

საქართველოს კანონით “ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ”, რომელიც აღგენს ჩვენს ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოების, ფინანსური ანგარიშგების მომზადების, წარდგენის და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის ჩატარების სამართლებრივ საფუძვლებს. შესაბამისად ამ კანონის მიზანია ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოების, ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის სამართლებრივ საფუძვლების, ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის ჩატარების პირობებისა და წესების განსაზღვრა. საქართველოში აუდიტი ტარდება აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების (ISA) შესაბამისად. მნიშვნელოვანია ასევე აუდიტორულ საქმიანობაზე სახედასხედველო სისტემების შესწავლა და განხილვა.

ყველა აუდიტორი უნდა დაექვემდებაროს ეფექტურ ზედამხედველობას დამოუკიდებელი ორგანოს მხრიდან, რომელიც საზოგადოებრივ ინტერესს ემსახურება. ამ ორგანოს წევრების უმრავლესობა კი დამოუკიდებელი უნდა იყოს აუდიტის პროფესიისგან. თუმცა უახლესი პროფესიული გამოცდილების მქონე აუდიტორული საქმიანობით დაკავებული პირები მონაწილეობას უნდა იღებდნენ ამ ორგანოს საქმიანობაში.

ჩვენს ქვეყანაში ბაფი აღგენს პროფესიული განათლების სტანდარტებს, ატარებს გამოცდებს. ბუღალტრებს პროფესიონალი ბუღალტრის კვალიფიკაცია ენიჭებათ მას შემდეგ, რაც გახდებიან ბაფის წევრები, დაამთავრებენ (ACCA) –ის ქართულენოვანი პროგრამის სრულ კურსს და დაგროვილი ქვებით არანაკლებ 3 წლის პრაქტიკული გამოცდილება. ბაფის პროფესიული განათლების სტანდარტები აკმაყოფილებს ბსფ-ის ყველა სტანდარტის მოთხოვნებს. ამჟამად მიმდინარეობს ბაფის უწყვეტი პროფესიული ზრდის მოთხოვნების

გადასინჯვა და იგი სავალდებულო გახდება ყველა წევრისათვის.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში პროფესიული სერტიფიცირების პრაქტიკა დაიწყო ბაფმა 1998 წლიდან, სერტიფიცირების პროგრამა ძირითადად შეესაბამებოდა ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის (ბსფ) განათლების სტანდარტებს და სწორედ ეს გარემოება გახდა 2000 წელს ბსფ-ში ბაფის გაწევრიანების მნიშვნელოვანი საფუძველი, რის შემდეგაც დაიწყო მუშაობა მომხდარიყო გადასვლა ლოკალური პროგრამიდან უფრო დახვეწილ, მსოფლიოში აპრობირებულ და აღიარებულ პროგრამაზე. ბსფ-ისა და უცხოელი პარტნიორების რეკომენდაციების საფუძველზე არჩევანი გაკეთდა ბრიტანეთის ნაფიც ბუღალტერთა ინსტიტუტის (ACCA) –ის პროგრამაზე და 2001 წლიდან დაიწყო მისი ქართულ ენაზე ადაპტირება. პროგრამის დამკვიდრებას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსთან (USAID) თანამშრომლობამ და ადგილობრივ კანონმდებლობაზე დაყრდნობით ბაფის მიერ შემუშავებულ იქნა სახელმძღვანელოები საგადასახადო დაბეგვრაში და ბიზნესის სამართალში.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენი კვლევის ხედვა მდგომარეობს იმაში, რომ თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში მეტად აქტუალურია ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში პროფესიული აღიარების საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება და გამოყენება, ამ მიზნის მისაღწევად კი ძლიერი საუნივერსიტეტო განათლების მიღება ბუღალტრული აღრიცხვის მიმართულებით, რაც თავის მხრივ იქნება ამ სფეროში პროფესიონალი კადრების მომზადების და ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების სისტემის სრულყოფილი ფუნქციონირების გარანტი.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაცია, კონფერენციის მასალები, ქ. ბუღალტრული აღრიცხვა, #10, 2008 წ.
2. ნ. გვარამია, ნ. ძიმცივიშვილი. საგადასახადო აუდიტის ზოგიერთი ასპექტი. ევროპის სასწავლო უნივერსიტეტი. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია - ევროპული ინტეგრაცია და საქართველო. თბ., 2016 წ. 19 ივნისი
3. ნ. გვარამია, ნ. ძიმცივიშვილი. აუდიტორულ საქმიანობაზე ზედამხედველობის ზოგიერთი ასპექტი. ევროპის სამეცნიერო ფონდის ინიციატივის ინსტიტუტი, XII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „განათლება და ეკონომიკა“, პირველი პოლონურ-უკრაინული ფორუმი. ორგანიზატორები - პოლონეთის მეცნიერებისა და უმაღლესი განათლების სამინისტრო, კუიავო-პომორსკის ვოევოდსტვოს, ევროპული ინტეგრაციის რეგიონული ცენტრი და ქ. ვლოცლავკის მერია. 21-24 მაისი, ვლოცლავკე-კანიევი, პოლონეთი, 2015.წ. გვ. 291-295
4. საქართველოს კანონი ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ. 2012 წ. 29 ივნისი.
5. Nazi Gvaramia. THE ISSUES OF ACTIVITY ACCOUNTING AND AUDIT REGULATION IN GEORGIA. ECONOMICS AND MANAGEMENT: 2013. 18 (4) ISSN 2029-9338 (ONLINE). Kaunas, Lithuania.

გლობალიზაცია, მცირე ქვეყნები და საქართველოს ეკონომიკური მომავალი

GLOBALIZATION, SMALL COUNTRIES AND ECONOMICAL FUTURE OF GEORGIA

მაია ჭანია

MAIA CHANIA

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი

PhD in Economics, Assistant Profes-
sor of Sokhumi State University

ანოტაცია

მიდგომა გლობალიზაციისადმი არაერთგვაროვანია, მისი აღქმა სხვადასხვანაირია საზოგადოებაში. როგორც წესი, გლობალიზაცია წარმოადგენს ქვეყნებისა და რეგიონების დაახლოების პერმანენტულ პროცესს, რომელიც არღვევს ენობრივ, ტერიტორიულ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, ეთნიკურ, ფსიქოლოგიურ ბარიერებს და მიმართულებას გვაძლევს კულტურულ-ცივილიზირებული ერთიანობისაკენ და სუპერ ნაციონალური სისტემის რეგულირებისაკენ.

ეკონომიკური გლობალიზაცია ეწოდება პროცესს, რომელსაც ადგილი უკავია მსოფლიო ეკონომიკის მასშტაბით და რომელიც მუდმივად ზრდის ეროვნული ეკონომიკების ურთიერთდამოკიდებულებას. ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეალური მოდელი უნდა ასახავდეს პროგრესულ იდეებსა და მიღწევებს როგორც დასავლეთ ისე აღმოსავლეთ ცივილიზაციებში და ითვალისწინებდეს საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის თავისებურებებს.

თავისი პოტენციალით საქართველო შეძლებს გამორჩეული ადგილი დაიმკვიდროს მსოფლიო თანამეგობრობაში. იგი უნდა წარმოვიდგინოთ როგორც ევროპის კავშირში გაერთიანებული, ამ კავშირის თანასწორუფლებიანი და ღირსეული წევრი ქვეყანა, რაც მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პირობებს შეუქმნის მას. ჩამოყალიბდება სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობა, როგორც ქვეყნის ევოლუციური განვითარების მტკიცე გარანტი. საქართველოს გააჩნია სათანადო საბაზო რესურსები, რათა თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში მონახოს თავისი ისტორიული ადგილი და შეასრულოს რეგიონში, ძლიერ კულტურულ ტრადიციებზე დაფუძნებული და გლობალიზაციის პოზიტივებზე ორიენტირებული ქვეყანის როლი.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია; ეროვნული ეკონომიკა; ეკონომიკური ზრდა; ახალი მსოფლიო წესრიგი.

Abstract

Attitude to globalization is not similar, it's perception takes place in different ways. Generally, globalization is a permanent process of strengthening the inter influence and inter relation between the countries and regions, which breaks the language, territorial, economic, political, psychical barriers and directed to greet cultural-civilized unity and super national system of regulation.

Economic globalization may be called to the process taking place in the scale of world economic, which continuously strengthens the inter influence and inter relation of the national economies. The real model of social-economic development of the country, which will be correspondent with peculiarities of Georgia, should be contemplated and should depict achievements and progressive ideas existed in Western, as well as Eastern civilizations.

Georgia, with its potential will be able to take an essential place in world commonwealth. It should be imagined as a plenipotentiary and worthy member country involved in Euro Union, what will make a stable and safe conditions of development for it. Formed social-economics balance, as a firm guarantee of evolutionary development of the country. As it was mentioned for several times, Georgia has the enough basis resources, in order to find its historical place under the conditions of modern globalization end maintain a role of leader in the Region, as the country based on strong cultural traditions and orientated on positives of globalization.

Key words: Globalization; National Economy' Economic Growth; The New World Order.

მსოფლიო გლობალიზაციის პროცესი სულ ახალ-ახალ სახელმწიფოს ითრევს თავის მორევში. დასავლეთის დემოკრატიულ სივრცესთან თანდათანობით დაახლოებით, დიდი საერთაშორისო პროექტების განხორციელებაში მონაწილეობით ამ პროცესში თავისთავად ებმება საქართველოც. „ინდუსტრიული საზოგადოების გადაზრდამ პოსტინდუსტრიულში ახალი ბიძგი მისცა მსოფლიო განვითარებას, დააჩქარა გლობალიზაციის პროცესი. ყველაზე მნიშვნელოვანია, რომ მან ეკონომიკას სოციალური ორიენტაცია შესძინა“[1]. სანამ სპეციალისტები ამ ახალ, ჯერ ბოლომდე შეუსწავლელ ფენომენს იკვლევენ, მის დეფინიციას იძიებენ და ნაირ-ნაირ კონცეფციებს ამუშავებენ, ის განუხრელად შემოდის ჩვენს ცხოვრებაში და დიდ გავლენას ახდენს თითოეული ჩვენგანის აზროვნებასა და ქცევაზე. ამიტომ, თუ ვფიქრობთ მომავალზე, ვაღივებულნი ვართ ვიცოდეთ, რასთან გვაქვს საქმე, ან რა ჩრდილ-ნათელი გააჩნია და რას გვიქადის გლობალიზაცია მომავალში.

გლობალიზაციაში იგულისხმება მსოფლიო მასშტაბით წარმოების გასაზოგადოება-ინტერნაციონალიზაცია. „კაპიტალის ბაზრების გლობალური ინტეგრაციის ზრდა ხელს უშლის ცალკეული ქვეყნების მიერ ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას. ეკონომიკის კარგახსნილობას ურთიერთსაპირისპირო მოვლენები მოსდევს: ერთი მხრივ, მიმდინარეობს სხვადასხვა ქვეყნების მუშურნობათა ინტეგრაცია, იქმნება თავისუფალი სავაჭრო ზონები, ხოლო მეორე მხრივ, ცალკეული ქვეყნები ამჟღავნებენ მსოფლიო ბაზრის სურვილს“.[2] კაპიტალის თავისუფალი ბრუნვა, საერთო ბაზრის ჩამოყალიბება, ინფორმაციის, იდეების, თანამედროვე მეცნიერებისა და მარკეტინგის გამოცდილების სწრაფი გაცვლა, ყოველივე ეს გლობალიზაციის უცილობელი შედეგია. აქედან გამომდინარე, იგი ხელს უწყობს პოლიტიკურად, ეკონომიკურად, იდეოლოგიურად მოწესრიგებული სამყაროს ჩამოყალიბებას. ეკონომიკური გლობალიზაცია, ერთის მხრივ შეიძლება განვიხილოთ, როგორც პროგრესული მომენტი. ეს იმით აიხსნება, რომ იგი პლანეტაზე არსებული შეზღუდული რესურსების ეფექტიანი გამოყენების საშუალებაა და შესაძლებლობას იძლევა თითოეულმა ეროვნულმა სახელმწიფომ საგარეო ვაჭრობის მეშვეობით, ნაკლები დანახარჯის გაღებით, შეივსოს მისთვის აუცილებელი რესურსი. ამ გაგებით, გლობალიზაცია, ეკონომიკური თვალსაზრისით, ყველასთვის მომგებიანია, როგორც მდიდარი, ასევე ღარიბი ქვეყნებისათვის, რამდენადაც საბოლოო ანგარიშში იზრდება მსოფლიო წარმოებითი შესაძლებლობების მრუდი. ამასთან, მსოფლიო სულ უფრო და უფრო ურთიერთდამოკიდებული ხდება და იქმნება კაცობრიობის გაერთიანების, გამყარების შესაძლე-

ბლობა. ამავე დროს ტრანსნაციონალური ეკონომიკის შექმნა მრავალ ეტკვსა და შიშს წარმოშობს. ეს იმით აიხსნება, რომ გლობალიზაციის შედეგით უფრო მეტ სარგებლობას დებულობენ ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნები. ეს აისახება ამ ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდასა და ცხოვრების დონის ამაღლებაში, მათ შესაძლებლობებში, თავიანთი ნება მოახვიონ შედარებით განვითარებულ ქვეყნებს, რომელთა სუსტი ეკონომიკა ხდება მდიდარი ქვეყნების ეკონომიკის დანამატი, მათთვის იაფი ნედლეულის, სამუშაო ძალის მიმწოდებელი და რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია - მდიდარ ქვეყნებში წარმოებული საქონლის გამსაღებელია.

საქართველო გლობალური ეკონომიკის შემადგენელი ნაწილია. ეს პროცესი მომავალში კიდევ უფრო გაძლიერდება. ამიტომ საქართველოს სურს ეს თუ არ სურს, უნდა იცხოვროს არა მხოლოდ საკუთარი, არამედ გლობალური პროცესების გათვალისწინებით.

უეჭველია, გლობალიზაცია დაეხმარება ქვეყნების, საერთოდ კაცობრიობის აღმასვლით განვითარებას, მსოფლიო მასშტაბით თავისუფალი, დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბებას. რა თქმა უნდა, ის დიდ სიკეთეს მოუტანს საქართველოსაც, ხელს შეუწყობს იმ დახურული სივრციდან გასვლაში, რომელიც ასწლეულების განმავლობაში აშორებდა პროგრესულ პროცესებს, უზრუნველყოფს მის უსაფრთხოებას და დემოკრატიული გზით განვითარებას. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ვაღიარებთ გლობალიზაციის სიკეთეს, რისკ ფაქტორიც უნდა გავითვალისწინოთ. უნდა გავაცნობიეროთ ისიც, რომ გლობალიზაცია არ ეფუძნება საყოველთაოდ აღიარებულ ფასეულობებს. არ უნდა დავუშვათ, რომ გლობალიზაცია გასასამართლებელი საბუთი არ გახდეს შემტვეი, ზღვარდაუდებელი, ლიბერალური კაპიტალიზმის სასარგებლოდ, რომელსაც თან ახლავს კულტურების ნივთიერება. გლობალიზაციის ფართო სირცის შიგნით მაინც უნდა დარჩეს ხალვათი ადგილი აზრთა სხვადასხვაობისთვის, რომლებსაც ანგარიში უნდა გაეწიოს კომპანიების მართვიდან დაწყებული, სკოლებისა და უნივერსიტეტების დაარსებით დამთავრებული. გათვალისწინებული უნდა იქნეს კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი: ადამიანის უფლებისადმი პატივისცემა, ის ქმედითი ნორმა, რომელიც საჭიროა პოლიტიკური, დიპლომატიური, ეკონომიკური და საერთაშორისო ურთიერთობების წარმართვისათვის. მცირე ქვეყნისთვის, მათ შორის საქართველოსთვის, ძალზე მტკივნეულია საკუთარი და გლობალური პრობლემების შესამება. ფაქტობრივად საქართველო მხოლოდ ახლახან ჩაერთო მსოფლიო ბაზარში, მსოფლიო ეკონომიკურ, სოციალურ, პოლიტიკურ და კულტურულ სივრცეში. მაგრამ ეს ჩართვა ცალმხრივი

აღმოჩნდა. საქართველოს გარე სამყაროდან გაც-
ილებით მეტი შემოაქვს, ვიდრე გააქვს. ეს მდგო-
მარეობა კი ახრჩობს ეროვნულ ეკონომიკას.

მსოფლიო გლობალიზაციას გვერდს
ვერც ერთი ქვეყანა ვერ აუეღის, მათ შორის საქა-
რთველოც. ის, როგორც დამოუკიდებელი, დიდი
ეკონომიკური და კულტურული ტრადიციებს
მქონე ქვეყანა, მსოფლიო გლობალიზაციით
განსაზღვრული, „ახალი მსოფლიო წესრიგის“
დამყარებას უნდა შეხედეს შესაბამისად მომზადე-
ბული. გლობალიზაციის ერთიანი, საყოველთაო
განმარტება, დეფინიცია არ არსებობს, ამდენად
მართებულად მიგვაჩნია მოსაზრება იმის შესახებ,
რომ „გლობალიზაცია არის ის, რასაც ცალკეუ-
ლი ადამიანი მიიჩნევს გლობალიზაციად“. [4]
ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ის არის, რომ ერმა
ამ პროცესში, დიდი ილიას სიტყვებით „ენა, მამ-
ული, სარწმუნოება“ შეინარჩუნოს. ქვეყანამ უნდა
შეძლოს და დაიცვას ქვეყნისა და ერის ინტერე-
სები, უზრუნველყოს ქვეყნის ინტელექტუალური
დონის ამაღლება, აუცილებელია ქვეყნის ინსტი-
ტუციონალური სტრუქტურების - საფინანსო-სა-
ბანკო სისტემის, ეროვნული ინვესტირების და
ბიზნესმენების, განსაკუთრებით საერთაშორისო
ბიზნესით დასაქმების, ყველა დონის მეწარმე-
ბის, აგრეთვე საკანონმდებლო და აღმასრულებ-
ელი ხელისუფლების ინტერესებისა და პასუხ-
ისმგებლობის დონის ამაღლება, უცხოელი ინვეს-
ტირებისა და ბიზნესმენების ეფექტიანი საქმი-
ანობისათვის ხელსაყრელი გარემო პირობების
შექმნა. ასევე აუცილებელია სამრეწველო სექტო-
რის, განსაკუთრებით მსხვილი მეწარმეობისა და
ბიზნესის განსავითარებლად მეტი ქმედითი დახ-
მარებისა და მხარდაჭერის უზრუნველყოფა.

საქართველოს შეუძლია და უნდა შე-
ძლოს ახალი ტექნოლოგიური სისტემების შემ-
უშავებელ, საჭიროების შემთხვევაში უცხოეთ-
ში შემქმნ და გამოქვეყნებულ ქვეყნად გადაი-
ქცეს. ქართველი პროფესიონალები ყოველთ-
ვის გამოირჩეოდნენ პროფესიულობით და თუ
შესაბამისი დაფინანსება იქნება, ამჟამადაც
შეძლებენ მსოფლიოს მიაწოდონ და საკუთარ
ქვეყანაშიც წარმატებით გამოიყენონ მსოფლიო
სტანდარტების ტოლფასი ტექნოლოგიები, გან-
საკუთრებით ქვეყნის სამრეწველო პროფილის
წარმოებაში. შორეულმა და უახლესმა ისტო-
რიამაც შემოგვინახა უამრავი ასეთი მაგალითი,
რომელიც დაამშვენებდა არა მხოლოდ პატარა,
დიდი შესაძლებლობების მქონე საქართველოს,
არამედ გაცილებით დიდ ერსა და სახელმწიფო-
საც.

საინფორმაციო რევოლუცია, ინფორმა-
ციის განვითარება და გამოყენების დიდი მასშ-
ტაბები თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთი მთავარი
თავისებურებაა და გლობალიზაციისა და ახალი
მსოფლო წესრიგის დამყარების იდეის წარმოქმ-

ნისა და პრაქტიკულად განხორციელების ერთ-
ერთი მნიშვნელოვანი საფუძველი და ფაქტორია.
[3] ცხოვრებისეულმა პრაქტიკამ ცხადყო, რომ
მომავალში დიდი წარმატების მიღწევა შეუძლია
იმ ერსა და ქვეყანას, რომელსაც აღმოაჩნდება
უნარი მიიღოს და გამოიყენოს თანამედროვე ინ-
ფორმაციები საქმიანობის თითქმის ყველა სახეო-
ბის მიხედვით. საქართველოს გადარჩენა და ღირ-
სეულად დამკვიდრება ახალ მსოფლიო სისტემა-
ში დიდად იქნება დამოკიდებული განვითარების
ამ ფაქტორების ამოქმედება-გამოყენებაზე.

საქართველოს შეუძლია და ცდილობს
კიდევ, არა მხოლოდ მოიპოვოს ახალი ინფორ-
მაციები, არამედ გახდეს ინფორმაციის ტრანზ-
იტი ქვეყანაც, რაც დიდი რაოდენობით ინფორ-
მაციის მიღების შესაძლებლობასთან ერთად,
მნიშვნელოვან დამატებით ფინანსურ რესურსებს
მოუტანს მას.

საქართველოს მზადყოფნა წარმატებით
ჩაერთოს გლობალიზაციის და ახალი მსოფლიო
წესრიგის სისტემაში, დიდად იქნება დამოკიდე-
ბული იმაზე, მომზადების დონისძიებათა კომ-
პლექტში თუ როგორ გაითვითცნობიერებს და
განახორციელებს ეკონომიკის, მათ შორის სამ-
რეწველო სექტორის განვითარების დაჩქარების
ფაქტორების მნიშვნელობას. გლობალიზაციას-
თან მიმართებაში უნდა ჩამოყალიბდეს ფაქტორ-
თა ერთობლიობა, რომელთა მიზანმიმართული
გამოყენებით მომზადდება რეალური საფუძველი
სახელმწიფოებრივი აზროვნების მაღალი დო-
ნის მიღწევისათვის. ყველაზე მნიშვნელოვანი
კი ისაა, რომ ქვეყნის ეკონომიკური სისტემა
ეროვნული ფენომენიდან ამოიზარდოს. ამასთან,
იგი უნდა განვიხილოთ, როგორც ტრადიციული
მეურნეობისა და მსოფლიო პროგრესული გამოც-
დილების სინთეზის საფუძველზე ჩამოყალიბე-
ბული ეკონომიკა. ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი
და უსაფრთხო განვითარებისათვის აუცილებე-
ლია გლობალიზაციის მთავარი სუბიექტების
- ტრანსნაციონალური კორპორაციებისა და
სხვა საერთაშორისო სრუქტურების ფინანს-
ური, ეკონომიკური და ორგანიზაციული პოტენ-
ციალის რაციონალური და კოორდინირებული
გამოყენება. გლობალიზაციის პროცესში გან-
საკუთრებით იზრდება სახელმწიფოს სოციალ-
ურ-ეკონომიკური ფუნქციები, საგანგებოდ უნდა
გამოვეყთ ეროვნული ინტერესების დაცვის,
საერთაშორისო სრუქტურებში მონაწილეობის,
საზოგადოებასთან ინტეგრაციული კავშირების
გადრმაგების, პოლიტიკური და ეკონომიკური დე-
მოკრატიის სრულყოფის ფუნქციები. თავისი პო-
ტენციალით საქართველო შეძლებს გამორჩეული
ადგილი დაიმკვიდროს მსოფლო თანამეგობრო-
ბაში. იგი უნდა წარმოვიდგინოთ, როგორც ევ-
როპის კავშირში გაერთიანებული, ამ კავშირის
თანაწვრთვულებიანი და ღირსეული წევრი

ქვეყანა, რაც მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პირობებს შეუქმნის მას. ჩამოყალიბდება სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობა, როგორც ქვეყნის ევოლუციური განვითარების მტკიცე გარანტი. საქართველოს გააჩნია სათანადო საბაზრო რესურსები, რათა თანამედროვე გლო-

ბალიზაციის პირობებში მონახოს თავისი ისტორიული ადგილი და შეასრულოს რეგიონში ძლიერ კულტურულ ტრადიციებზე დაფუძნებული და გლობალიზაციის პოზიტივებზე ორიენტირებული ქვეყნის როლი.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. რ. ასათიანი. გლობალიზაცია, ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბილისი, 2010, გვ.17 {R. Asatiani. Globalization, Economic Theory and Georgia. Tbilisi, 2010, p.17};
2. ა. აბრალავა. “ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია”. თბილისი. 2005, გვ. 155 {A. Abzalava. “The national economy and globalization”. Tbilisi. 2005, p .155
3. Бек У. Что такое глобализация? перевод с немецкого. М., 2001; Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь, М., 2004 გვ.56
4. Brakman S., Garretsen H., Marrewijk CH., Witteloostuijn A. Global Economy: An introduction. გვ.18

FINANSIAL REPORTING AND AUDITING IN THE CONTEXT OF ASSURANCE OF INFORMATION TRANSPARENSY OF THE ACTIVITY OF ECONOMIC ENTITIES OF UKRAINE

აუდიტი და ფინანსური ანგარიშგება სავაჭრომაცდომო გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის კონტექსტში უკრაინის ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობაში

ნატალია შალიმოვა

ე.მ.დ. კიროვოგრადის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროფესორი

NATALIIA SHALIMOVA

Dr. of Economics, Professor, Head of Audit and Taxation Department Ukraine, Kirovohrad, Kirovohrad National Technical University

გალინა კუზმენკო

ე.მ.დ. კიროვოგრადის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის დოცენტი

HALYNA KUZMENKO

PhD in Economics, Docent of Audit and Taxation Department Ukraine, Kirovohrad, Kirovohrad National Technical University

Abstract

The purpose of the study is to disclose the interdependence of the processes of forming and publication of the financial reporting and audit quality as interdependent elements of ensuring the information transparency of the activity of economic entities of Ukraine. Such shortcomings of Ukrainian system of information disclosure that is publication of annual financial statements in scope which is not satisfy the requirements of laws and regular acts, unconfornity between the scope of published financial statements and auditors' obligation, discrepancy between managerial staff obligations and auditors' obligation have been analyzed, the ways of its solutions have been proposed. The results of investigation show that the increasing of audit quality will be promoted by the improvement of organization of enterprise's accounting, internal control and management what have to be provided by the elaboration of the obligatory regulations concerning assessing the observance going-concern principle, observance of laws and regulation which are influenced the enterprise's activity, organization of internal control and fraud's preventing system. The components of guarantying information transparency of enterprise's tax relations in the system of financial reporting have been investigated. The format of disclosure the information about qualitative status of taxation in the annotations to the financial reporting taking into account the demands of Ukrainian Tax Code as regards to the process of tax administration has been proposed.

Key words: financial reporting, information transparency, tax relations, auditing, auditor's report

ანოტაცია

სტატიის მიზანს წარმოადგენს უკრაინის ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობის ფინანსური ანგარიშგების ფორმირებისა და გასაჯაროების, ასევე აუდიტის ხარისხის, როგორც ურთიერთდაკავშირებული პროცესების, ურთიერთკავშირების გამოვლენა. გაანალიზებულია უკრაინაში ინფორმაციის გახსნილობის სისტემის ისეთი უარყოფითი მხარეები, როგორებიცაა წლიური ფინანსური ანგარიშგების გასაჯაროება იმ მოცულობით, რომელიც არ შეესაბამება ნორმატიული და საკანონმდებლო დოკუმენტების მოთხოვნებს, გასაჯაროებული ფინანსური ანგარიშგების შინაარსისა და აუდიტორის ვალდებულებების შეუთანხმებლობა, მართვის პერსონალის და აუდიტორის მოვალეობების შეუსაბამობა. შემოთავაზებულია აღნიშნული პრობლემების გადაჭრის გზები.

კვლევის შედეგები გვიჩვენებენ, რომ აუდიტის ხარისხის ამაღლებას ხელს უწყობსადრიცხვის ორგანიზაციის, შიდა კონტროლისა და საწარმოში მენეჯმენტის გაუმჯობესება, რაც თავის მხრივ

შეიძლება უზრუნველყოფილი იქნას შიდა მარეგულირებელი დოკუმენტაციის შემუშავებით, რომელიც შეეხება საწარმოს საწმიანობის უწყვეტობის პრინციპის დაცვას, ნორმატიული და საკანონმდებლო დოკუმენტების დაცვას, რომლებიც თავის მხრივ მოქმედებენ საწარმოს საწმიანობაზე, შიდა კონტროლის სისტემის ორგანიზაციაზე და თაღლითობის აღმოფხვრაზე.

შემოთავაზებულია ინფორმაციის გახსნილობის ფორმატები ხარისხიანი დაბეგერის მდგომარეობაზე ფინანსურ ანგარიშგებაში, უკრაინის საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად საგადასახადო ადმინისტრირების პროცესის ნაწილში.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური ანგალიშგება, საინფორმაციო გამჭვირვალობა, საგადასახადო ურთიერთობები, აუდიტი, აუდიტორული ანგარიში.

In the conditions of the development of market relations, many decisions of the legislative and executive authorities and businesses are inaccurate and false due to the lack of reliable and complete information. For the same reason many macro- and microeconomic models which are recommended by the experts for the Ukrainian economy in general and for specific economic entities in particular, do not work. Information transparency involves many aspects but the main two aspects are effective operating information infrastructure of the market and a tried and tested mechanism of information disclosure by the participants in this market.

According to Directive 2006/43/EU [1] audit is a key element in ensuring the reliability in the chain of financial reporting which is of considerable public interest. At the same time financial reporting is an integral part of the audit concept, since it accumulates the interests of various entities: users of financial reporting who need reliable and complete information on the activities of an economic entity; management that should provide the preparation of reports based on the principles and procedures required by legislative and regulatory documents in accounting; auditors who will express their opinion about the reliability of reporting which is designed for users of financial information.

Theory of auditing is based on some assumptions (or postulates) elaborated by such academics as Mautz and Sharaf (1961), Lee (1986; 1993), Flint (1988) [2-5]. One of assumptions (postulates) states: "Standards of accountability, for example of conduct, performance, achievement and quality of information, can be set for those who are accountable; actual conduct, performance, achievement, quality and so on can be measured and compared with these standards by reference to known criteria; and the process of measurement and comparison requires skill and the exercise of judgment". This postulate emphasizes the significant importance of legislation concerning financial reporting in theory and practice of audit, as for an auditor to judge the fairness of financial reporting (as "true and fair" or "presented fairly"), he/she must have certain standard or sample for work. In this case R. Adams noted that the more accurately the legal requirements to provide financial reporting are stated, the easier for an auditor to perform a review. If the formulation of the requirements is vague then there will be a

greater likelihood of conflict between a client and an auditor [6, p. 231]. The consequence of this situation can be not only the conflict between the auditor and the client, but also a significant decrease of the informational value of the financial reporting as well as auditing report as a result of the auditing.

The problems of compiling financial reporting and methodological approaches to its preparation are constantly in the spotlight of the national and foreign scientists but there is a lack of an integrated approach in the research of the quality of financial reporting and audit as the interrelated elements of information transparency and information security in society.

Some studies in this area are carried out by rating agencies. For example, in 2009 the rating agency Standard & Poor's together with the analytical company "Financial Initiatives Agency" with the support of US-AID project "Capital Markets Development" carried out the analysis of information transparency of the Ukrainian banks [7]. Now such researches are carried out by Ukrainian Credit Rating Agency. The analysis was based on the principle of complete and timely disclosure of all essential information for investors and other stakeholders (analysts, clients, etc.). The research methodology included the analysis of publicly available information contained in the three main sources: annual reports of banks, official web-sites of the banks and the reporting provided to the regulatory authorities. The study showed that the annual reports of the banks were primarily a part of their image than a real tool of communication with stakeholders, and the degree of information assurance of this source was 17.5%, which is the worst indicator among the three main sources of information. The reason of this result was the absence of the tradition of using annual reports in communicating with investors. But the study of the indicator of accessibility and informative value of the audit reports according to the results of verification of annual financial statements (which is obligatory for all banks) was not carried out, although it is generally accepted that the audit should increase the value of information, provide it with greater credibility and, accordingly, reduce informational risk [8, p. 26-31; 9, p.17-18]. Similar studies for other entities which are subjects to mandatory audit are virtually absent, but according to the authors the results would have been even

worse.

Analyzing the quality of financial reporting of public joint stock companies, information and availability of the results of audits we may single out several problems: (1) there were no requirements for mandatory disclosure of the audit report for a long time; (2) financial reporting is published incompletely and that mainly concerns a limited amount of notes that does not comply with regulatory requirements; (3) there is a discrepancy between the amount of the released financial reporting and objectives which are put forward to the auditors; between responsibilities of management personnel in the regulations of Ukraine and the objectives of the auditors in accordance with international auditing standards.

Article 9 of “The responsibilities of economic entities under audit” of the Law of Ukraine “On Auditing” [10] notes that “the financial reporting of an economic entity under the law is the subject to mandatory audit and should be released in accordance with the laws of Ukraine”, but there is not a word on the publication of the report itself. There were no such requirements in the Law of Ukraine “On Accounting and Financial Reporting in Ukraine” [11]. Only in May 2011 the amendments were made which provided mandatory disclosure by individual entities their financial reporting “with the auditor’s report” (item 4, article 14 of “Submission and disclosure of financial reporting”).

One of the problematic issues in this respect is the notes to the financial reporting. The necessity of the notes is the result of one of the fundamental principles underlying the western and national accounting that is the principle of complete disclosure, according to which the financial reporting must contain all information about actual and potential consequences of business transactions and events that may affect the decisions made based on it. The information to be disclosed, is provided directly in the financial reporting or notes thereto, therefore notes to the reports are equal and valuable components of financial reporting and not a secondary document.

Annual financial reports of public corporations mostly only fragmentally (some would say accidentally) include issues as required for coverage in the notes under specific regulations (standards) of accounting and certain provisions of the order of accounting policy. The rest of their content is repetition of the provisions of accounting standards that are mandatory and which have no variation (alternatives). Almost all companies voluntarily do not disclose optional information. In general, the way in which these additional notes are presented by businesses do not have the necessary informational content and may not be accessible to users for more information about the company.

Let us consider the issue of disclosure of information about the company as the subject of tax relations, as indisputable is the fact that an important aspect of assessing the financial situation of the company should be

the assessment of its tax potential and the state of budget payments.

The Ukrainian government approved standard form №5 “Notes to the annual financial reporting” [12], but there is no separate section on the disclosure of the additional information about the relationship of a company on the performance of its duties as a taxpayer. The regulations (standards) of accounting 10 “Receivables” [13] and 11 “Liabilities” [14] also contain no additional requirements for information disclosure which certainly limits the information content and completeness of the financial reporting.

It is reasonable to include a separate section “Characteristics of performance of the duties as a taxpayer and following the rights,” in the notes to the annual financial reporting in which there can be highlighted three tables: Table 1 “Qualitative characteristics of taxation at a company”; Table 2 “Characteristics of accrued and paid taxes (fees and charges), financial sanctions in the financial year”; Table 3 “The results of verification of the state of payments with the budget with the authority of the State Tax Service.”

A reference list of generalized groups of indicators which can be used to fill the first table should be formed with the requirements of the Tax Code of Ukraine [15]. Accordingly, they should provide the following information: characteristics of a company as a taxpayer; the content and structure of commitments of payments to the budget and state trust funds for taxes, fees and charges; the content and structure of receivables for payments to the budget; tax advising; checks of the regulatory authorities; tax notices – the decisions; administrative appeal procedures and judicial processes regarding tax matters; tax requirements; tax pledge; the administrative seizure of property; installment and deferred cash commitments or tax debt; hopeless tax debt. For example, in relation to such specific situation, as an administrative seizure of property, it is important to provide the following disclosures: the fact of receipt of decision of the seizure of property and inventory of the property; the property which has the imposed administrative detention including that which is imposed on full or conditional administrative detention; the fact of appeal by a company the decision of the head of state fiscal authorities to seize property in administrative or judicial proceedings; the fact and the grounds for termination of administrative seizure of the property of a taxpayer.

Analyzing the regulations of International Standards on Auditing (ISA) [16] we can identify many issues that the auditor should check and as the basic approach we propose review (assessment, testing) of the process used by management for assessment. In the international auditing standards published in 2010 the focus was moved to the variability of the conceptual basis of financial reporting in various countries that affects the decisions and actions of the auditor (for example, when

considering laws and regulations, when assessing compliance with the principle of continuity of activity, when checking accounting estimates and transactions with related parties etc.). Most standards provide mandatory review of management's actions but it is underlined that the lack of mandatory implementation of certain procedures does not relieve the auditor of the need to study specific issues. The standards do not offer clear methods of study of such issues and present only generalized arguments.

According to ISA 550 "Related parties" when the applied conceptual basis of financial reporting establishes minimal requirements for related parties or does not establish them at all, the auditor has to understand the relationships and transactions between an economic entity and the related parties to conclude whether the financial reporting, with the influence of the relationships and transactions, is such that ensures a fair presentation or the one that is not misleading (Item 4).

These issues were considered by the National Commission for Regulation of Financial Services of Ukraine at the beginning of 2010. The information letter [17] states that the majority of submitted financial statements of market participants of non-banking financial services in 2008 were submitted incompletely and mainly it concerns the structure of the notes. But the reports of independent auditors have no warning notices concerning the completeness of information disclosure in the financial reporting. It is also underlined that during the statutory audit of the financial reporting in accordance with ISA 540 "Auditing accounting estimates", an auditor must also pay attention of the user to the excessively risky and inappropriate accounting policy of the management of the audited entity; for example, there is too "optimistic" estimate of the assets. The remarks made by the commission were sensible; however, the situation during 2010-2015 was not significantly changed.

Much attention is paid to queries of management personnel while obtaining the audit evidence in order to get certain information and explanation from him/her. In this case, auditors face the problem of lack of specific mechanism of studying the issue at enterprises, and in the worst case it is misunderstanding of what auditors want to get from them. Analyzing the list of queries which an auditor should make during the audit of financial reporting, we can divide them into two groups: the first group is for further audit procedures and the second group is to identify questionable information or the information for a more detailed study.

The list of queries of the first group includes the need to provide the following information:

1) management's evaluation of risks that the financial reporting may contain considerable misstatements due to fraud including the nature, amount and frequency of such assessments and processes used by management to identify and respond to risks of fraud; the

format of informing senior management on the processes identification and responses to the risks of fraud; informing workers about their views on business practices and ethical behaviour;

2) other legal and regulation acts that could have a significant impact on the activities of the economic entity, the policy and procedures regarding the entity's compliance with laws and regulations including the accepted assessment and registration of lawsuits for identification;

3) identification of the related parties of the entity, the relationship between the entity and the related parties, transactions made by the entity with the related parties during a certain period and the type and purpose of the transactions;

4) management establishes policies and procedures in order to understand internal controls (if any) for identification, recording and disclosure of the relationships and transactions with related parties in accordance with the applied financial reporting framework, authorization and approval of significant transactions and arrangements with the related parties, including those that go beyond the normal activities;

5) management's assessment of the entity's capability to carry on operations on a continuous basis or the basis which presupposes the assumption of a continuous activity.

The given information that the auditor should receive; only a list of legislative and regulatory framework that affects the activities of the entity, and the list of the related parties and transactions with them are indorsed into the requirements of accounting and control that were accepted by most businesses. All other policies, procedures and assessments are not mandatory for development and application. Consequently, there is a mismatch between ISA and the requirements of normative regulations concerning management's responsibilities.

Moreover, taking into account the requirements of other International Standards on Auditing concerning an auditor's actions we may conclude that they take for granted the existence of relevant procedures in companies approved by management that go beyond the normative requirements for the regulations of the order of accounting policy that exists in Ukraine. In particular, it is applied, for example, in the procedures for assessing compliance with the principle of continuous activity. In most cases an auditor is recommended not to perform an independent assessment but to evaluate actions and procedures of management, which undoubtedly highlights the importance of a broad interpretation of the essence and content of the accounting policy, the importance of other organizational documents, particularly in creating an effective system of internal control.

Therefore, the international auditing standards consider management's responsibility widely and accept

presence of many regulatory documents that regulate certain issues of organization and methods of accounting at the company. Solving these problems requires improvement of the organization of accounting, internal control and management in the company and assumes mandatory development of rules, including: assessment of compliance with the principle of continuous activity; compliance with other laws and regulations that affect the activity of an economic entity; organization of internal control and prevention of fraud. Depending on the complexity of the entity's structure and the scope of its activities there can be chosen one of two options for the formation of such provisions: to include them in the general documents concerning organization of accounting in the company (orders or regulations on accounting and accounting policy) or to develop separate orders or regulations. The second option for the entities of public interest is more appropriate.

In conclusion, it should be emphasized that the national system of information disclosure makes it impossible to fully meet the needs of members of market relations due to many reasons. One of them is the problem associated with the preparation and publication of financial reporting of such entities and conducting the audit. One of the main reasons for insufficient use of the audit potential in Ukraine is the absence of real need in the financial reporting which is caused by scarce experience, lack of culture of its use and misunderstanding of its necessity.

The objective of financial reporting is to provide information transparency of an economic entity, and the purpose of audit is to express an opinion on the financial statement which became public. Thus, these two elements are interconnected, but the priority in this system belongs to financial reporting, not to the audit which should only confirm the degree of reliability of the "information transparency" of the entity.

Unfortunately, the national system of information disclosure does not allow meeting the needs of the members of market relations due to many reasons. One of them is the problem associated with the preparation and publication of financial statements of the entities and conduct of the audit. Financial reporting has not yet become the exact element as it is worldwide. The problems are closely linked with such an institution as audit.

The reasons for this are vary. Firstly, businesses are not aware or do not recognize even if it is "deep in their mind" to understand that information disclosure in principle should do better for their business. Secondly, the situation is a fault of the public administration authorities including the National Commission on Securities and Stock Market and the National Commission for Regulation of Financial Services that do not require from their "reporting" entities the information which is fully consistent with the Law of Ukraine "On accounting and financial reporting" and provisions (standards)

of accounting. But in this case it is necessary to raise the issue of the adequacy of the audit results of the financial statements as financial statements prepared in that form do not deserve a positive conclusion. In this case if there is a positive conclusion then it should have an explanatory paragraph, which should underline that some mandatory information is not disclosed in the financial reporting completely.

In addition, there is a lack of coordination between International Standards on Auditing and the national requirements of normative regulations concerning management's responsibilities. Taking into account the requirements of other international standards on auditing concerning an auditor's actions we can conclude that they take for granted the existence of appropriate procedures in companies approved by management that go beyond the requirements of regulations on the provisions of the order of accounting policy that exists in Ukraine. In particular, this applies procedures for assessing compliance with the principle of continuous activity. In most cases the auditor is recommended not to perform an independent assessment but to evaluate the activity and procedures of the management. That certainly highlights the importance of a broad interpretation of the essence and content of the accounting policy. Thus, international standards on auditing consider management responsibility widely and suggest the existence of many regulatory documents that regulate various issues of methodology and accounting at the company that requires improvement of the organization of accounting. It is necessary to fix the expression of management's points of view in the annual financial statement concerning the principle of continuous activity, so that the auditors have the so-called "starting point".

The content of financial reporting in regards of information disclosure about the place of a business in a complex system of tax relations does not fully meet the information needs of its users, its qualitative characteristics and principles of preparation. The model of a normative regulation of accounting, used in Ukraine, clearly establishes the formats of all components of the financial reporting and the list of items. That is why basic information about the quality characteristics of tax relations of a company should appear in the notes to financial reporting as additional one and take into account the requirements of materiality. The above-mentioned proposals will increase the level of information completeness of financial reporting and will help its users to make a validated assessment of the financial condition and fiscal capability of a particular company.

To solving the problems that were considered in the study we need to improve the organization of accounting, internal control and management of the company, which outlines the prospects for further research: development of provisions concerning the assessment of compliance with the principle of continuous activity;

compliance with other laws and regulations that affect the activity of the entity; the organization of internal control and the prevention of fraud and so on.

The issues that were considered in the present study prove the complexity and diversity of the problem of information transparency of the entities of public interest. But it is necessary to improve the quality

of financial reporting as well as the auditor's report so that such measures are not seen as "simple ceremony" in the apt expression of the famous scientist in the sphere of auditing R. Adams [65, p.94].

REFERENCES

1. Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the council of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EC and 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC (2006) [Online] Available: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:157:0087:0107:EN:PDF> (29 May 2016) [in English].
2. Mautz, R.K. & Sharaf, H.A. (1961), *"The philosophy of auditing"*, Sarasota, FL: American Accounting Association [in English].
3. Lee, T. (1986), *"Company auditing"*, Wokingham: Van Nostrand Reinhold [in English].
4. Lee, T. (1993), *"Corporate audit theory"*, London: Chapman and Hall [in English].
5. Flint, D. (1988), *"Philosophy and principles of auditing"*. Basingstoke: Macmillan [in English].
6. Adams, R. (1995), *"Audit Framework"* trans. Ya.V. Sokolov Moscow: Audit, UNITY [in Russian].
7. Information Transparency of Ukrainian Banks (2009). *Securities of Ukraine*, 51 (593), December 27 [in Ukrainian].
8. O'Reilly, V.M., Hirsh, M.B., DeFliese, Ph.L., & Jaenicke, H.R. (1997), *"Montgomery's Auditing"*, 11th Ed., trans. Ya.V. Sokolov & S.M. Bychkova, Moscow: Audit, UNITY [in Russian].
9. Arens, A., Loebbecke, J. (2003) *Audit: an Integrated Approach*. Sokolov, Ya.V. (Ed.). Moscow: Financy i Statistika [in Russian].
10. Law of Ukraine *"On auditing"*. (1993). [Online] Available: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/show/2121-14> (29 May 2016) [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine *"On Accounting and Financial Reporting in Ukraine"*. (1999). [Online] Available: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14> (29 May 2016) [in Ukrainian].
12. Order of the Ministry of Finance of Ukraine *"On the Notes to the Annual Financial Statements"* (November 29, 2000, №302) [Online] Available: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0904-00> (29 May 2016) [in Ukrainian].
13. Regulations (Standards) of Accounting 10 *"Receivables"* (1999) [Online] Available: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (29 May 2016) [in Ukrainian].
14. Regulations (Standards) of Accounting 11 *"Liabilities"* (1999) [Online] Available: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (29 May 2016) [in Ukrainian].
15. *Tax Code of Ukraine*. (2010). [Online] Available: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/show/2755-17/page2> (29 May 2016) [in Ukrainian].
16. *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*, Volume I, 2014 Edition. [Online] Available: https://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/2014-IAASB-HANDBOOK-VOLUME-1_0.pdf (29 May 2016) [in English].
17. Order of the State Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine *"On publishing the Newsletter on Preparing for the Transition to International Financial Reporting Standards by Nonbank Financial Institutions and Improving the Quality of Financial Reports and Auditor's Report"* (January 28, 2010, №86) [Online] Available: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/vr086486-10> (29 May 2016) [in Ukrainian].

IMPLICATIONS OF THE IFRS 9 IMPAIRMENT MODEL FOR FINANCIAL STABILITY

IFRS 9 (მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგების) მოდელის გავლენა ფინანსურ სტაბილურობაზე

ზურაბ მუშკუდიანი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მასწავლებელი

ZURAB MUSHKUDIANI

Doctor of Business Administration, Akaki Tsereteli State University

ნანა შონია

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

NANA SHONIA

Doctor of Economics, Professor, Akaki Tsereteli State University

Abstract

The objective of this paper is to examine the interaction of the new model of IFRS 9 with supervisory rules. It discusses potential implications for financial stability. We assess whether the IFRS 9 expected credit loss model better reflects credit quality of financial assets and whether it reduces the pro cyclicalities of loan loss allowances as compared to the IAS 39.

By benchmarking the IAS 39 and IFRS 9 models, we find that the expected credit loss model of IFRS 9 includes a significantly larger set of information relevant for identifying future expected credit losses. IFRS 9 requires earlier and larger impairment allowances, which will limit the possibility of distributing, overstated profits in the form of dividends and bonuses. Above these, it will reduce the build-ups of loss overhangs and the overstatement of regulatory capital in boom periods, which in turn, will mitigate capital inadequacy concerns in a downturn. IFRS 9 can mitigate the amplifying effect of the incurred loss approach on pro cyclicalities and enhance financial stability.

Key words: financial stability, credit loss, credit quality, financial assets

ანოტაცია

სტატიის მიზანს წარმოადგენს შეისწავლოს ურთიერთმოქმედების მექანიზმი ერთი მხრივ IFRS 9 ახალ მოდელსა და მეორე მხრივ არსებულ საზედამხებელო წესებს შორის. აგრეთვე განვიხილავთ ამ მოდელის შესაძლებელ გავლენას ფინანსურ სტაბილურობაზე. IFRS 9 მოდელი მოითხოვს წინასწარ საკმაოდ მოცულობის რეზერვების არსებობას, რომელიც თავის მხრივ შეზღუდავს განაწილების შესაძლებლობასა და მოგების გაზრდას დივიდენდებისა და ბონუსების ხარჯზე.

ჩვენ ვაკეთებთ შეფასებას იმისას, თუ რამდენად ასახავს მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგების IFRS 9 მოდელი ფინანსური აქტივების საკრედიტო თვისებებს და ამცირებს თუ არა სესხების დანაკარგის რეზერვების ბრუნვადას IAS 39 მოდელთან მიმართებაში. თუ შევადარებთ ერთმანეთს ამ ორ მოდელს, ჩვენ აღმოვაჩინებთ, რომ მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგის IFRS 9 მოდელი მოიცავს ინფორმაციის საკმაოდ დიდ ნაკრებს, რაც მნიშვნელოვანია სამომავლო მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგების განსასაზღვრავად. ამას გარდა ამ მოდელის გამოყენება იწვევს ნორმატიული კაპიტალის ზრდას აღმავლობის პერიოდში და სამაგიეროდ ასუსტებს კაპიტალის დანაკლისის პრობლემას ეკონომიკური კრიზისის დროს. IFRS 9 მოდელი არბილებს მიღებული დანაკარგების გამაძლიერებელ ეფექტებს და შესაბამისად ზრდის ფინანსური სტაბილურობის ალბათობას.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური სტაბილურობა, საკრედიტო დანაკარგი, საკრედიტო ხარისხი, ფინანსური აქტივები

The IFRS 9 expected loss model is more aligned with the regulatory expected loss model. However, differences pertain to the scope, the applicable parameter estimates and to the relevant time horizon. The scope of IFRS 9 is wider since it applies to all financial assets measured at amortized cost and financial assets measured at fair value through other comprehensive income, while the regulatory expected loss requirements apply only to internal ratings-based (IRB) banks. For regulatory purposes, expected loss should be measured using through-the-cycle estimates of probability of default and downturn loss given default, which generally results in more conservative and smoother expected loss amounts. Since the expected credit loss model of IFRS 9 aims to reflect current economic conditions, point-in-time parameter estimates should be used to measure expected credit losses, which will yield accounting expected credit loss amounts that can vary considerably over the business cycle.[1, 25]

However, the impact of IFRS 9 on regulatory capital will be moderate for IRB banks. During boom times, through-the-cycle regulatory expected loss will generally exceed point-in-time accounting expected credit losses. In a downturn, expected credit losses under IFRS 9 are likely to exceed regulatory expected loss due to the increased recognition of lifetime losses, which impact Tier 1 capital, but 'excess' provisions can be included as part of Tier 2 capital. In contrast, the larger expected credit losses under IFRS 9 - relative to IAS 39 - will have a direct impact on the Tier 1 capital of Standardized Approach banks (compared to IRB banks), while 'collective provisions' might be eligible to be included in Tier 2 capital. [8, 81-100]

The paper also illustrates that IFRS 9 can partly mitigate a design flaw in the European implementation of Basel III in the Capital Requirements Regulation (CRR), where effectively banks do not have to hold regulatory capital to cover the risks inherent in European sovereign exposures. If consistently applied, IFRS 9 will require the recognition of expected credit losses that are commensurate with the riskiness of the underlying sovereign exposures, and thus, result in a regulatory capital charge. Given the significant systemic risks stemming from the tremendous sovereign exposures of European banks, IFRS 9 can contribute to improving financial stability in this area. [4, 15-21]The paper highlights the role supervisors can play in the enforcement of IFRS 9, but also points to potential threats posed by too conservative supervisory interpretation of the accounting rules and by too much supervisory intervention into loan loss provisioning forth consistency and integrity of financial reporting. The divergence in loan loss accounting practices under IAS 39 resulted primarily from the different interpretation of the incurred loss approach by bank supervisors across jurisdiction in the European Union. In this regard, the European Banking Authority's efforts are crucial in harmonizing supervisory practices, and as consequence, in achieving a consistent application of the expected credit loss approach. [9]The extended disclo-

sure requirements related to the IFRS 9 expected credit loss model are likely to contribute to the transparency of the process of loan loss accounting, and thus, to promote market discipline. In addition, supervisory disclosures in banks' individual reports and the periodic aggregate supervisory disclosures from stress tests will support market participants' and supervisors' assessment of the validity and adequacy of reported expected loss amounts. [7, 259-273].

Overall, we believe that the IFRS 9 expected loss approach represents a reasonable compromise between providing relevant information and catering for the needs of supervisors to enhance financial stability. However, the closer alignment of accounting and supervisory rules in combination with the increased minimum capital requirements under the Capital Requirements Regulation will reinforce bank managers' incentives to opportunistically manipulate loan loss amounts to avoid breaches of regulatory thresholds, which trigger limitations of dividend and bonus payments. The IFRS 9 model will provide significantly wider scope for managerial discretion than IAS 39. Therefore, whether the introduction of the expected loss approach will yield the desired benefits will ultimately depend on the proper and consistent application of the rules. This, in turn, will require the joint effort of preparers, auditors, supervisors and enforcement bodies. Since the beginning of the recent financial crisis starting in 2008, the delayed recognition of loan losses under the incurred loss approaches been criticized as a major weakness of financial accounting standards. A fundamental problem with the incurred loss model is that impairment allowances for credit losses tend to be at their lowest level before an economic cycle trends downward and actual losses begin to emerge ('too little too late'). Several high profile groups have argued that the incurred loss approach reinforces the pro-cyclical effects of bank regulation and called standard setters to develop accounting standards that allow for a more forward looking provisioning¹. There is an expectation that earlier recognition of loan losses would mitigate pro cyclical and thereby enhance financial stability. In response to these calls the IASB issued the final version of IFRS on 9 July 2014 which requires the incorporation of information about future expected credit losses in provisioning and an earlier recognition of loan losses than under IAS 39. [3, 293-386.] The purpose of this paper is to examine the interaction of the new expected loss approach of IFRS 9 with supervisory rules and discuss potential implications for financial stability. In doing so, I also assess whether the IFRS 9 expected credit loss model better reflects credit quality of financial assets and whether it reduces the pro cyclical of loan loss allowances as compared to the incurred loss approach of IAS 39.

First, we discuss the main conceptual differences between IAS 39 and IFRS 9 and highlight the main features of the expected loss model that make it more forward-looking. I also assess whether IFRS 9 better reflects the credit quality of financial assets and

whether additional qualitative criteria would improve the expected loss model. Second, we examine how IFRS 9 interacts with the three pillars of bank supervision which are- Minimum regulatory capital requirements (Pillar 1),- Supervisory review (Pillar 2), and- Market discipline (Pillar 3). In doing so, we emphasize that financial reporting and bank supervision pursues different objectives and this is reflected in differences in the measurement and supervisory treatment of impairment losses. In the first Pillar, loan loss provisions are used as input in regulatory capital calculations, and thus have a direct impact on regulatory capital. We discuss the differences in the measurement of regulatory and IFRS 9 expected loss, and how these differences affect the calculation of regulatory capital. Supervisors evaluate banks' internal credit risk management systems and assess the adequacy of loan loss provisions. We discuss the recent guidance issued by the Basel Committee on Banking Supervision which outlines supervisory expectations with regard to expected loss accounting. Because supervisors can, through the supervisory review process, significantly influence how expected loss accounting rules are applied highlighted. [2, 293-386.]

The importance of consistency of supervisory practices that has been a major issue within the European Union (EU). Relatedly, we show how too much supervisory intervention can be detrimental to the integrity of financial reporting. Since loan loss accounting significantly disciplines, the third pillar of bank supervision. Therefore, we discuss the role of expected loss related disclosures and their interaction with supervisory disclosures in banks' Pillar 3 reports and in aggregate disclosures in stress test reports. Third, we discuss issues related to the potential impact of IFRS 9 on financial stability. Specifically, I evaluate whether the expected loss model of IFRS 9 has less pro-cyclical tendencies than the incurred loss approach of IAS 39. Then, we discuss concerns regarding the scope for managerial discretion in loan loss accounting under IFRS 9 and its implications for financial stability. Furthermore, we evaluate the complexity of the new expected loss approach particularly stemming from its interaction with supervisory rules. [2, 399-423.]

Finally, we review selected studies that provide interesting insights with respect to the issues mentioned above. Specifically, we discuss empirical evidence on the effects of the mandatory adoption of IAS 39 on bank loan loss provisioning in the EU and the lessons that can be learned from that experience. In addition, we discuss recent studies that exploit cross-bank variation in the application of the incurred loss model or cross-country variation in the extent of discretionary loan loss provisions and examine the channels through which managerial discretion in loan loss provisions can impact financial stability.

Based on the comparison of the IAS 39 and IFRS 9 impairment models, we can conclude that: • the expected loss model of IFRS 9 incorporates a significantly larger set of information relevant for identifying future

ECLs and lead to an earlier recognition of losses. As a result, it better reflects the credit quality of financial assets, and therefore, addresses the G20 (and others') call for strengthening the accounting recognition of loan losses by incorporating a broader range of credit information. In addition, IFRS 9 addresses some supervisory concerns, because it will require larger loan loss allowances, which will reduce the build-ups of loss overhangs and the overstatement of regulatory capital in boom periods. Furthermore, earlier and larger loan loss allowances limit the possibility of distributing overstated profits in the form of dividends and bonuses. Through these channels IFRS 9 can mitigate the amplifying effect of the incurred loss approach on pro-cyclicality and reduce capital inadequacy concerns during crisis. In addition, the earlier reporting of ECLs and extended disclosures requirements will improve transparency and contribute to more effective market discipline. Reduced capital inadequacy concerns combined with improved market discipline are likely to enhance financial stability. However, several issues have been raised in the paper: First, the initial recognition of 12-month ECL is somewhat arbitrary and lacks conceptual justification; The stepwise recognition of loan losses in Stage 1 and Stage 2 will often lead to an over- or understatement of loan loss allowances. The magnitude of these will depend on how banks apply the IFRS 9 requirements, how timely they incorporate relevant information and update loan loss allowances. This is particularly an issue with regard to financial assets moving from Stage 1 and Stage 2 and the corresponding switch from 12-month ECL to the recognition of lifetime ECL.

If management is not able or not willing to identify 'significant increases' in credit risk on a timely basis, the switch from Stage 1 to Stage 2 would result in significant 'cliff effects' creating the same problems as IAS 39. In this regard, the paper notes that the scope for judgment and managerial Discretion is substantially wider than under IAS 39. Finally, similarly as IAS 39, IFRS 9 requires the expected cash flows to be discounted using the original effective interest rate, which results in net loan amounts that merely represent an accounting artifact.

The IFRS 9 expected loss model is more aligned with the regulatory expected loss under the IRB approach. However, differences pertain to the scope, the applicable parameter estimates and to the relevant time horizon. The IFRS 9 expected loss approach applies to all financial assets measured at amortized cost and FV-OCI assets, while the regulatory expected loss only applies to IRB portfolios. Due to the reliance of IFRS 9 on PIT parameter estimates accounting ECLs will be more cyclical than TTC regulatory expected loss. However, the impact of IFRS 9 on regulatory capital will be moderate for IRB banks. During boom times TTC expected loss will generally exceed accounting PIT ECLs. In a downturn, ECLs under IFRS 9 are likely to exceed regulatory expected loss due to the increased recognition of lifetime losses, which impact Tier 1 capital, but 'excess' provisions can be included as part of Tier 2 capital. In

contrast, the larger ECLs under IFRS 9 relative to IAS39 will have a direct impact on Tier 1 capital of Standardized Approach banks, but ‘collective impairment provisions’ might be eligible for inclusion in Tier 2. The paper also illustrates that IFRS 9 can to some extent mitigate a design flaw in the European implementation of Basel III in CRR, where effectively banks do not have to hold regulatory capital to cover the risks inherent in European sovereign exposures. If consistently applied, IFRS 9 will require the recognition of ECLs that is commensurate with the riskiness of the underlying sovereign exposures, and thus, result in a regulatory capital charge. Given the significant systemic risks stemming from the tremendous sovereign exposures of European banks, IFRS 9 can contribute to improving financial stability in this area.

We also highlight the role supervisors can play in the enforcement of IFRS 9, but also point to threats posed by too conservative supervisory interpretation of the accounting rules and by too much supervisory intervention into loan loss provisioning for the consistency and integrity of financial reporting. In this regard, the EBA’s efforts are crucial in harmonizing supervisory practices, and as consequence, in achieving the consistent application of the expected loss approach. Whether

the introduction of the expected loss approach will yield the desired benefits will ultimately depend on whether the rules will be applied properly and consistently. This, in turn, will require the joint effort of preparers, auditors, supervisors and enforcement bodies. Overall, we believe that the IFRS 9 expected loss approach represents a reasonable compromise between providing relevant information and catering the needs of supervisors to enhance financial stability.

By benchmarking the IAS 39 and IFRS 9 models, we find that the expected credit loss model of IFRS 9 includes a significantly larger set of information relevant for identifying future expected credit losses. IFRS 9 requires earlier and larger impairment allowances, which will limit the possibility of distributing, overstated profits in the form of dividends and bonuses. Above these, it will reduce the build-ups of loss overhangs and the overstatement of regulatory capital in boom periods, which in turn, will mitigate capital inadequacy concerns in a downturn. IFRS 9 can mitigate the amplifying effect of the incurred loss approach on pro cyclical and enhance financial stability.

REFERENCES

1. Barclays, Pillar 3 Report 2014; http://www.home.barclays/content/dam/barclayspublic/docs/InvestorRelations/AnnualReports/AR2014/Barclays_Pillar_3_Disclosures_2014.pdf. (Date of viewing: 22.02. 2016)
2. Barth, M. E. and Landsman, W., ‘How did Financial Reporting Contribute to the Financial Crisis?’ *European Accounting Review*, Vol. 19, No. 3, pp. 399-423.
3. Bartlett III, R. P., ‘Making Banks Transparent’, *Vanderbilt Law Review*, Vol. 65, No. 2, 2012, pp. 293-386.
4. Basel Committee of Banking Supervision (BCBS 2009), *Guiding Principles for the Replacement of IAS 39*, 2009; <http://www.bis.org/publ/bcbs161.pdf>. P.15-21 (Date of viewing: 22.02. 2016)(Date of viewing: 22.02. 2016)
5. Basel Committee of Banking Supervision (BCBS 2012), *Core Principles for Effective Banking Supervision*, 2012; <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>.(Date of viewing: 22.02. 2016)
6. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS 2015a), *Guidelines on accounting for expected credit losses*, 2015; <http://www.bis.org/bcbs/publ/d311.pdf>.(Date of viewing: 22.02. 2016)
7. Bushman, R. and Landsman, W., ‘The pros and cons of regulating corporate reporting: critical review of the arguments’, *Accounting and Business Research*, Vol. 40, No. 3, 2010, pp. 259-273.
8. Benston, G. and Wall, L. D., ‘How should banks account for loan losses?’, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 24, No. 2, pp. 81-100.
9. European Banking Authority (EBA 2015b), The EBA’s views on the adoption of IFRS 9
10. Financial Instruments (IFRS 9), Letter to EFRAG from 26 June 2015;
11. <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/943157/Letter+to+EFRAG+Board+on+IFRS+9+endorsement.pdf>.

მაია გელაშვილი

MAIA GELASHVILI

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

PhD in Economics, Assistant Professor of Samtskhe-Javakheti Shate University

ანოტაცია

საბაზრო ურთიერთობათა დამკვიდრება და პერსპექტივაში განვითარება წარმოუდგენელია კომერციული საბანკო სისტემის წარმატებული ფუნქციონირების გარეშე, ვინაიდან იგი ასრულებს შუამავლის როლს კრედიტორებსა და მსესხებლებს შორის, პრაქტიკულად განსაზღვრავს მისი განვითარების ვექტორს და გამოდის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გამტარებლის როლში. საბანკო საქმის მსოფლიო გამოცდილების პრაქტიკა გვიჩვენებს, ახალი ტიპის ფინანსური ანგარიშგებების დანერგვას, რომელიც თავის მხრივ, ბანკების საქმიანობის გამჭვირვალობასთან ერთად ითვალისწინებს რისკის მენეჯმენტსა და ბანკის კორპორაციული მმართველობის გაუმჯობესებას საბანკო საქმიანობის ყოველმხრივი ანალიტიკური, კომპლექსური შეფასების შესაძლებლობებს საბანკო სისტემის ფუნქციონირების პროცესში.

კომერციული ბანკების უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს საკრედიტო პორტფელის რისკების ანალიზი და შეფასება კრიზისულ პირობებში. წარმატებული დაკრედიტებისთვის ბანკებმა უნდა შეიმუშაონ საკრედიტო რისკების ეფექტური მართვის სისტემა, რაც ბანკის რისკების მართვის სისტემის ძირეული რეორგანიზაციის გარეშე შეუძლებელია. განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ცვლილებებს მოითხოვს ფიზიკური და იურიდიული პირების საკრედიტო რისკების მართვის სფერო. კომერციული ბანკის რისკების მართვის სისტემების სრულყოფა მიმართული უნდა იყოს კლიენტების ყოველი კატეგორიისათვის, თუმცა გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ბანკის მთავარი ამოცანაა საპროცენტო, საბაზრო და საოპერაციო რისკების მართვის სისტემების განვითარებაც.

საოპერაციო რისკების მთავარ ამოცანად უნდა იქცეს იმ ნაკლოვანებების ლიკვიდაცია, რომელთა საფუძველს წარმოადგენს:

- მოსალოდნელი საოპერაციო რისკების უფრო ღრმა ინვენტარიზაცია;
  - საოპერაციო რისკების მოსალოდნელი ეკონომიკური შედეგების შეფასება;
  - კონტროლის სისტემის ეკონომიკური ანალიზი;
  - საბაზრო რისკების სფეროში ხარისხობრივი მოდერნიზაცია ფინანსური რისკების გათვალისწინებით. შესაბამისად, საკრედიტო რისკთან დაკავშირებული პროცესებიც მოითხოვს ძირეული ცვლილებების დანერგვას:
1. ყოველი კლიენტისთვის შეიქმნას ისეთი სისტემა, რომელიც დაფუძნებული იქნება იმაზე, რომ კლიენტმა დაუფარავად შეაფასოს საკრედიტო რისკის მოსალოდნელი დონე;
  2. დაკრედიტების შემთხვევაში კომერციული პრიორიტეტების შეთანხმებულობა რისკის შეფასებასა და დაბრუნების ნორმებთან;
  3. გადაწყვეტილების მიღების დროს გაიზარდოს იმ ფუნქციის როლი, როდესაც რისკების მართვის კრედიტით მომზადებას განიხილავს რამდენიმე ადამიანი;

კომერციული ბანკების პროგრესული ცვლილების და ეფექტური განვითარების ფუნქციონირებისთვის მიზანშეწონილად მიმაჩნია რიგი ღონისძიებების გატარება. კერძოდ: ა) ახალი ტიპის ფინანსური ანგარიშგებების დანერგვა, რომელიც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს, როგორც მომხმარებლის მიერ ინფორმირებულ და გააზრებულ ფინანსური გადაწყვეტილებების მიღებასა და ახალი ფინანსური პროდუქტების აქტიურ გამოყენებას, ასევე საზოგადოების ცნობიერებისა და ბანკებისადმი ნდობის ამაღლებას. ბ) რეფორმები, რომლებიც შეამცირებს რისკებს როგორც კრედიტორების, ასევე დეპოზიტორებისთვის რაც თავის მხრივ, გააუმჯობესებს კომერციული ბანკების საქმიანობის გამჭვირვალობას.

საკვანძო სიტყვები: საკრედიტო რისკი; საკრედიტო პორტფელი; კორპორაციული მმართველობა; ინვენტარიზაცია; მოდერნიზაცია; ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა.

Abstract

The establishment and development of market relations is impossible without the successful operation of the commercial banking system, since it plays an intermediary role between the creditors and the debtors and practically defines the vector of its development and officially plays the role of the implementer of monetary policy. Worldwide experience in banking practice reveals that adoption of new types of financial reporting, which, in turn, along with the transparency of banking activities considers the development of risk management and corporate governance of banks, comprehensive analytical and complex assessment of the opportunities, should be taken into account in the process of the functioning of the banking system in Georgia.

The main problem of commercial banks is the credit portfolio risk analysis and assessment in the critical conditions; banks have to develop an effective credit risk management system. Successful realization of a bank's commercial objectives is impossible without a fundamental reorganization of its risk management system. Credit risk management field related to physical and legal entities, requires a particular change. Improvement of Commercial Bank's risk management system should be tailored to each category of customer, however the development of interest rate, market and operational risk management systems should be considered as well, that is a main task of banks.

The main goal of operational risks should be elimination of drawbacks that are associated with simultaneous removal of the surplus control mechanism. The work shall be based on:

- Deeper inventory of expected operational risks;
- Assessment of expected economic outcomes of operational risks;
- Economic analysis of the control system;
- Qualitative modernization in regard to market risks considering financial risks.

Accordingly, the processes associated with the credit risk require adoption of fundamental changes:

1. Development of a system for each client which will allow the client to openly assess the expected level of the credit risk;
2. In case of commercial lending commercial priorities coherent to risk assessment;
3. In the decision making process to increase the role of the function, when the credit is developed by several persons reviewing the risk management.

We consider a number of measures that should be taken for the operation of changes of commercial banks and its effective development. In particular :

a) to introduce new types of financial statements, it will significantly contribute to the decision-making process and to the usage of new products by the customers, as well as raising public awareness and increase the confidence to the banks;

b) the reforms that reduces the risk for creditors and depositors will improve the commercial bank's activity transparency.

Key words: *Credit risk; The credit portfolio; Corporate governance; Inventory; Modernization; Monetary policy.*

საფინანსო სექტორს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკაში, რადგან მის გამართულ მუშაობაზე მთელი ეკონომიკური სისტემის ქმედითუნარიანობაა დამოკიდებული. თანამედროვე მაღალგანვითარებული ქვეყნების ერთ-ერთ ურთულეს და საინტერესო სფეროს საბანკო სექტორი წარმოადგენს, საბანკო სისტემაში ინტეგრაციისთვის მნიშვნელოვანია თანამედროვე საბანკო მომსახურების დანერგვა. თავის მხრივ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა საბიუჯეტოსთან ერთად, ეკონომიკის ერთიანი სახელმწიფო რეგულირების საფუძველს წარმოადგენს. მაგალითად კომერციული ბანკები, რომლებიც წარმოადგენს საფინანსო სექტორის ძირითად რგოლს საქართველოში, იღებენ რა დეპოზიტებს მოსახლეობისა და კომპანიებისგან, ახორციელებენ მათ გასესხებას სხვა შინამეურნეობებსა

და საწარმოებზე. ამავე დროს კომერციული ბანკების მეშვეობით ხორციელდება უნაღლო ტიპის ყოველგვარი ანგარიშსწორება როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ. ამიტომ ჩვეულებრივი კომპანიებისაგან განსხვავებით კომერციული ბანკების ან საფინანსო სექტორის წარმომადგენლების პრობლემები მყისიერად აისახება დანარჩენ ეკონომიკაზე. შესაბამისად მნიშვნელოვანია საფინანსო სექტორის რისკების მუდმივი მონიტორინგი, როგორც ცალკე აღებული საფინანსო ინსტიტუტის ასევე, მთლიანად სექტორის დონეზე.

კომერციულ ბანკებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ცვლილებებს მოითხოვს ფიზიკური და იურიდიული პირების საკრედიტო რისკების მართვის სფერო, სადაც რისკების მართვის სისტემების სრულყოფა მიმართული უნდა იყოს კლიენტების ყოველი კატეგორიისათვის, თუმცა გასათვალისწინებელია საპროცენტო, საბაზრო

და საოპერაციო რისკების მართვის სისტემების განვითარებაც, რომ ბანკის მთავარი ამოცანაა. საბანკო რესურსების ზრდის მნიშვნელოვან წყაროს ბანკის მიერ აქტიური ოპერაციების განხორციელების მეშვეობით მიღებული მოგება წარმოადგენს, რომლის მოცულობის ზრდა უშუალოდ არის დამოკიდებული საბანკო საქმის მაღალ შემოსავლიანობის ზრდაზე. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს საბანკო სისტემის მრავალ პრობლემას შორის აღსანიშნავია საკრედიტო რესურსების ნაკლებობა და მათ შესავსებად წყაროების არარარსებობა. მათი მოგების შემავსებელი წყაროს გაზრდისათვის, დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მათ ინტეგრაციას საზღვარგარეთულ ბანკებთან, საკორესპონდენტო ანგარიშების გახსნას, სავალუტო ოპერაციების წარმოებას საერთაშორისო სავალუტო ბაზარზე და უცხოური ფირმების სახსრების მოზიდვას.

საქართველოს საბანკო სექტორი ცხრაშვიტი კომერციული ბანკითაა წარმოდგენილი, სადაც ფული მრავალი წყაროდან შემოედინება. მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი წყაროა ახალი სადეპოზიტო ანგარიშები და არსებულ ანგარიშებზე თანხის დამატება. კერძოდ: საკომისიო შემოსავალი, სხვა აქტივების გაყიდვიდან შემოსული თანხები, ბანკებისა და ეროვნული ბანკიდან ახალი ნასესხები სახსრები და ბანკის პორტფელში არსებული ფასიანი ქაღალდების ან სესხების და უძრავი ქონების შედეგად ქონების გაყიდვა.

რისკი ბანკის ნებისმიერ ოპერაციაში დევს, რა თქმა უნდა მათი მასშტაბი და უარყოფითი გავლენა სხვადასხვაა. ბანკის საქმიანობა არამარტო შიდა მდგომარეობაზე არამედ გარე ფაქტორებზეც არის დამოკიდებული. რისკის დონე იზრდება მაშინ როცა პრობლემები ჩნდება მოულოდნელად და ბანკი არ აღმოჩნდება მზად მის დროულად და მაქსიმალურ გასანეიტრალებლად. შესაბამისად სასურველი მოგების მიღება კომერციულ ბანკში შესაძლებელია მაშინ, როცა სავარაუდო რისკები და დანაკარგების ალბათობა წინასწარაა შესწავლილი და დაზღვეული.

ამრიგად, როგორც საბანკო საქმის მსოფლიო

გამოცდილების პრაქტიკა გვიჩვენებს, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ბანკების ზედამხედველობის რეგულირების სრულყოფის პროცესში ახალი ტიპის ფინანსური ანგარიშგებების დანერგვას, რომლებიც თავის მხრივ, ბანკების საქმიანობის გამჭვირვალობასთან ერთად გაითვალისწინებენ რისკის მენეჯმენტისა და ბანკის კორპორაციული მმართველობის გაუმჯობესებას, საბანკო საქმიანობის ყოველმხრივი ანალიტიკური, კომპლექსური შეფასების შესაძლებლობებს, რაც ჩვენი აზრით, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული საქართველოს საბანკო სისტემის ფუნქციონირების პროცესში. კომერციული ბანკის საიმედოობის უზრუნველყოფის მთავარი მიზანი უნდა იყოს მისი თანამედროვე პირობებში მდგრადი და მაქსიმალურად ეფექტური ფუნქციონირების და მომავალში განვითარებისა და ზრდის მაღალი პოტენციალის შექმნის გარანტია. საიმედოობის უზრუნველყოფის მნიშვნელოვანი ეტაპია ფინანსური რესურსების გამოყენების ხარისხოვანი პარამეტრების განსაზღვრა და ბანკის რიცხოვრივი ორიენტირების შემადგენლობის მიმართულებათა სტრატეგიის დამუშავება. ბანკის ხელმძღვანელობამ თავისი მმართველობა უნდა წარმართოს ისე, რომ მიმდინარე პირობებში გამორიცხოს ზარალი, ხოლო მომავალში გაითვალისწინოს ქვემდებარე ობიექტის განვითარების ინტერესები. მაღალ ორგანიზებული მმართველობითი სისტემის შესაქმნელად პირველ რიგში აუცილებელია ფასეულობათა ინტერესებისა და სისტემების სწორად განსაზღვრა, შემდგომში კი გამომუშავებულ იქნას კომერციული ბანკის არსებობის პერსპექტიული მოდელი, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ყოველმხრივი დაცვის რეჟიმი და მართვის წინაშე დასახული ამოცანების ადეკვატურად შესაბამისი მეთოდების დამუშავება.

ამრიგად, საბანკო სექტორის განვითარებისთვის აუცილებელია პროგრესული ცვლილების განხორციელება, ხოლო, უახლოეს პერსპექტივაში, მხოლოდ პროფესიულ სტრატეგიას შეუძლია სიტუაციის უკეთესობისაკენ შეცვლა და კომერციული ბანკის ეფექტური ფუნქციონირების ამაღლება.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ცაავა გ., ხანთაძე გ., 2015. საბანკო მენეჯმენტი(სახელმძღვანელო), გამომც. „დანი“
2. ცაავა გ., ხანთაძე გ., 2014. საბანკო მენეჯმენტი(სახელმძღვანელო), გამომც. „დანი“
3. Choudhry M. 2011. An Introduction to Banking: Liquidity Risk and Asset-Liability Management. Paperback,
4. Matz L. 2011. Liquidity Risk Measurement and Management: Basel III And Beyond, Paperback,
5. https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/supervision/2014/kombankebis_zedamxedv_da_regulireb_wesi_19_03_14.pdf

კონკურენციის დონის შეფასება საქართველოს საბანკო სექტორში

ASSESSING THE LEVEL OF COMPETITION IN THE GEORGIAN BANKING SECTOR

მერაბ ვანიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

MERAB VANISHVILI

Doctor of Economic Sciences, professor
of Georgian Technical University

ლევან კალათოზიშვილი

საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

LEVAN KALATOZISHVILI

PhD Students of Georgian Technical University

ანოტაცია

სტატიაში, უახლეს ლიტერატურულ წყაროებსა და მდიდარ ფაქტობრივ მასალებზე დაყრდნობით, თანმიმდევრულად არის გაანალიზებული და შეფასებული კონკურენციის დონე საქართველოს საბანკო სექტორში.

სათანადო კვლევებით დადგენილი და სამეურნეო ცხოვრებით დადასტურებულია, რომ საბანკო ბაზარზე კონკურენცია ატარებს გარკვეულ სპეციფიკურ ნიშნებს, რითაც იგი განსხვავდება სხვა ბაზრებზე არსებული კონკურენციებისაგან. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ საბანკო ბაზარი ოპერირებს ფულით, აბსოლუტური ლიკვიდურობის მქონე საქონლით, რომლის ჩანაცვლება სხვა საქონლით შეუძლებელია. მეორე მნიშვნელოვანი თავისებურება დაკავშირებულია საბანკო სექტორში ფინანსური კაპიტალის მობილობასთან.

გაკეთებულია დასკვნა იმის თაობაზე, რომ საქართველოს ეკონომიკის დაკრედიტების საკმაოდ დაბალი დონის მიუხედავად, სესხის მომსახურების ტვირთი თითოეულ მსესხებელზე საკმაოდ მძიმეა, რასაც მაღალი საპროცენტო განაკვეთები და მოკლე ვადიანობები განაპირობებს. შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთების შემცირება სასურველია არა მარტო საერთო ეკონომიკური განვითარებისათვის, არამედ აუცილებელი წინაპირობაა თვით ბანკების შემდგომი ზრდის მისაღწევად.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო კონკურენცია, ბაზრის კონცენტრაცია, კონკურენციის სააგენტო, ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი, წმინდა სესხები, მთლიანი აქტივები, საბაზრო სტრუქტურა, საკრედიტო რეიტინგი, კრედიტების ბაზარი, დეპოზიტების ბაზარი, ბრესნანჰანის მოდელი, ბაროს-მოდელოს მოდელი, პანზარ-როსის მოდელი, ოლიგოპოლიური ბაზარი.

Abstract

In the article, the latest literary sources and rich factual materials, is consistently analyzed and assessed the level of competition in the banking sector.

The study established and economic life has been confirmed that the banking market competition has some specific features, making it different from other markets konkurentsiebisa it. One important difference is that the bank's money market operation, the liquid goods, which can not be replaced by other goods. The second major feature is related to the banking sector and financial capital mobility.

It is concluded that the Georgian economy has a low level of debt servicing burden of each borrower is too hard, leading to higher interest rates and shorter maturities determined. Accordingly, the reduction of interest rates is desirable not only for the overall economic development, but also a necessary prerequisite for the further growth of banks.

Key words: Banking competition, market concentration, the competition agency, herfindal-hirshmans index, net loans, total assets, market structure, credit rating, the credit market, the market of deposits, bresnahanis model, Baro-Modesto model, panzar-Ross model, oligopolistic market.

შესავალი: საბანკო ბაზარზე კონკურენცია ატარებს გარკვეულ სპეციფიკურ ნიშნებს, რითაც იგი განსხვავდება სხვა ბაზრებზე არსებული კონკურენციებისაგან. ერთერთი მნიშვნელოვანი განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ საბანკო ბაზარი ოპერირებს ფულით, აბსოლუტური ლიკვიდურობის მქონე საქონლით, რომლის ჩანაცვლება სხვა საქონლით შეუძლებელია. შესაბამისად, ფული არ წარმოადგენს ელასტიური მოთხოვნის საქონელს. მეორე მნიშვნელოვანი თავისებურება დაკავშირებულია საბანკო სექტორში ფინანსური კაპიტალის მობილობასთან. განსხვავებით სხვა სახის კაპიტალისაგან, ფინანსური კაპიტალი უფრო მეტად არის მობილური, ვიდრე ფიზიკური საქონელი, რადგან მას შეუძლია უფრო სწრაფად განერიდოს იმ ქვეყნებს, სადაც მაღალია გადასახადები და მკაცრია საბანკო რეგულირების მექანიზმი.

კვლევის შედეგები: სათანადო კვლევით დადგინდა, რომ საბანკო სექტორის მთლიანი აქტივების მოცულობა (20, 617. 3 მლნ ლარი) 2015 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით შეადგენს ქვეყნის მშპ-ის (29,150.5 მლნ ლარი) 70.7%-ს, ხოლო წმინდა სესხების მოცულობა (12, 266. 6 მლნ ლარი) კი – 42,1%-ს. ამასთან, ხაზგასახელებია ის ფაქტი, რომ ჩვენს ქვეყანაში როგორც სხვა, ასევე საბანკო ბაზრის კონკურენცია ძირითადად მოექცა 2012 წელს მიღებული საქართველოს კანონის - „კონკურენციის შესახებ“ - ნორმების ფარგლებში [1].

საგულისხმოა, რომ კონკურენციის სააგენტოს მიერ „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის 17¹ მუხლის მე-4 პუნქტისა და 34-ე მუხლის 6¹ პუნქტის საფუძველზე შემუშავებული და 2014 წლის პირველი ოქტომბრიდან ამოქმედებული „ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებები“ ატარებს ზოგად ხასიათს და გამოიყენება ყველა ტიპის ბაზრებისათვის [2]. ამასთან, საქართველოში ჯერჯერობით არ გამოიყენება საბანკო ბაზრის კონკურენციის დონის ანალიზის სპეციალური (სპეციფიკური) მეთოდოლოგია. აქედან გამომდინარე, დღის წესრიგში დადგა იმის დადგენა, თუ რამდენად ზუსტად ასახავს ბაზრის კონცენტრაციის განსაზღვრის მოქმედი საკანონმდებლო წესები საქართველოს საბანკო ბაზარზე არსებულ მდგომარეობას.

კონკურენციის სააგენტოს მეთოდური მითითებების მე-17 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, საკრედიტო რესურსების ბაზრის მოცულობა განისაზღვრება „შესაბამის ბაზარზე მოქმედი კომერციული ბანკებისა და არასაბანკო საკრედიტო კავშირების საკრედიტო აქტივების ჯამით, ხოლო საბანკო სფეროს მიერ გაწეული მომსახურების შეფასება დგინდება მომსახურების სახეების სპეციფიკურობის გათვალისწინებით“ [2].

საკითხი იმის შესახებ, თუ რატომ არის აუცილებელი კომერციული ბანკების კონკურენტი საკრედიტო ბაზრის მონაწილეების (მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები, ლომბარდები, ე.წ. ონლაინ გამსესხებლები და სხვ.) საკრედიტო აქტივების გამორიცხვა საკრედიტო ბაზრიდან, ალბათ, დამატებით არგუმენტირებას არ საჭიროებს. რაც შეეხება საბანკო სფეროს მიერ გაწეული მომსახურების შეფასებას, სრულიად სამართლიანად მიგვაჩნია კონკურენციის სააგენტოს მიდგომა - საბანკო-საკრედიტო აქტივებთან ერთად, შეფასებულ იქნას მათი არასაკრედიტო (არაპროფილური) საქმიანობაც [3].

კონკურენციის სააგენტოს მეთოდური მითითებების მე-17 მუხლის მე-5 პუნქტით დადგენილია, რომ „საკრედიტო რესურსების ბაზარზე კომერციული ბანკის წილის ოდენობა განისაზღვრება ბანკის აქტივების შეფარდებით ბაზრის მოცულობასთან“ [2]. შესაბამისად, საკრედიტო რესურსების ბაზარზე უნდა შეფასდეს ბანკების აქტივები, რომლებიც ბევრად უფრო ფართო ცნებაა და, საკრედიტო აქტივების გარდა, მოიცავს სხვა სახის აქტივებსაც. ამკარა შინაარსობრივი და ეკონომიკური შეუსაბამობა, შესაძლოა, არის ეკონომიკური ტერმინების აღრევის შედეგი, რაც ასევე მოითხოვს დამატებით განმარტებასა და კორექტირებას.

მეთოდური მითითებების მე-18 მუხლის 1-ელი პუნქტით განსაზღვრულია მხოლოდ სასაქონლო ბაზრის კონცენტრაციის დონე, რომელიც „წარმოადგენს ბაზრის ხარისხობრივ მახასიათებელს და აფასებს ეკონომიკური აგენტების წილების ურთიერთთანაფარდობასა და მათი განაწილების სიმჭიდროვეს ბაზარზე“ [2]. ამასთან დაკავშირებით, უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს კანონმდებლობაში ზოგადად, და კონკურენციის სააგენტოს მეთოდური მითითებებში კერძოდ, „ბაზრის მონოპოლიზაციის“ ცნება ჩანაცვლებულია „ბაზრის კონცენტრაციის“ ცნებით, რომლებიც ეკონომიკური შინაარსით ერთმანეთის იდენტურია. ამიტომ ჩვენს მიერ გამოყენებული იქნება ბაზრის მონოპოლიზაციის ცნება, ვინაიდან იგი, არსებული რეალობიდან გამომდინარე, უფრო ობიექტურად ასახავს საქართველოს ეკონომიკაში არსებულ კონკურენტულ გარემოს.

შესაბამისი სასაქონლო ბაზრის კონცენტრაციის დონის გამოსათვლელად კონკურენციის სააგენტო იყენებს ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსს [4], რომელიც წარმოადგენილია შემდეგი სახით: $HHI = D_1^2 + D_2^2 + D_3^2 + \dots + D_n^2$, სადაც n არის ბაზარზე საქონლის/მომსახურების მიმწოდებელთა ჩამონათვალი. D_j არის j -ური მიმწოდებლის წილი ბაზარზე, რომელიც გამოითვლება შემდეგნაირად: $D_j = V_j / V_m$, სადაც V_j არის j -ური მიმწოდებლის საქონლის/მომსახურების რეალი-

ზაციის მოცულობა, ხოლო V_m – ბაზრის მთლიანი მოცულობა. ამრიგად, ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი (HHI) არის ბაზრის მონოპოლიზაციის დონის მაჩვენებელი, რომელიც „იანგარიშება როგორც ბაზარზე ყველა მოქმედი მიმწოდებლის წილთა კვადრატების ჯამი“ [2, დანართი №1]. ამ ინდექსს ფართო გამოყენება აქვს აშშ-ში, მაგალითად, ისეთი შემთხვევებისას, როდესაც ფირმები საჭიროებენ ნებართვას შერწყმაზე ან შთანთქმაზე.

ნაშრომში ჩატარებულ იქნა კვლევა, რომელმაც მოიცვა ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის საფუძველზე საბანკო ბაზრის კონცენტრაციის დონის განსაზღვრა წმინდა სესხებისა და

მთლიანი აქტივების მეთოდების გამოყენებით. კვლევას საფუძველად დაედო საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ოფიციალურად გამოქვეყნებული საბანკო სექტორის სტატისტიკა. ამასთან, საბანკო სექტორში მიმდინარე ბოლო პერიოდის ტენდენციების გათვალისწინებით, რომელიც ხასიათდება ბანკების შერყვამის პროცესით, „თიბისი ბანკი“-სა და „ბანკი კონსტანტა“-ს მონაცემები, აგრეთვე „საქართველოს ბანკის“-სა და „პრივატ ბანკი“-ს მონაცემები გაერთიანებულ იქნა. გაანგარიშებებში გამოყენებულ იქნა სტატისტიკური მონაცემები 2015 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით და საბანკო ბაზრის კონცენტრაციის მიღებული დონე აისახა 1-ელ ცხრილში.

ცხრილი 1. საბანკო ბაზრის კონცენტრაციის დონის გაანგარიშება ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის (HHI) საფუძველზე¹

კომერციული ბანკები	წმინდა სესხების მეთოდი		მთლიანი აქტივების მეთოდი	
	D_n	D_n^2	D_n	D_n^2
ბანკი რესპუბლიკა	6%	36	6%	36
თიბისი ბანკი	28%	784	27%	729
საქართველოს ბანკი	35%	1225	36%	1296
ლიბერთი ბანკი	7%	49	8%	64
ბაზის ბანკი	3%	9	1%	1
ვითიბი ბანკი ჯორჯია	5%	25	5%	25
ბანკი ქართუ	4%	16	4%	16
პროგრედიტ ბანკი	7%	49	6%	36
სილკ როუდ ბანკი	0%	0	1%	1
კაპიტალ ბანკი	0%	0	0%	0
აზერბაიჯანის საერთაშორისო ბანკი - საქართველო	1%	1	1%	1
ზირაათ ბანკის თბილისის ფილიალი	0%	0	0%	0
კავკასიის განვითარების ბანკი - საქართველო	0%	0	0%	0
თურქეთის იშ ბანკის ბათუმის ფილიალი	0%	0	0%	0
პროგრესს ბანკი	0%	0	0%	0
კორ სტანდარტ ბანკი	2%	4%	3%	9
ხალიკ ბანკი საქართველო	1%	1%	1%	1
პაშა ბანკი საქართველო	0%	0%	0%	0
ფინკა ბანკი საქართველო	1%	1%	1%	1
სულ, HHI		HHI=2200		HHI=2216

¹ ცხრილი შედგენილია ლიტერატურული წყაროს [5] მასალების მიხედვით.

საგულისხმოა, რომ კონკურენციის სააგენტოს მეთოდური მითითებების მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად, ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის საფუძველზე ბაზრები კონცენტრაციის დონეების მიხედვით ფასდება შემდეგნაირად:

- დაბალკონცენტრირებული - $HHI < 1250$;
- ზომიერად კონცენტრირებული - $1250 < HHI < 2250$;
- მაღალკონცენტრირებული - $HHI > 2250$.

ჩვენს მიერ ჩატარებული ანალიზით მიღებული შედეგის თანახმად, წმინდა სესხების მეთოდით $HHI = 2200$, ხოლო მთლიანი საბანკო აქტივების მეთოდით $HHI = 2216$. შესაბამისად, ორივე მეთოდით შეფასებული საბანკო ბაზარი ზომიერად მონოპოლიზებული ფარგლებშია, თუმცა მისი კონცენტრაცია თითქმის მიღწეულია ზედა კრიტიკულ ზღვარს, რომლის იქით ბაზარი ხდება მაღალმონოპოლიზებული. მომავალში თუ გაგრძელდება კომერციული ბანკების შერწყმის პროცესი, ინდექსი ადვილად გადალახავს 2250 ნიშნულს და გახდება მაღალმონოპოლიზებული.

ჩვენს გაანგარიშებებში ვერ მოხერხდა კომერციული ბანკების არასაკრედიტო საქმიანობის შეფასება სათანადო სტატისტიკური ინფორმაციის არარსებობის გამო. თუმცა, ექსპერტული შეფასებით, შესაძლებელია დიდი ალბათობით იმის ვარაუდი, რომ ყველა ფაქტორის გათვალისწინებით HHI ინდექსი მაღალკონცენტრირებული ბაზრის ქვედა დონის მაჩვენებელზე ბევრად უფრო მაღალი იქნება.

კონკურენციის დონის განსაზღვრის მსოფლიო გამოცდილება აჩვენებს, რომ *ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსის* მეშვეობით განსაზღვრული ბაზრის კონცენტრაციის მაჩვენებელი კონკურენციის დონის დადგენისათვის სშირად არ იძლევა სასურველ შედეგს. ასე, მაგალითად, *შაფერმა და დისალვომ* გამოავლინეს შემთხვევები, როდესაც ბანკებს გააჩნდათ ბევრად უფრო მაღალი ძალაუფლება, ვიდრე იგი განსაზღვრული იყო საბაზრო სტრუქტურით [6]. გარდა ამისა, *კლაესენსმა და ლივენმა* განვითარებადი და განვითარებული ქვეყნების ბანკების მაგალითზე დაადგინეს, რომ რიგი ბანკის ქცევა არის უფრო კონკურენტუნარიანი, ვიდრე იგი იყო განსაზღვრული ამ ბანკებისათვის დამახასიათებელი საბაზრო სტრუქტურით [7].

რაც შეეხება დომინირებული მდგომარეობას, „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის მიხედვით იგი განმარტებულია, როგორც „შესაბამის ბაზარზე მოქმედი ეკონომიკური აგენტის/აგენტების ისეთი მდგომარეობა, რომელიც მას/მათ საშუალებას აძლევს, იმოქმედოს/იმოქმედონ კონკურენტი ეკონომიკური აგენტების, მიმწოდებლების, კლიენტებისა და საბოლოო მომხმარებლებისაგან დამოუკიდებლად, არსებითი გავლენა მოახდინოს/მოახდინონ ბა-

ზარზე საქონლის მიმოქცევის საერთო პირობებზე და შეზღუდოს/შეზღუდონ კონკურენცია“ [1]. ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებებით დადგენილია, რომ სასაქონლო ბაზარზე ჯგუფური დომინირების განსაზღვრისას, ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსთან ერთად, საჭიროების შემთხვევაში სასაქონლო ბაზრის შეფასებისას შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას პრაქტიკაში ფართოდ გავრცელებული სხვა ანალოგიური მაჩვენებლები [2].

შესაბამისად, წინამდებარე გამოკვლევაში ჩვენ ვიხელმძღვანელებთ მთლიანი აქტივების მეთოდით (*Concentration ratio, CR2, CR3, CR5*). ამ შემთხვევაში, **1-ელი ცხრილის** მონაცემების მიხედვით, - 2, 3 და 5 წამყვანი ბანკის საბაზრო წილი შემდეგნაირად იქნება წარმოდგენილი:

- $CR2 = 63\%$ (საქართველოს ბანკი - 36%, თიბისი ბანკი - 27%);
- $CR3 = 71\%$ (საქართველოს ბანკი - 36%, თიბისი ბანკი - 27%, ლიბერთი ბანკი - 8%);
- $CR5 = 83\%$ (საქართველოს ბანკი - 36%, თიბისი ბანკი - 27%, ლიბერთი ბანკი - 8%, ბანკი რესპუბლიკა - 6%, პროკრედიტ ბანკი - 6%).

აღნიშნული მეთოდი არის ყველაზე მარტივი იმის გასაგებად, თუ რამდენად არის ბაზარი კონცენტრირებული, რადგან ბაზარს იკვლევს მთლიანი აქტივების მეთოდით და არ გვჭირდება დამატებითი - არასტრუქტურული ინდიკატორების გამოყენება. მაგრამ, აღნიშნულიც ნათლად აჩვენებს, თუ რამდენად საჭიროებს ქართული საბანკო სისტემა კვლევას. აშკარად შეინიშნება ოლიგოპოლიური ბაზრისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, რომელსაც აწესებს თვით კონკურენციის კანონმდებლობა.

საქართველოში კომერციული ბანკების კონკურენტუნარიანობის დასადგენად მნიშვნელოვანია საბანკო რეიტინგების შეფასებების გაცნობა. ამ საქმეში წამყვანი ადგილი ანალიტიკურ საბანკო ჯგუფს *Fitch Ratings*-ს უკავია, რომელიც მთელ მსოფლიოში ბანკებს საკრედიტო რეიტინგებს ანიჭებს. *Fitch Ratings*-ის ანალიტიკოსების ჯგუფი საბანკო საქმის დიდი გამოცდილებით უზრუნველყოფს მსხვილი ფინანსური ინსტიტუტების სრულყოფილ, დროულ და გამჭვირვალე შეფასებას.

პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში *Fitch Ratings*-ი ფართო სპექტრით მუშაობს და ის უკვე 15 წელია ბანკების, არასაფინანსო ინსტიტუტების, სადაზღვევო კომპანიების საერთაშორისო და ეროვნულ საკრედიტო რეიტინგებს ადგენს. *Fitch Ratings* ემიტენტებს ანიჭებს რეიტინგს D-დან (დეფოლტი-ემიტენტი სრულად გადახდისუნარიანოა), AAA-მდე (ემიტენტის გადახდისუნარიანობის მაღალი ხარისხი). *Fitch Ratings*-ს რეიტინგები ქართული ბანკებისთვისაც აქვს მინიჭებული. საქართველოს

სუვერენული რეიტინგის გაზრდის ფონზე სააგენტომ საქართველოს ბაზარზე მოქმედ ბანკებს ახალი საკრედიტო რეიტინგები დაუდგინა, კერძოდ, სს „საქართველს ბანკს“, სს „თიბისი ბანკს“, სს „ვითიბი ბანკ ჯორჯიას“ და სს „პროკრედიტ ბანკ საქართველოს“ სტაბილური პროგნოზი დაუდგინა. ამასთან, სს „საქართველოს ბანკს“ რეიტინგი „BB“-მდე გაუზარდა, ხოლო „თიბისის“, „პროკრედიტს“ და „ვითიბის“ „BB“ რეიტინგი დაუდგინა.

საბანკო სექტორის მონოპოლიზაციის ხარისხის ანალიზში ფართო გავრცელება ჰპოვა დარგობრივი ბაზრების თეორიაზე დაფუძნებულმა მიდგომამ. საბანკო ბაზარზე კონკურენციის დონის ემპირიული შეფასებისათვის შეიძლება გამოყენებულ იქნას ბრესნაჰანის [8] და ბაროს-მოდესტოს [9] მოდელები. აღნიშნული მოდელებით ხდება საბანკო ბაზრის ცალკეულ სეგმენტებს (კრედიტების ბაზარი, დეპოზიტების ბაზარი და სხვ.) შორის კონკურენციის დადგენა.

ბრესნაჰანის მოდელი თავდაპირველად გამოიყენებოდა მხოლოდ რაოდენობრივი ოლიგოპოლიის აღწერისათვის, მაგრამ მნიშვნელოვან

საკითხად რჩებოდა ის, თუ რამდენად უნდა განვიხილოთ საბანკო სექტორი რაოდენობრივ ოლიგოპოლიად. ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ ბანკების მოქმედება უფრო მეტად შეესაბამება ფასობრივ ოლიგოპოლიას. შესაბამისად, ცალკე გამოიყენება ბრესნაჰანის მოდელი რაოდენობრივი და ფასობრივი ოლიგოპოლიი-სათვის. სხვადასხვა ქვეყნის საბანკო სექტორში ბრესნაჰანის მოდელის გამოყენების შედეგები წარმოდგენილია მე-2 ცხრილში.

პორტუგალიელი მკვლევარების ბაროსისა და მოდესტოს მიერ 1999 წელს შემოთავაზებულ იქნა მოდელი, რომელიც საერთო ნიშნებით ბრესნაჰანის მოდელის მსგავსია, მაგრამ სპეციალურად დანიშნულია საბანკო ფირმების ქცევის გამოსაკვლევად. მოცემული მოდელი, ერთი მხრივ, იძლევა საბანკო ქცევის სპეციფიკის გათვალისწინების შესაძლებლობას, ხოლო მეორე მხრივ, მოცემული მოდელის ნაკლოვანება მდგომარეობს მიღებული შედეგების ინტერპრეტაციის შეზღუდულ შესაძლებლობებში.

ცხრილი 2. ბრესნაჰანის მოდელის გამოყენების შედეგები²

ავტორები	ქვეყანა	მოდელი	ბაზარი	შედეგები
Biker, Haaf, 2000	9 ქვეყანა 1991-1998 წწ	რაოდენობრივი ოლიგოპოლია	კრედიტების ბაზარი დეპოზიტების ბაზარი	კურნოს ოლიგოპოლია ან სრულყოფილი კონკურენცია
Canhoto, 2004	პორტუგალია 1990-1995 წწ	ფასობრივი ოლიგოპოლია	დეპოზიტების ბაზარი	ბანკების ქცევა ნაკლებ კონკურენტულად, ვიდრე კურნოს ოლიგოპოლიის შემთხვევაში
Spiller, Favaro, 1984	ურუგვაი 1970-1980 წწ	რაოდენობრივი ოლიგოპოლია	კრედიტების ბაზარი	სტეკელბერგის ოლიგოპოლია, სადაც დომინირებული ფირმები იქცევიან როგორც კარტელი ერთმანეთის მიმართ და როგორც ლიდერები დომინირებადი ფირმების მიმართ
Coccorese, 2004	იტალია 1988-2000 წწ	ფასობრივი ოლიგოპოლია	კრედიტების ბაზარი	ბანკების ქცევა უფრო მეტად კონკურენტულად, ვიდრე კურნოს ოლიგოპოლიის შემთხვევაში
Gelfand, Spiller, 1985	ურუგვაი 1977-1980 წწ	რაოდენობრივი ოლიგოპოლია	კრედიტების ბაზარი	სრულყოფილი კონკურენციის არარსებობა, ბანკების ერთმანეთისაგან დამოკიდებულება გადაწყვეტილებათა მიღებისას
Gruben, McComb, 2003	მექსიკა 1987-1993 წწ	ფასობრივი ოლიგოპოლია	ბაზარი არ იყოფა	სრულყოფილი კონკურენცია

ბაროსი და მოდესტო განიხილავენ მხოლოდ ორ მკვეთრად ინტერპრეტირებად შემთხვევას: კონკურენციას და სრულყოფილ მონოპოლიას. ამასთან, ნებისმიერი შუალედური შედეგების განხილვისას შესაძლებელია თვითნებობის მეტი ხარისხი. ბაროს-მოდესტოს მოდელის მიხედვით, ძირითადი ყურადღება ექცევა ბანკის მომსახურებაზე მოთხოვნას. მოთხოვნის

ფუნ-ქციის პარამეტრები განსაზღვრავს, თუ რამდენად არის ცალკეული საბანკო დარგი მონოპო-ლიზებული. სხვადასხვა ქვეყნის საბანკო სექტორში ბაროს-მოდესტოს მოდელის გამოყენების შედეგები წარმოდგენილია მე-3 ცხრილში.

2 ცხრილი შედგენილია ლიტერატურული წყაროს [10, გვ. 18] მასალების მიხედვით.

ცხრილი 3. ბაროს-მოდესტოს მოდელის გამოყენების შედეგები³

ავტორები	ქვეყანა	ბაზარი	შედეგები
Barros, Modesto, 1999	პორტუგალია 1990-1995 წწ	კრედიტების ბაზარი დეპოზიტების ბაზარი	ბაზარზე სიტუაცია უფრო ახლოსაა მონოპოლიასთან, ვიდრე სრულყოფილ კონკურენციასთან
Admiraal, Carree, 2000	რუსეთი 1994-1997 წწ	დეპოზიტების ბაზარი	ბაზარზე სიტუაცია უფრო ახლოსაა მონოპოლიასთან, ვიდრე სრულყოფილ კონკურენციასთან

ემპირიულ კვლევებში ყველაზე ხშირად გამოყენებული ამგვარი მოდელებიდან შეიძლება გამოიყოს ჯ. პანზარისა და ჯ. როსის მიერ 1987 წელს შემუშავებული მოდელი, რომელიც იწოდება პანზარ-როსის მოდელად და ცნობილია „H-statistic“-ის სახელწოდებით [11].

აღნიშნული მოდელი თავდაპირველად გამოყენებულ იყო მონოპოლიზაციის ხარისხის გასაზომად ეკონომიკის რეალური სექტორის დარგებში, შემდეგ კი ადაპტირებულ იქნა საბანკო სისტემის ანალიზისათვის. პანზაროსის მეთოდოლოგიის ძირითადი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ საბანკო ფირმების ქცევა შედარებულია რამდენიმე მოდელურ შემთხვევასთან: მონოპოლიასთან, ოლიგოპოლიასთან და სრულყოფილ კონკურენციასთან. შედარება წარმოებს სპეციალურად შემუშავებული პარამეტრის მნიშვნელობათა შედარების საფუძველზე. შედარების საფუძველზე კეთდება დასკვნა იმაზე, თუ მოცემული დარგი რომელ სტრუქტურასთან არის ყველაზე ახლოს.

პანზაროსის H-statistic მიდგომით შესაძლებელი ხდება გაზომილ იქნას ფაქტორული ფასების ცვლილების ასახვის დონე ბანკის შემოსავლის ცვლილებაზე. ამისათვის, თავდაპირველად ხდება ბანკის საპროცენტო და არასაპროცენტო შემოსავლების ელასტიურობის ეკონომეტრიკული შეფასება შემდეგი სამი ფაქტორის მიხედვით: მოზიდული სახსრების ღირებულება (AFR – Average Funding Rate), შრომითი რესურსების

სხვა ხარჯების ღირებულება (PUNILE – Price of Other Non Interest and Labor Expenditure). შემდეგ ხდება შეფასებული ელასტიურობების დაჯამება და შედეგად მიიღება H-statistic მაჩვენებელი.

პანზარ-როსის თანახმად, რაც უფრო მაღალია შემოსავლების ელასტიურობა, მით უფრო მეტად არის ბაზარი კონკურენტუნარიანი. შესაბამისად, მონოპოლიური ან ოლიგოპოლიური ბაზრისათვის H-statistic არის უარყოფითი $H < 0$, მონოპოლისტური კონკურენციის არსებობისას ეს მაჩვენებელი ვარირებს ნულიდან ერთამდე დიაპაზონში $0 < H < 1$, ხოლო სრულყოფილი კონკურენციისას მაჩვენებელი ერთის ტოლი უნდა იყოს $H = 1$ [12].

H-statistic მოდელი აქტიურად გამოიყენება ემპირიულ კვლევებში, რადგან მას აქვს მთელი რიგი უპირატესობები. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ ანალიზისთვის არაა საჭირო ნაკლებად ხელმისაწვდომი მონაცემების არსებობა სექტორში არსებული ყველა ბანკის მომსახურების ღირებულებაზე. აგრეთვე არ არის საჭირო სტრუქტურული გამრავლებები, რომლებიც ახასიათებს ბანკის საწარმოო ფუნქციას. H-statistic მოდელი ასევე საშუალებას იძლევა შევაფასოთ კონკურენცია ბანკების სხვადასხვა სახეობებს (კომერციული და შემნახველი, ადგილობრივი და უცხოური) შორის. სხვადასხვა ქვეყნის საბანკო სექტორში პანზარ-როსის მოდელის გამოყენების შედეგები წარმოდგენილია მე-4 ცხრილში.

ცხრილი 4. პანზარ-როსის მოდელის გამოყენების შედეგები⁴

ავტორები	ქვეყანა	შედეგები
Biker, Haaf, 2000	23 ქვეყანა 1991-1998 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Biker, Groeneveld, 2000	ევროკავშირის ქვეყნები 1989-1996 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Gelos, Roldós, 2002	8 განვითარებადი ქვეყანა 1994-2000 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Coccorese, 2004	იტალია 1997-1999 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Hondroyiannis, Lolos, Papapetrou, 1999	საბერძნეთი 1993-1995 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია
Molyneux, Lloyd-Williams, Thornton, 1994	5 ევროპული ქვეყანა (გერმანია, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, იტალია, ესპანეთი) 1986-1989 წწ	გერმანია, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი, ესპანეთი - მონოპოლისტური კონკურენცია; იტალია - მონოპოლია
Shaffer, 2004	აშშ 1984-1994 წწ	მონოპოლისტური კონკურენცია

3 ცხრილი შედგენილია ლიტერატურული წყაროს [10, გვ. 18] მასალების მიხედვით.

4 ცხრილი შედგენილია ლიტერატურული წყაროს [10, გვ. 17-18] მასალების მიხედვით.

თანამედროვე მეცნიერები კვლევისას უფრო მეტი პოპულარობით იყენებენ არასტრუქტურულ მოდელს, რომელიც საშუალებას იძლევა კონკურენცია გავანალიზოთ ბაზრის მონა-წილეების მიერ მომსახურებაზე ფასის წარმოქმნის მეშვეობით. ამ მოდელის უმრავლესობა ეფუძნება მონოპოლიურ ძალაუფლებას, რომლის ცნება შემოღებულ იქნა ა. ლერნერის მიერ 1934 წელს [13]. არასტრუქტურული მოდელი ძირითადად ეყრდნობა წონასწორობითი ბაზრის სტატისტიკურ თეორიას, სადაც ფირმების მიერ ფასის დადგენა ხდება ხარჯების საფუძველზე (mark-up pricing).

ამასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით საინტერესოა საქართველოში ჩატარებული კვლევა [14], რომელშიც შესწავლილია საბანკო სექსის საპროცენტო განაკვეთის კომპონენტები, გაკეთებულია საბანკო სისტემაში კონკურენციის ამსახველი სხვადასხვა ფაქტის საერთა-

შორისო ჭრილში წარმოდგენის მცდელობა, გამოკვეთილია სესხების საპროცენტო განაკვეთების შემცირების გზები, რომელთა განხორციელებას, შესაძლოა, მნიშვნელოვანი ეფექტი ჰქონდეს.

საბანკო ინდუსტრიაში მოთამაშეების სტრატეგიული ქცევის კონკურენტულობის შესა-ფასებლად გამოყენებულ იქნა პანზაროსის მოდელი, რომელიც კონკურენციის დონეს აფასებს H-statistic-ის მეშვეობით. მოდელი აჩვენებს, თუ როგორ ხსნის საპროცენტო შემოსავლების ელასტიურობა ხარჯების ცვლილების მიმართ საბანკო სექტორის კონკურენციის დონეს.

საქართველოს ფაქტობრივი მონაცემებით, 2006 წლიდან 2012 წლამდე საშუალო H-statistic არის 0,687 (ცხრილი 5), რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს საბანკო ბაზარზე, განვითარებული ქვეყნების მსგავსად, მონოპოლისტური კონკურენცია მოქმედებს.

ცხრილი 5. საქართველოს საბანკო სისტემაში H-statistic-ის მნიშვნელობა წლების მიხედვით

პერიოდი	H სტატისტიკა
2006-2007	0.874
2007-2008	0.849
2008-2009	0.544
2009-2010	0.566
2010-2011	0.745
2011-2012	0.543
საშუალო	0,687

ქართულ საბანკო სისტემაში მაღალ კონკურენციაზე არაერთი ფაქტი მიუთითებს, რომელთაგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი:

(1) საქართველოში სხვა ქვეყნებთან შედარებით საკმაოდ მაღალია მნიშვნელოვანი პერსონალის (key personnel) ხელფასები (აქ სახელფასე ხარჯის წილი მთლიანი საოპერაციო ხარჯების 50,3 %-ია, მაშინ როცა ეს მაჩვენებელი ევროპაში საშუალოდ შეადგენს 35,3 %-ს, შუა აღმოსავლეთისა და აფრიკის ქვეყნებში კი - 28,9 %-ს).

(2) საქართველოში მაღალია ბანკომატებისა და ფილიალების რაოდენობა. ცენტრალურ ქუჩებზე ერთმანეთის გვერდითაა განთავსებული ბევრი ბანკის ფილიალი. ნაკლებად მჭიდროდ დასახლებულ რეგიონებშიც კი გვხვდება ერთდროულად რამდენიმე ბანკის ფილიალი და ბანკომატი. აღსანიშნავია ფილიალების ვიზუალური მხარე და სერვისი, რაც განვითარების მიხედვით, მსგავს ქვეყნებთან შედარებით, საქართველოში გაცილებით მაღალია.

(3) ფილიალებით ყველაზე მსხვილი ბანკის 197 ფილიალიდან მინიმუმ 149 ფეხით

სავალ მანძილზე მდებარეობს 3 შედარებული კონკურენტიდან მინიმუმ ერთიერთი ბანკის ფილიალი.

(4) ერთსა და იმავე სავაჭრო ობიექტში ხშირად გვხვდება რამდენიმე ბანკის ელექტრონული გადახდის (POS) ტერმინალი, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ კლიენტის ექსკლუზიურ (კარტელურ) მომსახურებაზე ბანკებს შორის შეთანხმება არ არის.

(5) საქართველოს საბანკო სისტემაში წარმოდგენილია მსოფლიოში ბევრი კარგად ცნობილი ბანკი თუ სხვა საფინანსო ინსტიტუტი. აღსანიშნავია, რომ ქართული ბანკების კაპიტალის 86 პროცენტის მფლობელები უცხოელი ინვესტორები არიან. ხშირ შემთხვევაში მსხვილი სესხები გაიცემა მშობელი კომპანიების გარანტიებით და ზოგჯერ სრულად თუ ნაწილობრივ მათ მიერ ფინანსდება.

(6) საკმაოდ ხშირია კონკურენტი ბანკების მიერ სხვა ბანკებიდან კლიენტების გადმობირების ფაქტები სესხების რეფინანსირების გზით. ეს ფაქტორი კიდევ უფრო გამწვავდა საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ წინსწრებით დაფარვის საკომისიოს 2 პროცენტისანი ზედა ზღვარის დაწესების შემდეგ. ეს თვალშისაცემია გამძაფ-

რებული სარეკლამო კამპანიებითაც (სესხების პროტირება, 3 თვის პროცენტი საჩუქრად და სხვა).

(7) კონკურენციას ხელს უწყობს მომხმარებელთა უფლებების დაცვის წესი, რითაც შესაძლებელი გახდა სესხისა და დეპოზიტის რეალური (ეფექტური) საპროცენტო განაკვეთის სხვადასხვა ბანკებში შედარება.

(8) კონკურენციის მაღალ მაჩვენებელზე მიუთითებს სინდიცირებული სესხების თითქმის არ არსებობაც, რაც საკმაოდ ხშირია სხვა ქვეყნებში.

(9) სწორედ კონკურენცია იწვევს მარკეტინგის მაღალ ხარჯებს, რაც ასევე თვალში საცემია ჩვეულებრივი მოქალაქისათვის. ამ ხარჯებმა 2012 წელს გადასახადებამდე წმინდა მოგების 9 პროცენტს, ხოლო მთლიანი შემოსავლების თითქმის 3 პროცენტს მიაღწია. ეს მაჩვენებელი შესაბამისობაშია აშშ-ს საბანკო სისტემის ანალოგიურ მაჩვენებელთან.

(10) ბოლო 10 წლის განმავლობაში საშუალო ამონაგები კაპიტალზე საქართველოს საბანკო სექტორში მხოლოდ 8 %-ია. ეს საკმაოდ ჩამოუვარდება დეპოზიტის განაკვეთსაც კი, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ბანკები შეზღუდულნი არიან კონკურენციით და ფინანსურად გამართლებულ მოგებაზე ბევრად ნაკლებს იღებენ.

დასკვნა: ზემოაღნიშნულის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ საქართველოს ეკონომიკის დაკრედიტების საკმაოდ დაბალი დონის მიუხედავად, სესხის მომსახურების ტვირთი თითოეულ მსესხებელზე საკმაოდ მძიმეა, რასაც მაღალი საპროცენტო განაკვეთები და მოკლე ვადიანობები განაპირობებს. ყოველივე ეს კი, სესხის ყოველთვის შენატანს ზრდის ვადიანობის ზრდა, მაღალი საპროცენტო განაკვეთების პირობებში აზრს კარგავს, რადგან ვადიანობის მიუხედავად ყოველთვის

შენატანში დიდია და არ იცვლება პროცენტის წილი, ხოლო ძირითადად უმნიშვნელოდ მცირდება. შესაბამისად, საპროცენტო განაკვეთების შემცირება სასურველია არა მარტო საერთო ეკონომიკური განვითარებისათვის, არამედ აუცილებელი წინაპირობაა თვით ბანკების შემდგომი ზრდის მისაღწევად.

საპროცენტო განაკვეთების შემცირების ყველაზე პრიორიტეტულ და რეალურ მიმართულებებად შეიძლება დასახელდეს შემდეგი: (ა) *საოპერაციო ეფექტიანობის გაუმჯობესება*, ერთი მხრივ, საბანკო სისტემის მასშტაბის ზრდით იქნება მიღწეული, ხოლო მეორე მხრივ, შიდა სისტემების ოპტიმიზაციით, მათ შორის, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვით არის შესაძლებელი. ეფექტიანობის გაუმჯობესებას ასევე ხელს შეუწყობს საბანკო სისტემის კიდევ უფრო მეტი კონსოლიდაცია. თუმცა, ეს არ უნდა ასოცირდებოდეს კონკურენციის შეზღუდვასთან. პირიქით, კონსოლიდაცია გაზრდის ეფექტიანობას, წარმოშობს ბაზრის ახალ ძლიერ მოთამაშეებს, შეამცირებს ბანკების ხარჯებს, რაც, საბოლოო ჯამში, სასესხო განაკვეთის კლებაში აისახება და მოსახლეობას სესხის მომსახურების ტვირთს შეუმსუბუქებს; (ბ) *ვალდებულებების ხარჯის შემცირება*. ეს უკანასკნელი ბუნებრივად მოხდება ქვეყანაში დანაზოგების დონის ზრდით, რაშიც დიდ წვლილს შეიტანს საპენსიო რეფორმის განხორციელებაც. ქვეყნის რისკის შემცირება და საკრედიტო რეიტინგების გაუმჯობესება ხელს შეუწყობს როგორც უცხოური, ასევე ადგილობრივი რესურსის გაიაფებას; (გ) საქართველოში მაღალია საკრედიტო რისკებიდან გამომდინარე, *რისკების მართვის ფუნქციის გაძლიერება* ბანკების მხრიდან რაციონალური და მოსალოდნელი ნაბიჯია. რისკების მართვის განვითარების წასახალისებლად აქტიურად მუშაობს სებ-იც,

რაც, საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით, რისკებზე დაფუძნებული ზედამხედველობის პრინციპების მზარდი გამოყენებით გამოიხატება.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის კანონი №2159 „კონკურენციის შესახებ“: <http://adjara.gov.ge/uploads/Docs/4df7243daab340a1ae38b5893424.pdf>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
2. კონკურენციის სააგენტოს თავმჯდომარის 2014 წლის 30 სექტემბრის ბრძანება №30/09-3 „ბაზრის ანალიზის მეთოდური მითითებების დამტკიცების თაობაზე“ <http://competition.ge/ge/page2.php?p=4&m=138>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
3. კომერციული ბანკების მიერ არაპროფილური აქტივების ფლობის საერთაშორისო პრაქტიკის

- მიმოხილვა: <http://csogeorgia.org/news/9855/geo>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
4. Hirschman A. O., National power and the structure of foreign trade Expanded, writtend in 1945, published by University of California Press, Berkeley, USA, 1980.
  5. საქართველოს ეროვნული ბანკი/კომერციული ბანკების ფინანსური მანვენებლები: [https:// www.nbg.gov.ge/index.php?m=404](https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=404), უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
  6. Shaffer S., DiSalvo J. Comduct in a Banking Doupoly, Journal of Bankinf and Finance, N18, 1994, pp. 1063-1082.
  7. Claessens S., Leaven L., Financial Dependence, Banking Sector Competition and Economic Growth, Journal of the European Economic Association, N1, 2005, pp. 179-207.
  8. Bresnahan, T.F. „The Oligopoly Solution Concept is Identified“, Economic Letters, vol. 10, 1982.
  9. Barros F., Modesto L. „Portuguese banking sector: a mixed oligopoly?“ International Journal of Industrial Organization, 17, 1999.
  10. Дробышевский С., Пашенко С. Анализ конкуренции в российском банковском секторе / С. Дробышевский, С. Пашенко. - Москва: ИЭПП, 2006: http://www.iep.ru/files/text/working_papers/96.pdf, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
  11. Rosse J., Panzaar j., Chamberlin vs Robinson: an empirical study for monopoly rents, Bell Laboratories Economic Discussion Paper, 1987.
  12. Panzar J., Rosse j., Testing for „Monopoly“ equilibrium, Journal of Industrial Economics, N35, 1987, pp. 443-456.
  13. Lerner, Abba P., The Concept of Monopoly and the Measurement of Monopoly, Review of Economic Studies, N1, 1934, pp. 157-175.
  14. ლეჟავა პ. ფასწარმოქმნა სესხებზე და კონკურენცია საქართველოს საბანკო სექტორში. - ეკონომიკა და საბანკო საქმე, 2013. ტომი I, N1, გვ. 31-40: https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2013/n_1/lejava.pdf, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.

საბანკო კონკურენციის საკანონმდებლო-სამართლებრივი და
ინსტიტუციური უზრუნველყოფა საქართველოში

THE LEGISLATIVE-LEGAL AND INSTITUTIONAL PROVISION OF
BANKING COMPETITION IN GEORGIA

მერაბ ვანიშვილი

MERAB VANISHVILI

ეკონომიკის დოქტორი საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

Doctor of Economic Sciences,
professor of Georgian Technical
University

ანოტაცია

სტატიაში, უახლეს ლიტერატურულ წყაროებსა და საკანონმდებლო აქტებზე დაყრდნობით, თანმიმდევრულად არის შესწავლილი ფინანსური თეორიისა და სამეურნეო პრაქტიკის ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორცაა საბანკო კონკურენციის საკანონმდებლო-სამართლებრივი და ინსტიტუციური უზრუნველყოფა საქართველოში.

სათანადო კვლევებით დადგენილი და სამეურნეო ცხოვრებით დადასტურებულია, რომ ზედამხედველობის ეფექტიანი სისტემა ეყრდნობა საბანკო საქმისა და ზედამხედველობის მარეგულირებელ კანონმდებლობას, საკუთრივ ზედამხედველობის რეჟიმს, შესაბამის სამართლებრივ გარემოსა და აღრიცხვის მეთოდებს. ამასთან, საზედამხედველო სისტემის ინსტიტუციური მოწყობა მსოფლიოს გარშემო დინამიურ ცვლილებებს განიცდის. კერძოდ, ერთ დროს ფართოდ გავრცელებული კლასიკური მოდელი, სადაც საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველობა განცალკევებული იყო, დღეს უფრო გამონაკლისია, ვიდრე წესი.

გაკეთებულია დასკვნა „კონკურენციის შესახებ“ არსებული კანონის გადამუშავების, საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის განმახორციელებელი სტრუქტურული ერთეულის ეროვნული ბანკის შემადგენლობაში დატოვების თაობაზე.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო კონკურენცია, კარტელური შეთანხმება, ფინანსური ზედამხედველობა, ინსტიტუციური მოწყობა, საკრედიტო პოლიტიკა, არაკეთილსინდისიერი კონკურენცია, დეპოზიტების დაზღვევა, მაკროპრუდენციული რეგულირება, მაკროპრუდენციული რეგულირება, საკრედიტო პორტფელი, ბაზელის კომიტეტი.

Abstract

In the article, the latest literary sources and legal acts on the basis of consistently studied the theory of financial and agricultural practices in a number of important issues, such as competition in the banking legislation-legal and institutional provision in Georgia.

The study established and economic life has been proven that an effective surveillance system is based on banking supervision and regulations, proper supervision regime, the legal environment, and accounting methods. In addition, the control system for the institutional set-up around the world with dynamic changes. In particular, a time of widespread classical model, where the banking, insurance and securities sectors separate supervision was more of an exception than a rule.

The report concludes “Competition” of the processing, the banking supervision function in implementing the structural unit of the National Bank of the resignation.

Key words: Banking competition, cartel agreements, financial supervision, institutional arrangement, the credit policy, unfair competition, deposit insurance, macroprudential regulation, mikroprudentsiuli regulation, the credit portfolio, the Basel Committee.

შესავალი: ქვეყნის საბანკო სისტემის რე-ფორმირების ამოცანები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და ეფექტიანობის გაზრდისაგან. საბანკო სექტორში კონკურენტული სივრცის შექმნა კი პირდაპირ უკავშირდება კონკურენციის შესახებ საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზის დახვეწას.

სამწუხაროდ, ზოგადად, პოლიტიკური სისტემა ზემოქმედებს კონკურენციაზე, ხშირად ნებისმიერი ინიციატივის წინააღმდეგია და, ა. სმიტის „უხილავი ხელი“-საგან განსხვავებით, სწორედ სახელისუფლო ვერტიკალი არის ერთ-დროულად უხილავი და ხილული ხელი, რომელიც განსაზღვრავს ბაზარზე მონაწილეთა ქცევის წესს, მონაწილეთა რაოდენობას, ფასს და მოგების მარჟასაც კი. პირობითად, ეს არის მართვადი კონკურენცია, თავისი მონოპოლიებითა და კარტელური შეთანხმებებით.

ფინანსური სექტორი მსოფლიო ეკონომიკის ყველაზე რეგულირებადი სექტორია. მისი რეგულირების ინსტრუმენტების შესახებ ჩამოყალიბებული საერთო ხედვა ასახულია ბაზელის კომიტეტისა და ფინანსური სტაბილურობის საბჭოს დოკუმენტებში, ასევე ევროლირექტივებში, სადაც მოცემულია ის ძირითადი მიდგომები, რომლებიც ფინანსური ბაზრების რეგულირებისას უნდა იქნას გამოყენებული. თუმცა, საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორი ინსტიტუციური სტრუქტურა არის საჭირო აღნიშნული რეგულირების განხორციელებისათვის, ნაკლებად განიხილება. ასე, მაგალითად, მსოფლიო ფინანსური კრიზისის გამომწვევი მიზეზების აღწერისას და მათი დაძლევის მიზნით შედგენილ ცნობილ ანგარიშებშიც კი არ არის გაანალიზებული, თუ როგორ უნდა ჩამოყალიბდეს ინსტიტუციური მიდგომა ფინანსური ზედამხედველობისადმი. და ეს მაშინ, როდესაც ეფექტური ზედამხედველობა რეგულირების ინსტრუმენტების დანერგვის აუცილებელი პირობაა, რომლის უმნიშვნელოვანესი განმსაზღვრელი მისი ინსტიტუციური მოწყობაა.

ხელისუფლების მთავარი გამოწვევა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ დაიხვეწოს საკანონმდებლო და ინსტიტუციური მოთხოვნები, რომლებიც ზემოქმედებას ახდენენ საბანკო კონკურენციის რეგულირებაზე. ამასთან დაკავშირებით, უწინარეს ყოვლისა, გარკვეული ამოცანები დგება საქართველოს ეროვნული ბანკის წინაშე, მისი მარეგულირებელი და საზედამხედველო როლის გააქტიურების თვალსაზრისით.

კვლევის შედეგები: სათანადო კვლევებით დადგენილი და სამეურნეო ცხოვრებით დადასტურებულია, რომ ზედამხედველობის ეფექტიანი სისტემა ეყრდნობა საბანკო საქმისა და ზედამხედველობის მარეგულირებელ კანონმდებლობას, საკუთრივ ზედამხედველობის რეჟიმს,

შესაბამის სამართლებრივ გარემოსა და აღრიცხვის მეთოდებს [1, გვ. 21]. ამასთან, საგულისხმოა, რომ საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობით, კომერციული ბანკი განისაზღვრება, როგორც ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული იურიდიული პირი, რომელიც იღებს დეპოზიტებს და მათი მეშვეობით თავისი სახელით აწარმოებს კანონმდებლობით განსაზღვრულ საბანკო საქმიანობას [2].

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული ბანკების საქმიანობა მხოლოდ კანონმდებლობით ნებადართული სახეობებით შემოიფარგლება. ასევე კანონმდებლობით რეგულირდება საზედამხედველო ფუნქციების შემსრულებელთა მოვალეობები და უფლებამოსილება. მათგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი:

ლიცენზირების მინიმალური კრიტერიუმები, რომელიც მოიცავს კონტროლს ბანკების მფლობელობასა და მმართველობაზე. ამ კრიტერიუმების მოქნილობისა და საბანკო ინდუსტრიის განვითარებასთან ერთად, მათი მუდმივი სრულყოფისათვის ეროვნულ ბანკს მინიჭებული აქვს უფლება, თავისი ნორმატიული აქტების საფუძველზე, კომერციული ბანკების მიმართ დააწესოს დამატებითი, უფრო დეტალური მოთხოვნები;

ბანკის შემოწმებელთა კანონმდებლობით განსაზღვრული ვალდებულება, - გონივრულად გამოითხოვონ ბანკისაგან საჭირო ინფორმაცია. ამასთან, დამატებით, შემოწმებლები ვალდებული არიან უზრუნველყონ მიღებული ინფორმაციის კონფიდენციალურობა. ასევე კანონმდებლობა განსაზღვრავს იმ გარემოებებს, როდესაც ბანკის ზედამხედველებს აქვთ აღნიშნული ინფორმაციის სხვა კონკრეტული ორგანიზაციებისათვის გადაცემის უფლება;

საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკების საქმიანობაზე ზედამხედველობის ორგანოებისათვის კანონმდებლობით მინიჭებული შესაბამისი უფლებამოსილება-ნი იმისათვის, რომ შეძლონ მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების განხორციელება;

საზედამხედველო ორგანოებისათვის მინიჭებული ისეთი უფლებამოსილება-ნი, რომელთა საფუძველზეც შესაძლებელი იქნება მათ იურისდიქციაში დარეგისტრირებული ბანკების საზღვარგარეთ საქმიანობასა და, პირიქით, ქვეყნის ტერიტორიაზე მოქმედი საზღვარგარეთ რეგისტრირებული ბანკების საქმიანობაზე კონტროლი.

კანონით დადგენილი დებულებების თანახმად, საბანკო საქმიანობის ლიცენზირების პროცედურა უნდა იყოს მკაცრი და ზედმიწევნით დაცული. ამასთან, საბანკო საქმიანობის

ლიცენზირების, მისი გაუქმების ან შეზღუდვის შესახებ გადაწყვეტილებები მიღებულ უნდა იქნეს სამართლიანობის პრინციპების საფუძველზე.

დღეისათვის გარკვეული პრობლემებია კორპორაციულ კლიენტებთან ურთიერთობაში და, კომერციული ბანკების კორპორაციული ქცევის კოდექსის გათვალისწინებით, ბანკები ჯერ კიდევ საჭიროებენ კორპორაციული კულტურის დახვეწას კლიენტურის საჭიროებებისა და მოთხოვნების უკეთ გასაცნობად, რათა კლიენტურა იზრდებოდეს და ვითარდებოდეს ბანკთან ერთად.

ქვეყანაში დღეს არსებული ადმინისტრაციულ-საკანონმდებლო ბაზა მთლიანად მორგებულია ამ ბაზრის ერთი მონაწილის ინტერესებზე და მეორე მხარე სრულად არის იგნორირებული. არადა, ბანკებს საკუთარი საკრედიტო პოლიტიკის განსაზღვრისას აქვთ ელემენტარული ვალდებულება, რომ ერთმანეთისგან განასხვავონ ორი მარტივი ეკონომიკური ტერმინი, - მოთხოვნა და მოთხოვნილება. ბანკები სარგებლობენ ეკონომიკაში არსებული ფინანსური შიმშილით, ანუ მოთხოვნილებით და გასცემენ მაღალ-რისკიან კრედიტებს. ამ სესხების დიდი ნაწილი პრობლემდება, თუმცა, საბოლოო ჯამში, ბანკები ამ კრედიტებს მაინც იღებენ. მათ, რეალურად, გაცემული კრედიტის ამოღების პრობლემა არ აქვთ, ვინაიდან როგორც სამართლებრივად, ისე კვალიფიკაციის კუთხით, ისინი კლიენტებთან შედარებით გაცილებით პრივილეგირებულ მდგომარეობაში არიან.

ამ ფონზე, ვფიქრობთ, რომ ეროვნულმა ბანკმა უნდა შეძლოს ისეთი რეგულაციების შემოტანა, რომ სამომხმარებლო კრედიტების რისკების დონე შემცირდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, - უნდა შეიზღუდოს. რეალურად, სამომხმარებლო სესხებს დადებითი ეფექტი ეკონომიკის განვითარებაში არ აქვთ, გამომდინარე იქიდან, რომ ამ კრედიტებით ფინანსდება იმპორტი, ეს ფული ქვეყნიდან გადის და ჩვენი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების წარმოების წახალისებას ხმარდება.

ქვეყნის საბანკო სექტორში კონკურენციის გაზრდის მიზნით, საკანონმდებლო ხელისუფლებამ უფრო ქმედითი ნაბიჯები უნდა გადადგას ამ მიმართულებით. როგორც პრაქტიკა მოწმობს, კომერციული ბანკების მდგრადობაზე ნეგატიურ გავლენას ახდენს, ერთი მხრივ, საბანკო საკანონმდებლო ბაზის განუვითარებლობა და, მეორე მხრივ, მიღებული კანონების უმოქმედობა. ეს ეხება როგორც საგადასახადო კანონ-მდებლობას, ასევე კანონს გაკოტრების შესახებ, ანტიმონოპოლიურ და სხვა საკანონმდებლო აქტებს.

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ კონკურენციაში გამარჯვებული უნდა გამოდიოდეს ის ეკონომიკური აგენტი (ბანკი), რომელიც აწარმოებს ყველაზე უფრო სასარგებლო (იმ დროისთვის საჭირო) ფინანსურ მომსახურებას მომხმარებლისთვის ყველაზე უფრო მისაღებ (მომგებიან) პირობებში. ეს კი მიიღწევა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ყველა ეკონომიკური აგენტი დაიცავს კანონმდებლობით განსაზღვრულ წესებს. მაგრამ სპორტული შეჯიბრების ანალოგიურად, აქაც შეიძლება წარმოიქმნას აღნიშნული წესების არად ჩაგდებისა და მათი გვერდის ავლის ცდუნება.

კონკურენციაში „არბიტრის“ ფუნქციას თავისი არჩევანით, როგორც წესი, მომხმარებელი ასრულებს. მაგრამ, საბაზრო სიტუაციის გართულების გამო, იგი ხშირად ჯეროვნად ვერ ახერხებს ამ როლის შესრულებას და თავადვე რჩება მოტყუებული, რამდენადაც ყოველთვის არ შეუძლია დამოუკიდებლად ამოიცნოს არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აქტი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციისაგან დაცვა ესაჭიროება როგორც მომხმარებელს, ისე პატიოსან კონკურენტს, რომელიც ემორჩილება კანონმდებლობით დადგენილ საბაზრო „თამაშის წესებს“. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ნებისმიერი ფორმის გამოვლენის თავიდან აცილება და აღკვეთა ემსახურება არა მარტო კონკრეტული მომხმარებლისა და მეწარმის, არამედ, საერთოდ, მთელი საზოგადოების ინტერესებს და, საზოგადოდ, პროგრესის სტიმულირებას.

სხვადასხვა ქვეყნების კონკურენციული კანონმდებლობებით და კონკურენციის სფეროში მოღვაწე ექსპერტთა შეფასებით, ეკონომიკური აგენტის ქმედება არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აქტად ითვლება, თუ ეს ქმედება: მიმართულია სამეწარმეო საქმიანობაში უპირატესობის მისაღებად; ეწინააღმდეგება ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობის მოთხოვნებს საქმიანი ბრუნვის, წესიერების, გონივრულობისა და სამართლიანობის აღიარებულ ნორმებს; მატერიალურ ზიანს აყენებს (ან შეუძლია მიაყენოს) სხვა ეკონომიკურ აგენტებს ან ჩრდილში აყენებს მათ საქმიან რეპუტაციას.

არაკეთილსინდისიერი კონკურენცია, როგორც საბაზრო ეკონომიკის ეფექტური ფუნქციონირების საფუძვლების საწინააღმდეგო მოვლენა, კანონით აკრძალულია ყველა ქვეყანაში, სადაც კი არსებობს კონკურენციული კანონმდებლობა. ანალოგიურად, საქართველოს ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობით, კერძოდ, „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის 2159 კანონის მე-113 მუხლის 1-ლი პუნქტით „არაკეთილსინდისიერი

კონკურენცია დაუშვებელია“; ამავე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად კი „არაკეთილსინდისიერ კონკურენციად ითვლება ეკონომიკური აგენტის ქმედება, რომელიც ეწინააღმდეგება საქმიანი ეთიკის ნორმებს და ღახავს კონკურენტთა და მომხმარებელთა ინტერესებს“, კერძოდ:

კომუნიკაციის ნებისმიერი საშუალების გამოყენებით საქონლის შესახებ ისეთი ინფორმაციის გადაცემა (მათ შორის, არასათანადო, არაკეთილსინდისიერი, არასარ-წმუნო ან აშკარად ყალბი რეკლამის საშუალებით), რომელიც მომხმარებელს არას-წორ წარმოდგენას უქმნის და ამით გარკვეული ეკონომიკური ქმედებისაკენ უბიძგებს;

ეკონომიკური აგენტის მიერ მხარის შეცდომაში შესაყვანად გარიგების ნამდვილი მიზნის დამალვა და ამით კონკურენციაში უპირატესობის მიღწევა;

ეკონომიკური აგენტის მიერ კონკურენტის რეკუტაციის შელახვა (საწარმოზე, პროდუქციაზე, სამეწარმეო და სავაჭრო საქმიანობაზე არასწორი შეხედულების შექმნა), მისი უსაფუძვლო კრიტიკა ან დისკრედიტაცია;

კონკურენტის ან მესამე პირის საქონლის ფორმის, შეფუთვის ან გარეგნული იერსახის მითვისება;

სამეცნიერო-ტექნიკური, საწარმოო ან სავაჭრო ინფორმაციის ან კომერციული საიდუმლოების მისი მფლობელის თანხმობის გარეშე მიღება, მოპოვება, გამოყენება ან გავრცელება;

შემსყიდველის, მიმწოდებლის, მისი თანამშრომლის ან გადაწყვეტილების მიღების უფლებამოსილების მქონე პირის მოსყიდვა, რომ მან დაქირავებლის ინტერესების საწინააღმდეგოდ ან მომხმარებლის ინტერესების უგულვებელყოფით იმოქმედოს;

ბოიკოტისაკენ მოწოდება [3, მუხლი 113].

ჩვენი აზრით, ბუნებრივი და სასურველია ამ ნუსხის მაქსიმალურად გაფართოება და სრულყოფა, რათა კონკურენციის დამცველ და სასამართლო ორგანოებს ჰქონდეთ შესაბამის სამართალდარღვევებზე ადექვატური და ოპერატიული რეაგირების შესაძლებლობა.

არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აღკვეთისა და რეგულირების პრობლემატიკის უფრო სრულად მოცვის მიზნით, დროულად უნდა გადამუშავდეს არსებული კანონი „კონკურენციის შესახებ“, რომელშიც გათვალისწინებულ უნდა იქნეს თანამედროვე მსოფლიო გამოცდილება და მაქსიმალურად დაუახლოვდეს იგი ევროკავშირის საკონკურენციო კანონმდებლობას და ასევე ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის მოთხოვნებს კონკურენციის სფეროში. ამასთან ერთად, საქართველოს კანონში „კონკურენციის შესახებ“ შესატანია ცვლილება და მას უნდა დაემატოს ერთი თავი, რომელიც

ქვეყნის ეროვნულ ბანკს გარკვეულად ვალდებულს გახდის დაარეგულიროს და ხელი შეუწყოს საბანკო სექტორში ჯანსაღი კონკურენციის განვითარებას.

ბანკების ეფექტურ ფუნქციონირებას ხელს უშლის ისეთი ნორმატიული აქტების არარსებობა, როგორცაა, მაგალითად, იპოთეკის მარეგულირებელი კანონი. საბანკო საქმიანობაში იპოთეკის გამოყენებას კი, ჩვენი აზრით, ხელს უშლის უძრავ ქონებაზე უფლებების რეგისტრაციის კანონის არარსებობა, აღსანიშნავია ასევე დეპოზიტების დაზღვევის კანონმდებლობის და საბანკო სფეროში ანტიმონოპოლიური საქმიანობის კანონმდებლობის არარსებობა. ამიტომ აუცილებელია ამ კანონების დამუშავებისა და პარლამენტის მიერ მათი მიღების პროცესის დაჩქარება.

ამასთან, საკანონმდებლო აქტების ნაკლოვანებებზე საუბრისას, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს სხვადასხვა აქტებში არსებული ურთიერთგამომრიცხავი დებულებებიც. ეს, უმეტესწილად, ეხება საგადასახადო კანონმდებლობას. გარდა ამისა, მოქმედ საგადასახადო კანონმდებლობაში განზოგადებული არ არის გარკვეული მნიშვნელოვანი საკითხები, რაც საგადასახადო სამსახურს საშუალებას აძლევს, ეს გაურკვეველობა თავის სასარგებლოდ, გადასახადის გადამხდელის ინტერესების საზიანოდ გამოიყენოს, რაც დაუყოვნებლივ გამოსწორებას მოითხოვს.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ საკანონმდებლო ბაზის მოუწესრიგებლობა აფერხებს კომერციული ბანკების მიერ ეკონომიკისათვის გრძელვადიანი კრედიტების გაცემას. რაც შეეხება ფინანსურ მხარდაჭერას, ის ძირითადად, მოკლევადიანი მოთხოვნების დაკმაყოფილები-სკენ არის მიმართული, და ამიტომ რაიმე მნიშვნელოვანი ეფექტის მიღება მისგან, ეკონომიკის აღმავლობის თვალსაზრისით, შეუძლებელია.

კომერციულ ბანკებს არ შეუძლიათ რეალური სექტორის დაკრედიტების გაფართოება, თუ იგი სახელმწიფო სესხის დაბრუნებასთან დაკავშირებული პრობლემების წარმოქმნისას მათი ინტერესების დაცვას არ უზრუნველყოფს. ამასთან, აღსანიშნავია ისიც, რომ სანამ სახელმწიფო კრედიტორთა უფლებების დაცვის ინსტიტუტებს არ შექმნის, რეალური სექტორის დაკრედიტების სტიმულირებისაკენ მიმართულ არანაირ სპეციალურ ღონისძიებას სათანადო ეფექტი არ ექნება.

ზემოაღნიშნული მდგომარეობიდან გამოსავალი, ჩვენი აზრით, უნდა ვეძებოთ დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის ჩამოყალიბებაში, რაც მოითხოვს სახელმწიფოს მხრიდან სათანადო მხარდაჭერას. კომერციული ბანკების მიერ დეპოზიტების დაზღვევა მნიშვნელოვან-

წილად ხელს შეუწყობს საბანკო რისკების ოპტიმალურ მართვას, რაც, საბოლოო ჯამში, ბანკებს გაკოტრებისაგან და საბანკო სისტემას კრიზისისაგან დაიცავს.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში ანაბრების დაცვის მთავარ მექანიზმს წარმოადგენს „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 37-ე მუხლის მე-7 პუნქტით განსაზღვრული საშუალება, რომელიც ბანკის გაკოტრების შემთხვევაში, მენაბრეების თანხების გასტუმრებას ითვალისწინებს [2, მუხლი 37].

სამწუხაროდ, როგორც პრაქტიკაში გვიჩვენა, აღნიშნული მოთხოვნების შესრულება, ფაქტობრივად, გართულებულია, ვინაიდან მენაბრეებმა, ვერ დაიბრუნეს თავიანთი სახსრები, რაც საბანკო სისტემისადმი მოსახლეობის ნდობას კიდევ უფრო აქვეითებს. ამიტომ მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების პირობებში, ჩვენი აზრით, გასათვალისწინებელია ის, რომ მოსახლეობის ანაბრების (დანაზოგების) დაცვის უზრუნველყოფა, ბანკების გაკოტრებისას წარმოქმნილი პრობლემების დარეგულირება შეუძლებელია დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის შექმნის გარეშე.

ამდენად, საბანკო დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის შემოღება, მისი ამოქმედება სტრატეგიულ დონის იქნება უნდა ჩაითვალოს. ამასთან დაკავშირებით, გადაუდებლად მიგვაჩინია საქართველოს კომერციულ ბანკებში დეპოზიტების დაზღვევის შესახებ კანონის და მისი ამოქმედების მექანიზმების დამუშავება. ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს არა მარტო კომერციული ბანკებისა და მთელი საბანკო სისტემისათვის, არამედ მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილური და მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისათვის.

საზედამხედველო სისტემის ინსტიტუციური მოწყობა მსოფლიოს გარშემო დინამიურ ცვლილებებს განიცდის. კერძოდ, ერთ დროს ფართოდ გავრცელებული კლასიკური მოდელი, სადაც საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველობა განცალკევებული იყო, დღეს უფრო გამონაკლისია, ვიდრე წესი.

აღსანიშნავია, რომ მსოფლიო ბანკი აწარმოებს გამოკითხვას 100-მდე ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობის სხვადასხვა მახასიათებლების შესახებ [4]. აღნიშნულ მონაცემებში არის ინფორმაცია ინსტიტუციურ მოწყობაზე, რომლის თანახმადაც სახეზე გვაქვს ფინანსური ზედამხედველობის ინტეგრირების მნიშვნელოვანი ტენდენცია. ადგილი აქვს როგორც ზედამხედველობის, ისე მომხმარებელთა დაცვის ინტეგრირებას.

ფინანსური ზედამხედველობის ინსტიტუციური მოწყობის მრავალი მოდელი არსებობს, რომელთაგან, ზოგადად, შესაძლებელია გამოიყოს ოთხი ძირითადი მოდელი: (1) ინსტიტუციური, (2) ფუნქციური, (3) ინტეგრირებული და (4) ტყუპი პიკის.

ინსტიტუციური მიდგომით, ზედამხედველობის დაყოფას განსაზღვრავს რეგულირების ქვეშ მყოფი ინსტიტუტის იურიდიული სტატუსი. ამგვარი მიდგომის გამოყენების მაგალითს წინეთი წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ ერთ დროს ფინანსური სექტორის ზედამხედველობა მთლიანდ ცენტრალური ბანკის მიერ ხორციელდებოდა, დღეს სადაზღვევო, ფასიანი ქაღალდებისა და საბანკო სექტორების ზედამხედველობა სხვადასხვა სააგენტოების მიერ ხორციელდება. საყურადღებოა, რომ ფინანსური სიღრმის დაბალი დონის მიუხედავად, ჩინეთის რეფორმა არსებული ტენდენციების საწინააღმდეგოდ მიმდინარეობს, რადგან სექტორებს შორის მზარდი კავშირი სააგენტოებს შორის კოორდინირების აუცილებლობას იწვევს. ასევე აღსანიშნავია, რომ რეგულირებადი ფინანსური ინსტიტუტების ინტეგრაციის კვალდაკვალ ზედამხედველობის კოორდინირების პრობლემა გარკვეული წინააღმდეგობების შემცველია, თუმცა, ჩინეთისათვის სააგენტოებს შორის კოორდინირება ამ ეტაპზე პრობლემას არ წარმოადგენს [5].

ფუნქციური მიდგომით, ფინანსური ზედამხედველობის რეგულირება განისაზღვრება არა ინსტიტუტის იურიდიული სტატუსით, არამედ მისი საქმიანობით. აღსანიშნავია, რომ ფუნქციური მიდგომა საკმაოდ წააგავს ინსტიტუციურ მიდგომას, რის გამოც ხშირად მას ცალკე არ გამოყოფენ და ინსტიტუციურ მიდგომასთან ერთად განიხილავენ [6, 7]. ფუნქციური მიდგომის გამოყენების მაგალითია იტალია. აქ ცენტრალური ბანკი პასუხისმგებელია ზოგადად, სისტემურ სტაბილურობასა და საბანკო სექტორის მაკრო-პრუდენციულ რეგულირებაზე. ფასიანი ქაღალდების ბაზრის, საინვესტიციო და აუ-დიტორული საქმიანობის რეგულირებას ცალკე სააგენტო ახორციელებს (CONSOB). ასევე, ცალკე ზედამხედველი ჰყავს სადაზღვევო საქმიანობას (ISVAP) და საპენსიო ფონდებს (COVIP). აღნიშნული ორგანიზაციების კოორდინირების მიზნით შექმნილია ფინანსური სტაბილურობის კომიტეტი. თუმცა, ეს კომიტეტი ნებაყოფლობითია და მას საკანონმდებლო საფუძველი არ გააჩნია.

ინტეგრირებულ მიდგომაში მოიაზრება უნივერსალური ზედამხედველი, რომელიც მთლიანად ფინანსური სისტემის უსაფრთხოებაზე და ფინანსური პროდუქტების მომხმარებელთა უფლებების დაცვაზე ზრუნავს. ინ-

ტეგორირებული ზედამხედველის გამოყენების მაგალითია გერმანია. მიუხედავად იმისა, რომ ცენტრალურ ბანკს (Bundes-bank) გააჩნია მნიშვნელოვანი საზედამხედველო ფუნქციები, ბაფინი (BaFin) წარმოადგენს საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების სექტორების ზედამხედველს. საზედამხედველო ფუნქციების კოორდინირებას და ცენტრალური ბანკის ჩართულობას სწორედ ბაფინი განსაზღვრავს.

ტყუპი პიკის (Twin Peaks) მიდგომა ერთმანეთისაგან აცალკევებს ფინანსური სტაბილურობის ფუნქციასა და მომხმარებელთა დაცვის ფუნქციას. ამგვარი მიდგომის გამოყენების მაგალითია ავსტრალია. ამ ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობა ზრუნავს ბანკების, სადაზღვევო კომპანიების, საკრედიტო კავშირების და საპენსიო ფონდების ფინანსურ მდგომარეობაზე. მომხმარებელთა უფლებების დაცვა მთლიან საფინანსო სექტორში ევალება ფასიანი ქაღალდებისა და ინვესტიციების კომისიას (ASIC). ცენტრალური ბანკი ზრუნავს მთლიანი საფინანსო სისტემის სტაბილურობაზე და შეუძლია ბოლო ინსტანციის სესხის ინსტრუმენტის გამოყენება.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ინგლისი, სადაც ფუნქციონირებდა ინტეგრირებული ზედამხედველობის სისტემა, 2012 წელს ტყუპი პიკის მოდელზე გადავიდა. საინტერესოა, რომ ავსტრალიისაგან განსხვავებით ცალკე მდგომი ზედამხედველი (FSA) ცენტრალურ ბანკთან იმ მოტივით გაერთიანდა, რომ მიკრო- და მაკროპრუდენციული რეგულირების ინტეგრირება უკეთესად მომხდარიყო. ზედამხედველთან ინტეგრირებული მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სააგენტო (FCA) კი ცალკე გამოიყო.

მიუხედავად იმისა, რომ ფინანსური ზედამხედველობის მთავარი მიზანი მიკროპრუდენციულია, რეალურად მისი გამოცალკევება მაკროპრუდენციული და ფინანსური სტაბილურობის საკითხებიდან, რომელიც, ჩვეულებრივ, ცენტრალური ბანკის პრეროგატივაა, ძალიან რთულია. ბევრ ზედამხედველს, ოფიციალურად განსაზღვრულ მიზნებში პირდაპირ უწერია, რომ მისი მთავარი მიზანი სისტემის, და არა ცალკეული ბანკის, სტაბილურობის შენარჩუნებაა. ამას ემატება ბოლო პერიოდში გაძლიერებული დებატები და რეფორმების ტენდენცია მაკრო- და მიკროპრუდენციული რეგულირების ინტეგრირების თაობაზე. მაგალითად, ბაზელ III-ის ფორმატში კაპიტალის ადეკვატურობის ჩარჩო, რომელიც მიკრორეგულირებაზეა გათვლილი, პირდაპირ შეიცავს კაპიტალის მოთხოვნას ბიზნეს ციკლის საწინააღმდეგო ბუფერის შესაქმნელად, რაც თავისთავად მაკროპრუდენციული რეგულირების საგანია.

მაკროპრუდენციული მიდგომის ეფექ-

ტიანი განხორციელება ფინანსური ზედა-მხედველობისა და ცენტრალური ბანკის კოორდინირებულ ქმედებაზეა დამოკიდებული. ამ პრობლემის მნიშვნელობის კარგი მაგალითია ლატვიის გამოცდილება, სადაც ფინანსურმა კრიზისმა ერთ-ერთი ყველაზე მძიმე შედეგი გამოიღო, რასაც მოჰყვა მშპ-ს მეოთხედის დაკარგვა [8]. ქვეყნის ფინანსური ზედამხედველობის უწყებასა და ცენტრალურ ბანკს განსხვავებული შეხედულებები ჰქონდათ უძრავი ქონების ფასების ზრდასთან დაკავშირებით. ლატვიის საფინანსო ზედამხედველობის უწყების 2006 წლის ანგარიშში ვკითხულობთ: „მთლიანობაში უძრავი ქონების სექტორზე გაცემული საკრედიტო პორტფელის ხარისხი და ამ პორტფელის საკრედიტო რისკების მართვა შეფასდა, როგორც დამაკმაყოფილებელი“ [9, გვ. 4], მაშინ როდესაც, იმავე პერიოდის ფინანსური სტაბილურობის ანგარიშში ლატვიის ცენტრალური ბანკი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ საჭიროა საბანკო სექტორის მიერ რისკის მართვის პოლიტიკის დრამატიკული შესწავლა და გაუმჯობესება, განსაკუთრებით უძრავი ქონების ბაზარზე მაღალი დამოკიდებულების ფონზე [10].

აღნიშნული პრობლემა კარგადაა აღწერილი ლორდ თორნერის ანგარიშში, სადაც აღნიშნულია, რომ ინგლისის ცენტრალურმა ბანკმა სათანადოდ შეაფასა ფინანსური სტაბილურობის რისკები [11]. თუმცა, აღნიშნულს ზეგავლენა არ მოუხდენია იმ პოლიტიკაზე, რომელიც მიმართული უნდა ყოფილიყო იდენტიფიცირებული რისკების შერბილებაზე. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტო კი ამავდროულად ფოკუსირებული იყო ინდივიდუალური საფინანსო ინსტიტუტების ზედამხედველობაზე.

ამდენად, საზედამხედველო სტრუქტურის ეფექტურობა მჭიდროდ არის გადაჯაჭვური საჯარო სექტორის ზოგად ხარისხზე, ზედამხედველობის ეფექტურობა ადამიანური კაპიტალის ხარისხის მიმართ ძალზე მგრძობიარეა. სწორმა საზედამხედველო პოლიტიკამ შესაძლებელია დაჩრდილოს სტრუქტურის ესა თუ ის ნაკლოვანებანი, და პირიქით.

საქართველოს საფინანსო-საბიუჯეტო სისტემის ინსტიტუციური და სტრუქტურული მოწყობის სისუსტე მოითხოვს საბანკო სისტემის ფუნქციონირებაზე სახელმწიფო ზედამხედველობისა და კონტროლის გაძლიერებას. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ შემცირდეს სისტემური რისკი და უზრუნველყოფილ იქნას საბანკო სისტემის სტაბილურობა.

როგორც ცნობილია, 2008 წელს საქართველოს ეროვნულ ბანკს საბანკო ზედა-მხედველობის ფუნქცია ჩამოერთვა, კერძოდ საბანკო და არასაბანკო ზედამხედველობის დეპარტა-

მენტები საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს სახით გამოიყო. საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის ეროვნული ბანკისთვის ჩამორთმევა, კომერციულ ბანკებზე უკანონო ზეწოლასთან დაკავშირებით, არაერთ კითხვას აჩენდა. ამიტომ ზემოაღნიშნული დეპარტამენტები 2009 წელს ისევ შეურთდა ეროვნულ ბანკს და ამით, ვფიქრობთ, დაშვებული შეცდომა გამოსწორდა [12].

2015 წლის 1 ივლისიდან ეროვნული ბანკის კანონში შესული ცვლილებების თანახმად, ეროვნულ ბანკს საფინანსო სექტორის ზედამხედველობის ფუნქცია გამოეყო და ჩამოყალიბდა საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტო. აღნიშნულმა ცვლილებამ საქართველოში საკმაოდ სერიოზული ვნებათაღელვა გამოიწვია. თავდაპირველად პარლამენტის მიერ მიღებულ კანონპროექტს საქართველოს პრეზიდენტმა ვეტო დაადო, თუმცა საკანონმდებლო ორგანომ ვეტო 81 ხმით დაძლია, რის შემდეგაც პრეზიდენტმა კანონპროექტს ხელი მოაწერა და სააგენტო უფლებამოსილი გახდა.

საგულისხმოა, რომ საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების თხოვნის გათვალისწინებით, სააგენტოს მუშაობის გარდამავალი პერიოდი, რაც სააგენტოსა და საქართველოს ეროვნული ბანკის ერთობლივ მუშაობას მოიაზრებს, 4 თვით განისაზღვრა. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს საბჭო მალევე დაკომპლექტდა შვიდი წევრით, დაინიშნა საბჭოს ხელმძღვანელი და ფინანსური ზედამხედველობის სააგენტოს უფროსი. 10 ოქტომბერს, დახურულ რეჟიმში გაიმართა საბჭოს პირველი სხდომა, რომელზეც საორგანიზაციო საკითხები იქნა განიხილული, თუმცა, 12 ოქტომბრის N3/6/668 საოქმო ჩანაწერით, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე შეაჩერა ახალი საბჭოს მუშაობა და დაადგინა, რომ საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე „ზედამხედველობის სააგენტოს“ ფუნქციებს შეასრულებს საქართველოს ეროვნული ბანკი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჯერჯერობით ძნელია იმის პროგნოზირება, თუ როგორი იქნება სააგენტოს სამომავლო პერსპექტივა [13].

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს კონსტიტუციის 95-ე მუხლის მიხედვით, საქართველოს ეროვნული ბანკი, რომელიც დამოუკიდებელია თავის საქმიანობაში, წარმართავს ქვეყნის მონეტარულ პოლიტიკას ფასების სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად და ხელს უწყობს ფინანსური სექტორის სტაბილურ ფუნქციონირებას. ზედამხედველობის ფუნქციის გამოყოფის შემთხვევაში, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგება სეპ-ის მიერ მისი კონსტიტუციური მოვალეობის შესრულების შესაძლებლობა, მონ-

ეტარული პოლიტიკის წარმოებისა და ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიმართულებებით.

ამასთან, აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილების მიღებისას არ იყო გათვალისწინებული საბანკო ზედამხედველობის საერთაშორისო პრაქტიკის ის მნიშვნელოვანი ტენდენცია, რაც 2008 წლის ფინანსური კრიზისის შემდეგ გამოიკვეთა, როდესაც ცხადი გახდა საბანკო ზედამხედველობის ცენტრალური ბანკებისგან გამოყოფის მანამდე გავრცელებული პრაქტიკის სისუსტეები. 2008 წლის ფინანსური კრიზისის შემდეგ ევროპის ცენტრალურ ბანკს დაემატა საბანკო სექტორის ზედამხედველობის ფუნქცია, ხოლო ინგლისის ბანკში, რომელიც გაერთიანებული სამეფოს ცენტრალური ბანკია, კვლავ მოხდა მონეტარული ფუნქციების და ფინანსური ზედამხედველობის გაერთიანება.

მიგვაჩნია, რომ აღნიშნულ ცვლილებას მნიშვნელოვანი ხარვეზი გააჩნია. კერძოდ, გაუგებარია, როგორ შეიძლება ფინანსური სექტორის სტაბილური ფუნქციონირების ხელშეწყობა საბანკო ზედამხედველობის გარეშე, ვინაიდან საბანკო ზედამხედველობა მოიცავს კაპიტალის ადეკვატურობის, გარე შემოწმების, აქტივების კლასიფიკაციის, საოპერაციო რისკების მართვის და სარეზერვო მოთხოვნების საკითხებს და სხვა, რაც პირდაპირ განაპირობებს ფინანსური სექტორის სტაბილურობას.

საგულისხმოა, რომ მოქმედი სისტემით, ეროვნული ბანკის მმართველი ორგანოს წევრები განეკუთვნებიან „საჯარო სამსახურში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“ კანონით განსაზღვრული თანამდებობის პირის კატეგორიას და ვალდებული არიან შეასრულონ ამ კანონით დაკისრებული ვალდებულებები, მათ შორის ყოველწლიურად წარადგინონ ქონებრივი დეკლარაციები. ამ ვალდებულების დარღვევისათვის კი შესაძლებელია დადგეს ადმინისტრაციული თუ სისხლისსამართლებრივი წესით მათი პასუხისმგებლობის საკითხი. ყოველივე ეს ნათლად მიუთითებს გამჭვირვალობაზე, კორუფციული რისკებისაგან და ინტერესთა კონფლიქტისაკენ კანონისმიერი გარანტიების დაცვაზე. აღნიშნულისაგან განსხვავებით, ეროვნული ბანკის კანონში შესული ცვლილებებით, არაფერია ნათქვამი სააგენტოს საბჭოს წევრთა თუ სააგენტოს უფროსის ვალდებულებაზე წარმოადგინოს დეკლარაცია, თუ დაემორჩილოს აღნიშნული კანონის მოთხოვნებს [14, გვ. 6].

ხაზგასასმელია ისიც, რომ აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილებები ეწინააღმდეგება ევროკავშირ-საქართველოს ასოცირების ხელშეკრულებას და დღის წესრიგს, რომელიც წარმოადგენს 2014-2016 წლებში საქართველოსა

და ევროკავშირის ერთობ-ლივი მუშაობისათვის განსაზღვრული პრიორიტეტების სიას. აქედან გამომდინარე, ირღვევა საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 26 იანვრის 59 განკარგულება „საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ასოცირების დღის წესრიგის განხორციელების 2015 წლის ეროვნული სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“, რომელსაც საქართველოს პრემიერ-მინისტრი აწერს ხელს. ასოცირების დღის წესრიგის ეკონომიკური თანამშრომლობის პარაგრაფში (2.5) და შემდგომ უკვე მთავრობის განკარგულებაში ნათლად წერია, რომ საქართველოს ცენტრალური ბანკის კანონმდებლობის გადასინჯვა უნდა განხორციელდეს ევროკავშირის ექსპერტიზით და ევროპის ცენტრალური ბანკის გამოც-დილებაზე დაყრდნობით.

აღნიშნული კანონპროექტის თავდაპირველი ვერსიის შემუშავებაში არ ყოფილა ჩართული არც ერთი საერთაშორისო ორგანიზაცია, როგორც ეს აღნიშნულია მის სამოტივაციო წერილში. მხოლოდ მესამე მოსმენის დროს იქნა გათვალისწინებული I -ის რამდენიმე რეკომენდაცია. თუმცა, არ იქნა გათვალისწინებული არც ერთი პრინციპული რეკომენდაცია, რომელიც ფონდმა გასცა. კერძოდ: ზედამხედველობის სებ-ის ფარგლებში დატოვება, ზედამხედველობის საბჭოს დაკომპლექტების დროს ძალთა ბალანსის დაცვა, ზედამხედველობის საბჭოს წევრების დაცულობის მყარი ლეგალური ბაზის შექმნა და სხვა [15, 119].

გარდა ამისა, შემოთავაზებული ცვლილებები არ შეესაბამება ბაზელის კომიტეტის „ეფექტიანი ზედამხედველობის ძირითად პრინციპებს“, რომელიც საყოველთაოდ არის აღიარებული, როგორც საუკეთესო სახელმძღვანე-

ლო პრინციპები საბანკო ზედამხედველობის სფეროში [16]. ბაზელის კომიტეტის პრინციპების გათვალისწინება საკანონმდებლო ცვლილებების დროს პრინციპულად საჭიროა, რადგან სწორედ მასთან შესაბამისობას ადგენენ ინვესტორები ქვეყანაში შესვლის წინ. დოკუმენტის მიხედვით, აუცილებელია საბანკო ზედამხედველობას ჰქონდეს შესაბამისი დამოუკიდებლობა. დაუშვებელია მთავრობისა და ბიზნესის ჩარევა ზედამხედველის საოპერაციო საქმიანობაში. ზედამხედველს უნდა ჰქონდეს სრული დისკრეცია, განახორციელოს ნებისმიერი საზედამხედველო ქმედება ან მიიღოს გადაწყვეტილება ბანკებზე ან საბანკო ჯგუფებზე.

დასკვნა: ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის განმახორციელებელი სტრუქტურული ერთეულის დატოვება ეროვნული ბანკის შემადგენლობაში. თუმცა, თუ მაინც გადაუდებელი გახდება ზედამხედველობის გატანა სებ-იდან, აუცილებელია, რომ აღნიშნული ცვლილება თანხვედრაში მოვიდეს ბაზელის ძირითად პრინციპებთან ეფექტური სა-ბანკო ზედამხედველობის შესახებ. ასევე, ცალსახად უნდა იყოს ნაჩვენები, თუ რა გარანტია ექნება ნებისმიერ ახალ სააგენტოს დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით. ამასთან დაკავშირებით, კარგი იქნება თუ ევროკავშირის მიმართავთ კონსულტაციისთვის იმის გათვალისწინებით, რომ ვალდებულება გვაქვს აღებული ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ფარგლებში, რათა გავაუმჯობესოთ საბანკო ზედამხედველობა და ცენტრალური ბანკის კანონმდებლობა ევროკავშირისა და ევროპის ცენტრალური ბანკის მხარდაჭერით.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. საბანკო ზედამხედველობის ძირითადი პრინციპები/ცნობარი საქართველოს ეროვნული ბანკის ფუნქციებისა და საქმიანობის შესახებ. - თბილისი: საქართველოს ეროვნული ბანკი, 2006. - 31 გვ: <https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/thematic-publications/nbg7.9directorysupervisiongeo.pdf>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
2. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“: https://www.nbg.gov.ge/uploads/legalacts/nbglow/new/kommerciuli_bankebis_shesaxeb_kanoni.pdf, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
3. საქართველოს 2014 წლის 21 მარტის კანონი №2159 „კონკურენციის შესახებ“: <http://adjara.gov.ge/uploads/Docs/4df7243daab340a1ae38b5893424.pdf>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.

4. World Bank, 2013: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTGLO-BALFINREPORT/0,contentMDK:23267422~pagePK:64168182~piPK:64168060~theSitePK:881609700.html>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
5. G30, 2008, The structure of Financial Supervision: Approaches and Challenges in a Global Marketplace, The Group of Thirty, Washington, D.C.
6. Herring, Richard J. and Carmassi, Jacopo, 2008, The Structure of Cross-Sector Financial Supervision. Financial Markets, Institutions & Instruments, Vol. 17, Issue 1, pp. 51-76.
7. GDFR 2013, Global Development Report: Rethinking the Role of the State in Finance, World Bank, Washington D.C.
8. IMF, 2013, Republic of Latvia: 2012 Article IV, Country Report No. 13/28, International Monetary Fund, Washington, D.C.
9. FCMC, 2006, Annual Report, Financial and Capital Market Commission, Riga.
10. BoL, 2006, Financial Stability Report, Bank of Latvia, Riga.
11. Turner A., 2009 The Turner Review: A regulatory response to the global banking crisis, FSA, UK.
12. კუკავა მ. საბანკო ზედამხედველობის ფუნქციის ჩამორთმევა ეროვნულ ბანკს ხელს შეუშლის კონსტიტუციური უფლებამოსილების განხორციელებაში: <http://www.transparency.ge/node/5261>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
13. საფინანსო ზედამხედველობის სააგენტოს ფუნქციონირება შეჩერებულია: <http://www.radiotavisupleba.ge/content/sapinanso-zedamkhedvelobis-saagentos/27307949.html>, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
14. ალაფიშვილი დ. საბანკო ზედამხედველობის სისტემის რეფორმადწოდებული საკანონმდებლო ცვლილებები: დამოუკიდებლობის ზრდა თუ შემცირება // ეკონომიკა და საბანკო საქმე. – 2015. ტომი 3, № 2, გვ. 5–9: https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2015/2015_2/n22015.pdf, უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
15. IMF, EBRD და ADB ხელისუფლებას კრიტიკულ წერილს უგზავნიან: www.info9.ge/.../123688-msoffio-banki-imf-ebrd-da-adb-khelisuflebas-krit..., უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 23.03.2016.
16. Basel Committee. Core Principles for Effective Banking Supervision. March, 2012.

ბიტკოინი - საერთაშორისო ახალი ვირტუალური ვალუტა

REVAZ SHENGELIA

Phd, Professor of GTU, The Chief –in- Editor of the International Refereed Scientific Journal “Economics”

ZHUZHUNA TSIKLARI

Phd, Professor of GTU, The Chief –in- Editor of the International Refereed Scientific Journal “Economics”

NATIA SHENGELIA

Phd, Professor of GTU, The Chief –in- Editor of the International Refereed Scientific Journal “Economics”

რევაზ შენგელია

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოსტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

ჟუჟუნა ნიკლაური

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოსტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

ნათია შენგელია

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოსტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

Abstract

The Bitcoin is defined as an international virtual digital currency invented by Satoshi Nakamoto. The bit coin is the internet source of saving and payment. The Emission of bitcoins is called mining. This process is not managed by any central government that enables to avoid the devaluation of the currency. There exist the following subunits of the bit coin: Micro bitcoin (uBTC) = 0.000001BTC, Milli Bitcon (mBTC) = 0.001BTC, Satoshi is the lowest possible unit of bitcoin (0.00000001 BTC). There are listed the World’s Top 10 Bitcoin-Friendly Countries¹ : Estonia, The USA, Denmark, Sweden, South Korea, The Netherlands, Finland, Canada, the UK, Australia.

However, the Bitcoin has its advantages, such as: Freedom in payment, Control and security, Information is transparent, very low fees and etc. and the disadvantages- Not widely used, No physical Form. However the bitcoin becomes popular also in our country gradually. The leader company of bitcoin-mining, the member of international Bitfury group has established 2 companies in Tbilisi and Gori. That means to open the opportunities to the World innovative technologies Map. That can be regarded the key source to attract extra investments and to create the new vacancies. All these will have its important effect on the Georgian socio-economic development.

Key words: Bitcoin, Mining, Socio-economic Development, Investments, Satoshi, Virtual Currency.

ანოტაცია

ბიტკოინი განისაზღვრება, როგორც საერთაშორისო ვირტუალური ციფრული ვალუტა, გამოგონებული სატოში ნაკამოტოს მიერ. ბიტკოინი არის ფულის დაზოგვისა და გადახდის საშუალება ინტერნეტით. ბიტკოინის ემისიას ეწოდება „მაინინგი“. ეს პროცესი არ იმართება რომელიმე ცენტრალური ხელისუფლების მიერ, რაც საშუალებას იძლევა, თავიდან ავიცილოთ ვალუტის დეველუაცია.

არსებობს ბიტკოინის შემდეგი „სუბ-ერთეულები“ : მილიბიტკოინი, მიკრობიტკოინი და სატოშინ (უმცირესი ნაწილი – ბიტკოინის ას მემილიონედი). ჩვეულებრივი ვალუტა დამყარებულია ოქროსა და ვერცხლზე, ბიტკოინი კი ეფუძნება არა ოქროს, არამედ მათემატიკურ გამოთვლებს. მნიშვნელოვანია ბიტკოინის დიდი მომხარებელი მსოფლიოს ტოპ 10 ქვეყანა: ესტონეთი, აშშ, დანია, შვედეთი, სამხრეთ კორეა, შოტლანდია, ფინეთი, კანადა, დიდი ბრიტანეთი, ავსტრალია.

ბიტკოინს აქვს თავისი უპირატესობები, როგორცაა: თავისუფლება გადახდისას, კონტროლი და უსაფრთხოება, გამჭვირვალე ინფორმაცია, დაბალი საკომისიო და ა.შ. და ასევე მისი ნაკლოვანებებია - ფიზიკური ფორმის არქონა, და იგი ჯერჯერობით ფართოდ არ გამოიყენება. თუმცა ბიტკოინი პროულარული ხდება თანდათან ჩვენს ქვეყანაშიც. საერთაშორისო Bitfury ჯგუფის წევრმა კომპანიამ, რომელიც ბიტკოინის მაინინგში ლიდერია, საქართველოში ჩამოაყალიბა თავისი ორი კომპანია თბილისსა და გორში. ყოველივე ეს ნიშნავს, რომ საქართველოს გზას უხსნის მსოფლიოს ინოვაციური ტექნოლოგიების რუკაზე და ამასთან ეს იქნება დამატებითი ინვესტიციების მოზიდვისა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის კარგი საშუალება. ყოველივე ამან მნიშვნელოვანი გავლენა შეიძლება მოახდინოს საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე.

საკვანძო სიტყვები: ბიტკოინი, მაინინგი, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, ინვესტიციები, სატოში, ვირტუალური ვალუტა.

1 news.bitcoin.com

The Bitcoin is defined as an international online digital currency invented by Satoshi Nakamoto. The bit coin is an internet source of saving and payment. The Emission of bit coins is called mining. It was created in 2008 and is carried out by using the network and difficult mathematical processes. This process is not managed by any central government that enables to avoid the devaluation of the currency.

There exist the following subunits of the bit coin:

- **Satoshi** is the lowest possible unit of bit-coin, is often used to mean 0.00000001 BTC.
- **Milli** Bitcon (mBTC) = 1 thousandth of a bit-coin = 0.001BTC,
- **Micro** bitcoin (uBTC) = 1 millionth of a bit-coin = 0.000001BTC.

Moreover it should be mentioned that in Georgia the leader company of bitcoin-mining, the member of Bitfury group, has entered into our market. This company has already established one company in Gori and Now in Tbilisi, district Gldani by support of “The Co-investment fund” (established on about 185 hectar land plot). As “The Banks and Finances”² mentions this will enable to our country the **integration and open the opportunities to the World innovative technologies Map. That can be regarded the key source to attract extra investments and to create the new vacancies. All these will have its important effect on the Georgian Socio-economic development.**

However, it also has its advantages and disadvantages. From the advantages³ we can mention:

- **Freedom in Payment** (you can send or get money anytime and anywhere in the world),
- **Control and Security** (allowing users to be in

control of their transactions help keep Bitcoin safe for the network. Merchants cannot charge extra fees on anything without being noticed. They must talk with the consumer before adding any charges),

- **Information is Transparent** (the person’s public address is visible, but not the personal information), Bitcoin protocol cannot be manipulated by any person, organization, or government. This is due to Bitcoin being cryptographically secure.
- **Very Low Fees** (These exchange services generally have the lower fees than credit cards and PayPal, if any fees added in order to process the transactions faster),
- **Fewer Risks for Merchants** (Due to the fact that Bitcoin transactions cannot be reversed, do not carry with them personal information, and are secure, merchants are protected from potential losses that might occur from fraud).

From the **Disadvantages**⁴ we should point out the following ones:

- **Not Widely Used** - It is not quite widely used in the world, as it is still a new virtual digital currency and many people do not have a lot of information about it, do not rely on,
- **It May Cause somehow deflation** -its valuation changes according to the demand, the price and volume is increasing and also the increase of its volume is also expected to rise,
- **No physical Form** -People may get the cards through which they will be able to purchase items at the stores, but before that it would be necessary to convert it online into particular currency.

Below in the table there is given the constantly increasing price of bitcoin from \$200 to more than \$700 in 2015-2016.

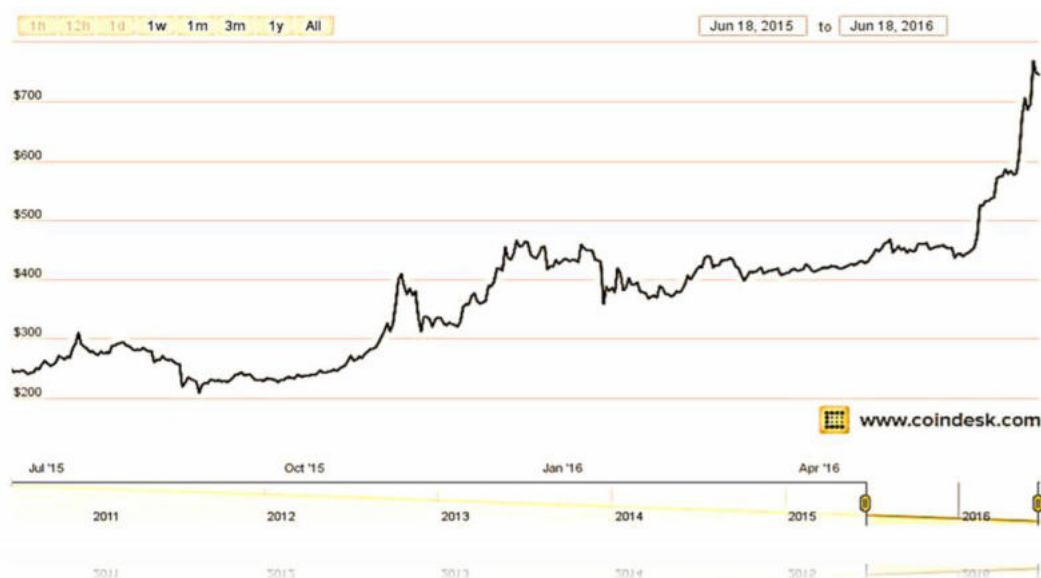

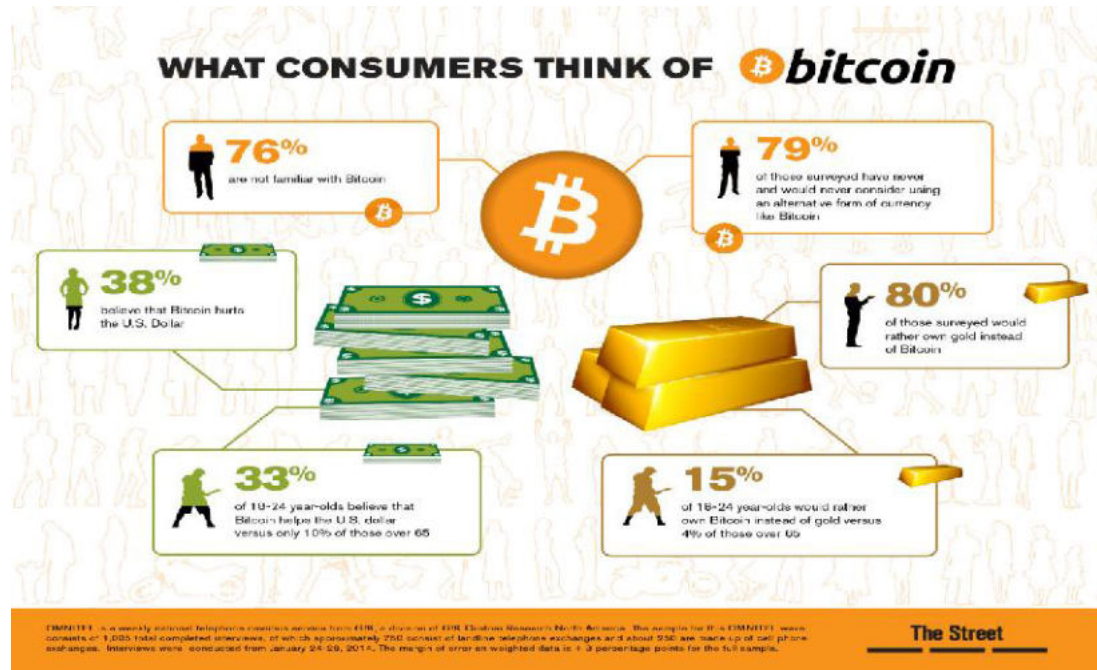
Table N1⁵

2 <http://bfm.ge/biznesi/bitkoin-mainingi-saqartvelos-bileti-akhali-teqnologiebis-msoffio-rukaze/>
 3 <https://coinreport.net>
 4 <http://cs.stanford.edu/>
 5 <http://www.coindesk.com/price/>

Table N1 Moreover, there are listed the World's Top 10 **Bitcoin-Friendly Countries**⁶ : Estonia, The USA, Denmark, Sweden, South Korea, The Netherlands, Finland, Canada, the UK, Australia. The US has the highest number of cryptocurrency users and Bitcoin trading volumes in the world is increasing. Bolstered by Silicon Valley, which is home to numerous cryptocurrency, many kind of startups, and the highest number

of Bitcoin ATMs in the world, the US has been at the forefront of the digital currency space. There was conducted a research in 2014 in the USA, what consumers thought about the usage of bit coin. Below you can see the results.

Image N1⁷

As it seems from the Chart, young people mostly would like to use it, but the older ones even prefer to own just gold instead of the bit coin. Most people were not familiar with its existence. Afterwards, the situation in the USA has radically changed.

In Georgia it is not quite popular but is becoming known step-by-step, as its awareness depends partially on the time and investment.

In Summary, the Bitcoin is defined as an international virtual digital currency invented by Satoshi Nakamoto. The bit coin is the internet source of saving and payment. The Emission of bitcoin is called **mining**. This process is not managed by any central government that enables to avoid the devaluation of the currency. There exist the following subunits of the bit coin: **Micro** bitcoin, **Milli** Bitcon, **Satoshi** - the lowest possible unit

of bitcoin (0.00000001 BTC).

As mentioned above, the Bitcoin has its advantages, such as: **Freedom in payment, Control and security, Information is transparent, very low fees and etc.** and the disadvantages- **Not widely used, No physical Form.** However the bitcoin becomes popular also in our country gradually. The leader company of bitcoin-mining, the member of international **Bitfury group** has established 2 companies in Tbilisi and Gori. That means to open the opportunities to the World innovative technologies Map. That can be regarded the key source to attract extra investments and to create the new vacancies. It would be useful to raise awareness about the bitcoin in Goergia in order to get widely used. All these will have its important effect on the Georgian socio-economic development.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. news.bitcoin.com
2. <http://bfm.ge/biznesi/bitkoin-mainingi-saqartvelos-bileti-akhali-teqnologiebis-msoffio-rukaze/>
3. <https://coinreport.net>
4. <http://cs.stanford.edu/>
5. <http://www.coindesk.com/price/>.

6 news.bitcoin.com

7 Google.com/pictures

სათუნა ხარხელაური

ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური
დოქტორი სტუ ასისტენტ-პროფესორი

KHATUNA KHARKHELARI

ector of Business Administration, Assistant Professor
of Georgian Technical University

ანოტაცია

სტატიაში ნაჩვენებია თუ როგორ გამოვიყენოთ ფინანსური ანგარიშგება ფირმის ფინანსური შედეგებისა და მდგომარეობის შეფასებისთვის. ჩვენ განვიხილავთ ფინანსურ ანალიზს, მისი განხორციელებისთვის საჭირო ძირითადი კომპონენტებს: სასარგებლო ინფორმაცას, მონაცემების შედარების სტანდარტების და ანალიზს მეთოდებს. აქ წარმოდგენილია ანალიზის სამი ძირითადი მეთოდი: პორიზონტალური ანალიზი, ვერტიკალური ანალიზი და ფარდობითი მაჩვენებლების ანალიზი. ჩვენ გამოვიყენებთ თითოეულ მათგანს ფინანსური ანგარიშგების კვლევისას, სს „თელასის“-ის ანგარიშგების გამოყენებით. ფარდობითი მაჩვენებლების ანალიზი გავრცობილი და ჩამოყალიბებულია სტატიის დასასრულს. ამ სტატიაში აღწერილია ფინანსური ანალიზის მიზანი, მისი საინფორმაციო წყაროები, როგორ გამოვიყენოთ მონაცემების შედარება და განხილულია რამდენიმე საკითხი გამოთვლებთან დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: ვერტიკალური ანალიზი; პორიზონტალური ანალიზი; სტრუქტურული კოეფიციენტები.

Abstract

This article shows how we use financial statements to evaluate a company's financial performance and condition. We explain financial statement analysis, its basic building blocks, the information available, standards for comparisons, and tools of analysis. Three major analysis tools are presented: horizontal analysis, vertical analysis and ratio analysis. We apply each of these using Research in JSC "Telasi" financial statements. This article expands and organizes the ratio analyses introduced at the end of each article. Financial statement analysis applies analytical tools to general-purpose financial statements end related date making business decisions. It involves transforming accounting data in to more useful information. Financial statement analysis reduces our reliance on hunches, guesses, and intuition as well as our uncertainty in decision making. This article describes the purpose of financial statement analysis, its information sources, the use of comparisons, and some issues in computations.

Key words: Vertical Analysis; Common-Size Statement; Comparative income Statements;

შესავალი

ფინანსური ანგარიშგების ანალიზისთვის პირველ რიგში საჭიროა განვსაზღვროთ ამ ანალიზის საფუძველი. ანალიზის ჩატარების საფუძველში შედის: ანალიზის მიზნის განსაზღვრა; ე.წ. ბლოკების განსაზღვრა, რაზეც უნდა ავაგოთ ჩვენი ანალიზი; ანალიზისთვის საჭირო ინფორმაცია; მონაცემების შედარების სტანდარტებისა და ხერხების განსაზღვრა. [1]

საწარმოს ფინანსური ანალიზის მიზანია

გამოიკვიროს და გამოავლინოს საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და მომგებიანობის ამაღლების ფარული შესაძლებლობები ანუ რეზერვები.

ფინანსური ანალიზი ძირითადად გამოქვეყნებული ფინანსური ანგარიშგების საფუძველზე ტარდება. იგი ამ ინფორმაციის მომხმარებლებს ეხმარება მოცემულ საწარმოსთან პარტნიორობის მიზანშეწონილობის შეფასებაში. ფინანსური ანალიზის საინფორმაციო ბაზას წარმოადგენს

საადრიცხო და არასაადრიცხო ინფორმაცია, რომელიც ეხმარება ანალიტიკოსს გამოიკვლიოს საწარმოს ფინანსური სტაბილურობის გამტკიცების გზები.

ფინანსური ანალიზის დროს ფოკუსირება ხდება ერთ ან რამდენიმე ფინანსური შედეგების და მდგომარეობის ამსახველ ელემენტზე. როგორც წესი ანალიზის აგება ხდება ოთხ ძირითადად შემადგენელ ბლოკზე. ესენია:

1. ლიკვიდობა და ეფექტიანობა - უნარი დაფაროს ვალდებულებები და ეფექტურად მოახდინოს შემოსავლების გენერირება მოკლევადიან პერიოდში;

2. გადახდისუნარიანობა - უნარი გამოიმუშაონ შემოსავლები და დაფარონ ვალდებულებები გრძელვადიან პერიოდში;

3. მომგებიანობა - შესაძლებლობა, უზრუნველყოს ფინანსური დაინტერესება, რომელიც საკმარისია დაფინანსებაის მოზიდვისა და შენარჩუნებისათვის.

4. ბაზრის პერსპექტივები - უნარი წარმოქმნის ბაზრის დადებით მოლოდინები

ფინანსური ანგარიშგების ანალიზისას ამ ბლოკების გამოყენება გულისხმობს ანალიზის მიზნებისა და ამ ბლოკებს შორის კავშირის განსაზღვრას.

იმისათვის რომ დავადგინოთ ფირმის საქმიანობის შედეგები საანგარიშგებო პერიოდში როგორია, კარგი, ცუდი თუ საშუალო, საჭიროა შემუშავებულ იქნას შეფასების სტანდარტები: შიდა საწარმოო (მაგალითად საბაზო წლის, მაჩვენებლის განსაზღვრა), საწარმოთაშორისო (საწარმოთა შესადარისობისა და შესადარისი მაჩვენებლების განსაზღვრა), შიდადარგობრივი გაიდლაინები, ანუ ემპირიულ-სტატისტიკურ მაჩვენებლებზე დაყრდნობით საშუალო შიგადარგობრივი მაჩვენებლის დადგენა. ფინანსური ანგარიშგების ანალიზი იყენებს ანალიზის სამ ძირითად მეოდეს:

1. ვერტიკალურ ანალიზს
2. ჰორიზონტალურ ანალიზს
3. ფარდობითი მაჩვენებლების

ანალიზის (Ratio Analysis)

იმისათვის რომ ზოგადი დანიშნულების ფინანსური ანგარიშგების მონაცემები გარდაქმნას მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღებისათვის საჭირო ინფორმაციად. ფინანსური ანალიზი ამცირებს ჩენს ვარაუდების, ეჭვებს და გაურკვეველობას ბიზნეს გადაწყვეტილებების მიღებისას.

ვერტიკალური ანალიზი¹

ეს არის ფინანსური ანგარიშგების თითოეული მუხლის ან მუხლების ჯგუფის შეფასების ხერხი, მის ხვედრით წილს დადგენა ბაზურ

ჯამურ მაჩვენებელში (მთელში).

როგორც წესი საბალანსო უწყისში ბაზად აიღება მთლიანი აქტივები, (რადგან, მთლიანი აქტივების ჯამი ტოლია ვალდებულებებისა და კაპიტალის ჯამისა) ხოლო მოგება/ზარალის უწყისში კი შემოსავალი რეალიზაციიდან. ფინანსური ანგარიშგების ვერტიკალური ანალიზის მიზანია გამოკვლეული იქნეს მათი ცალკეული მუხლების ხვედრითი წილის ცვლილებები და გაკეთდეს შესაბამისი დასკვნები.

ბუღალტრული ბალანსის ვერტიკალური ანალიზის მეშვეობით შეისწავლება საწარმოს ქონებისა და მისი დაფინანსების წყაროების სტრუქტურა. თითოეული მუხლის ხვედრი წილის გამოთვლის შემდეგ გამოვთვლით ამ მაჩვენებლების გადახრარებს საბაზისო წელთან ან ჯაჭვურად (ყოველ წელს წინა წელთან შედარებით). შემდეგ ვაფასებთ როგორია ამსრუქტურული ცვლილებების დინამიკა. საერთოდ, ბუღალტრული ბალანსის სტრუქტურული ანალიზის დროს უარყოფით მოვლენად ითვლება ფულადი თანხების წილის შემცირება, მარაგებისა და მოთხოვნების წილის ზრდა, ვალდებულებების ზრდა და საკუთარი კაპიტალის წილის შემცირება. ეს ყველაფერი იმაზე მეტყველებს, რომ ავანსირებული კაპიტალის ბრუნვადობა ნელდება, იზრდება კრედიტორებზე საწარმოს დამოკიდებულების ხარისხი და ფინანსური მდგომარეობა იძაბება.

1 ასევე ცნობილია როგორც common-size analysis

ცხრილი 1: სს„თელასი“,² ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ანგარიშის

აქტივები	სტრუქტურული (ვერტიკალური) ანალიზის ცხრილი							
	2012წ	%	2013	%	2014	%	2015	%
გრძელვადიანი აქტივები								
ძირითადი საშუალებები	182291	63	132212	58	156619	59	179446	68
არამატერიალური აქტივები	3094	1,1	2012	0,9	1570	0,6	1390	0,5
რესტრუქტურული საგაჭრო დებეტორ. დავალიანება, გრძელვადიანი ნაწილი	4917	1,7	5527	2,4	5422	2	4644	1,8
გაცემული სესხები	6957	2,4	0		0		0	
სულ გრძელვადიანი აქტივები	197259	69	139751	61	163611	62	185480	70
მიმდინარე აქტივები								
სასაქონლო-მატერიალური მარაგები	11502	4	10545	4,6	10331	3,9	9005	3,4
საგაჭრო და სხვა დებიტორული დავალიანება	30783	11	35257	15	42381	16	49337	19
გადახდილი ავანსები	739	0,3	935	0,4	761	0,3	1653	0,6
წინასწარ გადახდილი მოგების მიმდ. გადასახადი	1500	0,5	0		8307	3,1	1744	0,7
ფულადი სახსრები (გამოყენება შეზღუდული)	1513	0,5	3609	1,6	4787	1,8	2939	1,1
ფულადი სახსრები და მათი ეკვივალენტები	44199	15	38517	17	34626	13	13165	5
სულ მიმდინარე აქტივები	90236	31	88863	39	101193	38	77843	30
სულ აქტივები	287495	100	228614	100	264804	100	263323	100
კაპიტალი და ვალდებულებები								
საკუთარი კაპიტალი								
სააქციო კაპიტალი	112429	39	112429	49	112429	42	112429	43
დამატებითი შენატანები კაპიტალში	25747	9	25747	11	25747	9,7	25747	9,8
სხვა რეზერვები	0		0		-73	-0	117	0
აკუმულირებული ზარალი	-13624	-5	-51507	-23	-23523	-8,9	-25754	-9,8
სულ საკუთარიკაპიტალი	124552	43	86669	38	114580	43	112539	43
გრძელვადიანი ვალდებულებები								
პროცენტული სესხები და თამასუქები	38882	14	33057	14	29536	11	18935	7,2
გადავადებული საგადასახადო ვალდებულებები	6058	2,1	672	0,3	4219	1,6	4848	1,8
ანარიცხები					-		3092	1,2
შრომით საქმიანობის შემდგომი გასამრჯელოები					1120	0,4	1016	0,4
სახელმწიფო გრანტები	2840	1	2328	1	1932	0,7	1878	0,7
მომხმარებლისაგან მიღებული აქტივები	0		84	0	113	0	74	0
სულ გრძელვადიანი ვალდებულებები	47780	17	36141	16	36920	14	29843	11
მიმდინარე ვალდებულებები								
პროცენტული სესხები და თამასუქები	7651	2,7	5801	2,5	6178	2,3	4941	1,9
საგაჭრო და სხვა კრედიტორული დავალიანებები	87790	31	74140	32	81757	31	89717	34
მიღებული ავანსები	6579	2,3	10680	4,7	7498	2,8	8963	3,4
სახელმწიფო გრანტები	440	0,2	423	0,2	429	0,2	447	0,2
მოგების გადასახადის მიმდინარე გადასახდელები	-		832	0,4	-		-	
შრომით საქმიანობის შემდგომი გასამრჯელოები	0		0		53	0	64	0
სხვა საგადასახადო დავალიანება	11807	4,1	12423	5,4	12731	4,8	14696	5,6
რეზერვები	896	0,3	1505	0,7				
ანარიცხები					4658	1,8	2094	0,8
გადასახდელი დივიდენდები							19	0
სულ მიმდინარე ვალდებულებები	115163	40	105804	46	113304	43	120941	46
სულ კაპიტალი და ვალდებულებები	287495	100	228614	100	264804	100	263323	100

როგორც ცხრილი :1-დან ჩანს, სს „თელასის“ გრძელვადიანი აქტივების მუხლებიდან, რესტრუქტურული საგაჭრო დებეტორული დავალიანება, გრძელვადიანი ნაწილილის ხვედრითი წილი მთლიან აქტივებში 2013 წელს გაიზარდა 2012 წელთან შედარებით 1,7%-იდან 2,4%-მდე, ეს შეიძლება ჩაითვალოს უარყოფით

შედეგად, რადგან ამ მაჩვენებლის ზრდა ნიშნავს, რომ ფირმის მენეჯმენტი ვერ ახერხებდა მიწოდებული საქონლის ან გაწეული მომსახურების საფასურის დროულ ამოღებას. შემდგომ წლებში შეიმჩნევა ამ მაჩვენებლის შემცირება, თუმცა 2012 წლის ნიშნულს, მაინც ვერ დაუბრუნდა. აქვე უნდა ავლნიშნოთ, რომ საგაჭრო და სხვა დებიტორული

დავალიანების მიმდინარე ნაწილის ხვედრითი წილის მაჩვენებელსაც ზრდის ტენდენცია ახასიათებს, 10, 7 %-იდან 15,4% 16% 18,7%-მდე. ამ მაჩვენებლის ასეთი დინამიკა, ზემოთ გამოთქმულ ვარაუდს დებიტორული დავალიანების მართვის შესახებ, აძლიერებს. რაც შეეხება ბალანსის ვალდებულებებისა და კაპიტალის მუხლებს აქ შეგვიძლია ორი მნიშვნელოვანი კოეფიციენტის გამოთვლა: საკუთარი კაპიტალისა და მოზიდული კაპიტალის კონცენტრაციის კოეფიციენტები [3]. როგორც პირველი ცხრილიდან ჩანს 2012 წლისთვის საკუთარი კაპიტალის კონცენტრაციის კოეფიციენტი 43,3%-ია, ხოლო მოზიდული კაპიტალისა კი 56,7%, რაც როგორც ზემოთ აღნიშნეთ იმის მანიშნებელია, რომ კომპანიის კრედიტორებზე დამოკიდებულება 50%-ზე მაღალია, რაც სასურველ მაჩვენებლად არ ჩაითვლება. 2013 წლისთვის ამ მხრივ მდგომარეობა კიდევ უფრო გაუარესებულია, ხოლო 2014-15წწ.-ში კი მაჩვენებლების თანაფარდობა უბრუნდება 2012 წლის ნიშნულს. ბალანსის პასივის მიხედვით მთავარი სტრუქტურული კოეფიციენტია მოზიდული და საკუთარი კაპიტალის

ფარდობის კოეფიციენტი, რომელსაც კაპიტალის ძირითადი სტრუქტურის კოეფიციენტი ეწოდება. იგი გამოითვლება ვალდებულებების ჯამის შეფარდებით საკუთარი კაპიტალის ჯამთან და გვინვენებს საკუთარი კაპიტალის ყოველი ერთი ლარი რამდენი ლარის ვალდებულებებითაა დატვირთული. ამ კოეფიციენტის ზრდა ფინანსურ რისკებს ზრდის და საწარმოს ფინანსური დამოკიდებულების ხარისხს აძლიერებს. მისი დონე ერთზე მეტი არ უნდა იყოს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ საწარმოს ფინანსური შრდეგებისა და მდგომარეობის ანალიზისთვის მხოლოდ საბალანსო უწყისის ანალიზი არ არის საკმარისი. საჭიროა ასევე სრული შემოსავლების შესახებ ანგარიშის (მოგება/ზარალის უწყისის) ანალიზიც.

როგორც მეორე ცხრილიდან ჩანს სს „თელასის“ ხარჯებისა და მოგების ხვედრითი წილი შემოსავალში სხვადასხვა ტენდენციით ხასიათდება. აქვე ჩვენ შეგვიძლია გამოვთვალოთ საწარმოს ისეთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებლები, როგორცაა მოგების მაღუა და ფასნამატი.

ცხრილი 2: სს „თელასის“ სრული შემოსავლის ანგარიშის სტრუქტურული (ვერტიკალური) ანალიზი (ათას ლარებში)

	2012	%	2013	%	2014 წ	%	2015	%
შემოსავალი გაყიდვებიდან	251641		250570		275841		313247	
სხვა შემოსავლები	8840		11183		11923		14671	
სულ შემოსავლები	260481	0	261753		287764		327918	
შესყიდული ელექტროენერგია	-129762	-49,8	-126959	-48,5	-173054	-60,1	-226410	-69,0
ხელფასები და სხვა გადასახადები თანამშრომლებისათვის	-52238	-20,1	-51579	-19,7	-56120	-19,5	-52063	-15,9
ცვეთა და ამორტიზაცია	-11835	-4,5	-9542	-3,7	-8223	-2,9	-9161	-2,8
გადასახადები, მოგების გადასახადის გარდა	-2107	-0,8	-1541	-0,6	-1430	-0,5	-2409	-0,7
შექმნილი და გაუქმებული რეზერვები, წმინდა გაუფასურების ხარჯი	-812	-0,3	5795	2,2	3021	1,1	-4915	-1,5
სხვა საოპერაციო ხარჯები	-21884	-8,4	-47216	-18,0	-16150	-5,6	-16948	-5,1
	-218638	-83,9	-295312	-112,8	-251956	-87,6	-311906	-95,1
საოპერაციო საქმიანობიდან მიღებული (ზარალი-მოგება) ფინანსური საქმიანობიდან მიღებული შემოსავალი	41843	16,1	-33559	-12,8	35808	12,4	16012	4,9
ფინანსურ საქმიანობაზე გაწეული დანახარჯები	-8974		-1781		-1570		-1433	
კურსთაშორისი სხვაობიდან მიღებული ზარალი/მოგება წმინდა მოგება/ზარალი მოგების	1226		-1633		-3431		-9213	
გადასახადით დაბეგრამდე მოგების გადასახადის გადახდაზე გაწეული ხარჯები	37141	14,3	-33779	-12,9	32712	11,4	7167	2,2
წლის მოგება/(ზარალი)	24958		-37883		27984		6571	
სხვა სრული მოგება/ზარალი	0		0		-73		190	
მთლიანი სრული შემოსავალი წლის განმავლობაში	24958	9,6	-37883	-14,5	27911	9,7	6761	2,0
საბაზო და გაზაფხული მოგება ერთ აქციაზე/მოგება/ზარალი	0,00026				0,00025		0,00006	

საოპერაციო საქმიანობა მიყვებული მოგების მარეცხვას ასეთი ცვლილება ახასიათებს ამ ოთხი წლის განმავლობაში: 2012 წელს -16,1%; 2013 წელი ზარალიანია; 2014 წელს - 12,4 % და ბოლო 2015 წელს კი 4,9%. აქვე აღსანიშნავია, რომ 2013 წლის ფინანსურ შედეგზე გავლენა იქონია სხვა საოპერაციო ხარჯებისა და გაუფასურების ხარჯების ხვედრითი წილის მკვეთრმა ზრდამ. შესაბამისად პირველის 8,2%-იდან 18%-მდე, ხოლო მეორე მუხლის ნულოვანი მაჩვენებლიდან 24,6 %-მდე.

ჰორიზონტალური ანალიზი

ანალიზის ამ მეთოდის გამოყენების დროს ვაღვანთ ე.წ. შედარებით ფინანსური ანგარიშის ცხრილს. პირველ რიგში ვირჩევთ საბაზო პერიოდს (ჩვენს შემთხვევაში მაგ. 2012 წელი) და მის მონაცემებთან ვასდენთ სხვა წლების იგივე მონაცემების შედარებას. აქვე უნდა აღვნიშნოთ რომ, ობიექტური დასკვნების გაკეთებისთვის აუცილებელია, შემდგომი წლების მონაცემების კორექტირება ინფლაციის გათვალისწინებით. შემდეგ ვითვლით გადახრებს თანხის მიხედვით. ამისათვის საანალიზო პერიოდის მაჩვენებელს ვაკლებთ საბაზისო მაჩვენებელს. მაგ. ფინანს-

ური მდგომარეობის შესახებ ანგარიშის მიხედვით ძირითადი საშუალებები 2012 წელს იყო 182 291 000 ლარი, ხოლო 2013 წელს 132 212 000 ლარი. გადახრა (ინფლაციის გათვალისწინებლად) იქნება (50 079 000)². შემდეგ ვითვლით პროცენტული ცვლილებას, რომელიც გამოითვლება საანალიზო პერიოდის მაჩვენებელის შეფარდებით საბაზისო მაჩვენებელთან გამრავლებული 100 - ზე. ჩვენს შემთხვევაში ეს იქნება 67,6%. ეს კი ნიშნავს რომ ბალანსის ეს მუხლი საბაზისო (ამ შემთხვევაში წინა წელთან) შედარებით შემცირდა 32,4%-ით. ასე შეგვიძლია გავაკეთოთ როგორც საბალანსო ისე მოგება/ ზარალის უწყისის ტენდენციის (Trend Analysis).

დასკვნა

ჩვენს მიერ ჩატარებული ფინანსური ანალიზის (მხოლოდ ერთი მეთოდის) მიხედვით შეგვიძლია დავასკვნათ რომ სს „თელასს“ 2013 წლის ყველაზე ცუდი ფინანსური შედეგები და მაჩვენებლები ქონდა. მიუხედავად შემდგომი ორი წლის შედეგების გაუმჯობესებისა, მას მაინც დიდი ძალისხმევა დასჭირდება დაფინანსების წყაროების მოზიდვისა და შენარჩუნებისთვის.

ლიტერატურა/REFERENCES

- 1 «Manajerial Accounting» - John j. Wild., Kan W.S.Haw. 3rd ed. McGraw-hill, Irwin 2012 p. 486
- 2 www.telasi.ge/sites/default/files/attachments/Annual%20Report%202015_application_geo.pdf
- 3 ი.ჭილაძე – «ფინანსური ანალიზი» თბ. 2011 გვ.76

2 უარყოფითი გადახრა

უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ATTRACTING FOREIGN IN INVESTMENTS IN GEORGIA

დავით ბიძინაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, გორის სახელმწიფო
სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი

DAVT BIDZINASHVILI

PhD in Economics,
Professor of Gori State Teaching University

ანოტაცია

საქართველოსთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას. ქვეყანაში არსებული ლიბერალური საინვესტიციო გარემო და თანაბარი პირობები ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიციებისათვის, საქართველოს მიმზიდველს ხდის უცხოელი ინვესტორებისთვის. სტაბილური ეკონომიკური განვითარება, ლიბერალური და თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკური პოლიტიკა, მხოლოდ 6 გადასახადი და შემცირებული საგადასახადო განაკვეთები, ლიცენზიებისა და ნებართვების მცირე რაოდენობა, ადმინისტრაციული პროცედურების სიმარტივე, პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმები მსოფლიოს მრავალ ქვეყანასთან ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა, კარგად განვითარებული და ინტეგრირებული სატრანსპორტო სისტემა, განათლებული კვალიფიციური და კონკურენტული სამუშაო ძალა და სხვა მრავალი ფაქტორი წარმოადგენს მყარ საფუძველს საქართველოში ბიზნესის დაწყებისა და მისი წარმატებული განვითარებისათვის.

Abstract

Of particular importance for attracting foreign direct investment. Liberal investment environment and equal conditions for local and foreign investments, Georgia attractive for foreign investors. Stable economic development, liberal and free-market economic policies, only 6 taxes and reduced tax rates, licenses and permits, administrative simplicity, preferential regimes with foreign countries, a favorable geographical location, well-developed and integrated transport system, an educated, skilled and competitive labor force, and many other factors of a solid foundation for successful development of business in Georgia.

ზოგადად ქვეყანაში ინვესტიციების შემოდინება მრავალ, ერთმანეთთან დაკავშირებულ ფაქტორზე არის დამოკიდებული. ეს შეიძლება იყოს პოლიტიკური სტაბილურობა, არაკონფლიქტური რეჟიონი, სწრაფად მზარდი და პროგრესირებადი ეკონომიკური მაჩვენებლები, საკუთრების უფლების დაცვის გარანტია და ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი, ჯანსაღი ფინანსური ბაზრები, კაპიტალის მოძიების ალტერნატიული და დივერსიფიცირებული წყაროებით.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური 2016 წლის პირველი კვარტლის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შესახებ ინფორმაციას აქვეყნებს, რომლის თანახმადაც, წინასწარი

მონაცემებით, საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ 2016 წლის I კვარტალში 376 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 103 %-ით მეტია 2015 წლის I კვარტალის წინასწარ მონაცემებზე.

წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით, 2016 წლის პირველ კვარტალში საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობა 103%-ით გაიზარდა.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, აღნიშნულ პერიოდში უმსხვილესი პირდაპირი ინვესტორი ქვეყნების პირველი ხუთეული ასე გამოიყურება: აზერბაიჯანი 36%, თურქეთი 15%, გაერთიანებული

სამეფო 12%, კორეა 9%, ნიდერლანდები კი 6%.

მიმდინარე წლის პირველ კვარტალში აზერბაიჯანიდან 137 მილიონი აშშ დოლარის ინვესტიცია განხორციელდა, თურქეთიდან - 57 მილიონი დოლარის, გაერთიანებული სამეფოდან - 44 მილიონი დოლარის. რაც შეეხება კორეას, ამ ქვეყანამ საქართველოში 32 მილიონი დოლარის ინვესტიცია განხორციელა, ნიდერლანდებმა კი 22 მილიონი დოლარის.

საქსტატის ცნობით, 2014-2016 წლებში ყველაზე დიდი მოცულობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია 2014 წლის მესამე კვარტალში განხორციელდა და აღნიშნულმა მონაცემმა 726 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა. 2015 წლის პირველ კვარტალში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რაოდენობა 185 მილიონი აშშ დოლარი, ხოლო 2014 წლის ანალოგიურ პერიოდში 309 მილიონი აშშ დოლარი იყო.

საქართველოს სტატისტიკის სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული მონაცემების მიხედვით, საქართველოში 2015 წელს, 1 351 მლნ დოლარის, პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია შემოვიდა, რაც 23%-ით ნაკლებია 2014 წლის ანალოგიურ მონაცემებთან შედარებით. ინვესტიციები განსაკუთრებით შემცირდა ისეთ დარგებში როგორცაა ენერჯეტიკა 52%-ით, დამამუშავებელი მრეწველობა 55%-ით, სამშენებლო სექტორი 59%-ით და უძრავი ქონება, სადაც 2014 წელთან შედარებით 65%-იანი კლება ფიქსირდება.

თუ ჩვენ შევხედავთ საქართველოში განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობას ბოლო წლების ტრენდის ფარგლებში, ნათლად დავინახავთ, რომ 2015 წელს საქართველოში შემოსული ინვესტიციების რაოდენობა ჩამოვარდება მხოლოდ 2014 წლის მონაცემებს და აღემატება 2013, 2012, 2011 წლის მონაცემებს. თუ ჩვენ სიტუაციას შევხედავთ ინვესტორების მოზიდვისა და დარგების მიმართ ინვესტორების დაინტერესების კუთხით, სურათი ასეთია, 2013-2015 წლებში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემომავალმა ნაკადებმა 7 მილიარდ 594 მლნ \$ შეადგინა, რაც 75%-ით აღემატება 2010-2012 წწ 3 წლიან შედეგს.

2015 წლის მონაცემებით, ინვესტიციების შემოდინების კუთხით, ზრდა ფიქსირდება ისეთ სექტორებზე როგორებიცაა, ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა + 27 %, საფინანსო სექტორი + 40 %, სოფლის მეურნეობა + 59 % და ჯანდაცვის სექტორი, სადაც 2014 წელთან შედარებით 80 %-ნი მატება ფიქსირდება. აღსანიშნავია, რომ ეს სწორედ ის ეკონომიკური სექტორებია, რომლის პოპულარიზაციასა და განვითარებაზე ხელისუფლება ბოლო 2 წელია აქტიურად მუშაობს.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი რამაც 2015 წლის მონაცემებში, 2014 წელთან შედარებით დაბალი მაჩვენებელი მოგვცა, არის ეროვნული

ვალუტის დევალვაცია. ჩვენი აზრით, სწორედ ეროვნული ვალუტის რყევებს აქცევენ ინვესტორები, დიდ ყურადღებას ინვესტიციების განხორციელებამდე.

თუ შევაფასებთ 2016 წლის პირველი კვარტლის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მონაცემებს (376 მლნ.დოლარი), რაც 103%-ით მეტია წინა წლის ანალოგიურ პერიოდზე. აღსანიშნავია, რომ წლებგანდელი მონაცემები ბოლო 7 წლის მაქსიმუმია და ის მხოლოდ 2008 წლის მონაცემებს ჩამოუვარდება. მსგავსი ზრდა უცხოური ინვესტიციების კუთხით სავსებით ლოგიკურია თუ გავითვალისწინებთ რიგ საგარეო და საშინაო ფაქტორებს.

საშინაო ფაქტორებიდან მნიშვნელოვანი გამოიყოს მთავრობის შეცვლილი პოლიტიკა ბიზნესის განვითარებასა და მისი სტიმულირებისათვის, რაც პირველ რიგში გამოიხატება საკუთრების უფლების მხრივ მნიშვნელოვან წინსვლაში, რამაც ქვეყანაში გააჩინა განცდა, რომ საკუთრების უფლება არის ხელშეუვალი, რაც უცხოელი ინვესტორებისთვის არის პოზიტიური სიგნალი, საქართველოში ინვესტიციების განხორციელებისთვის.

საგარეო ფაქტორების ანალიზისას, გასათვალისწინებელია საქართველოს უმსხვილესი ინვესტორი ქვეყნების ეკონომიკების მდგომარეობა, რომლებიც ჩვენი რეგიონის ძირითადი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნები არიან და რომელთაც გასული წლის რეგიონალური კრიზისი მნიშვნელოვნად შეეხოთ. 2016 წლიდან კი როგორც საქართველოში ისე ჩვენს რეგიონში კრიზისმა გადაიარა და რეგიონის ეკონომიკებმაც გაჯანსაღება დაიწყო.

რაც შეეხება იმ ინვესტორ ქვეყნებს, რომლებიც ჩვენი რეგიონის წევრები არ არიან, ამ ქვეყნებზე დადებითად იმუშავა 2015 წელს თბილისში გამართულმა „იბიარდის“ შეხვედრამ სადაც რამდენიმე მსხვილი საინვესტიციო პროექტი დაანონსდა.

ინვესტიციებში ეკონომიკური სექტორების მიხედვით, რადიკალური ცვლილებები არ არის. წელსაც ინვესტორებისთვის ყველაზე დიდი პოპულარობით ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა სარგებლობს. მეორე ადგილს იკავებს საფინანსო სექტორი. აღსანიშნავია, რომ წინა წლებისგან განსხვავებით გაზრდილია ინვესტიციების მოცულობა ენერჯეტიკის სექტორში, რაც განპირობებულია ამ კუთხით გატარებულ აქტიურ სამთავრობო პოლიტიკასთან ინვესტორების დასაინტერესებლად ასევე 2015 წელს დაანონსებული პროექტების გადმოწევასთან 2016 წელს.

საქსტატის ინფორმაციით, ყველაზე მეტი პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის სექტორში განხორციელდა და 200 მლნ აშშ დოლარს მიაღწია, რაც

მთლიანი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 53 პროცენტია. მეორე ადგილზე იმყოფება საფინანსო სექტორი 58 მლნ აშშ დოლარით, ხოლო მესამეზე - ენერჯეტიკის სექტორი 40 მლნ აშშ დოლარით.

პირველი კვარტლის საინვესტიციო რეკორდად 2008 წელი ითვლება. იმ პერიოდში საქართველოში ინვესტორებმა - 537 მილიონი დოლარი შემოიტანეს. მას შემდეგ ქვეყანას უცხოელი ბიზნესმენები დიდად აღარ წყალობდნენ. წლების განმავლობაში მთავრობა, ინვესტიციების მოსაზიდად, მსოფლიოს გარშემო მოგზაურობის მიუხედავად, 1 მილიარდიან საინვესტიციო გეგმასაც ვეღარ ასრულებდა. 2009 წლის პირველ კვარტალში ინვესტიციები 114 მილიონ დოლარამდე დაეცა, მთელი წლის განმავლობაში ქვეყანაში მხოლოდ 658 მილიონი დოლარი შემოვიდა.

პირველ კვარტალში საინვესტიციო მაჩვენებელმა 300 მილიონიან ზღვარს 2014 წელს გადააჭარბა, თუმცა, 2015 წელს გაუფასურების გზაზე დამდგარმა ღარმა და მასზე მიბმულმა ეკონომიკურმა კრახმა ინვესტიციების შემოდინება ისევ დაამუხრუჭა.

2016 წელს ყველასთვის მოულოდნელად, პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა 103 პროცენტითი ნახტომი გააკეთა და როგორც უკვე აღვნიშნეთ 376 მილიონ ლარამდე გაიზარდა.

რა თქმა უნდა ზემოთ აღნიშნულმა მაკროეკონომიკურმა მაჩვენებლებმა ასახვა ჰპოვა ეკონომიკური წინსვლის განმსაზღვრელ მთავარ ინდიკატორზეც და 2016 წლის პირველ კვარტალში მშპ-ს ზრდამ 2,8%-ი შეადგინა, თუმცა უკვე აპრილში ეკონომიკის ზრდა 4,3%-ით განისაზღვრა.

ქვეყანაში ინვესტიციების შემოდინებამ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს ბიძგი მისცა. ფონი რეგიონიდან გამომდინარე გვაძლევს საშუალებას, რომ ვთქვათ, ჩვენს ქვეყანაში გაცილებით უკეთესი მდგომარეობაა. ძალიან კარგია, რომ ქვეყანაში კორუფციული მომენტები არ არის. ასეთი სიტუაცია ინვესტორისთვის მიმზიდველია, როცა გარემო მთლიანობაში არის დალაგებული.

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებულ საინვესტიციო მონაცემებში, საყურადღებოა ერთი დეტალი, 2016 წლის პირველ კვარტალში ქვეყნიდან რეკორდული რაოდენობის კაპიტალი გავიდა - 955 მილიონი დოლარი, ამ თანხის დიდი წილი უცხოური ვალდებულებების გასტუმრებაზე მოდის. აღსანიშნავია, რომ ქვეყნიდან გასული ინვესტიციების მოცულობა წლიდან წლამდე იზრდება. ძირითადად, ხდება უცხოური ინვესტიციებით შექმნილ საწარმოებში მოგების რეპატრაცია თავის სამშობლოში ან კიდევ გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ ამ ინვესტიციის გადინება. შესაბამისად, შემოსულ და გასულ ინვესტიციებს შორის, თანდათანობით, სხვაობა ძალიან მცირდება. 2015 წლის მონაცემებით, ბოლო 5 წელიწადში საქა-

რთველოდან 4,5 მილიარდი დოლარის კაპიტალი გავიდა. ამ პერიოდში შემოსული ინვესტიციების რაოდენობა კი მხოლოდ 6 მილიარდია. ფაქტობრივად, ინვესტორებს რაც შემოაქვთ ისევ უკან გააქვთ, როგორც ჩანს, მათთვის საქართველოში რეინვესტირება არც ისე მიმზიდველია.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე აღსანიშნავია ის, რომ ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობისა და რესურსების სიდიდის განხილვისას უნდა გავითვალისწინოთ არა მარტო უცხოეთიდან შემოტანილი ინვესტიციები, არამედ მათი შემდგომი ბედიც. კერძოდ ის, რომ წარმოების მომდევნო ეტაპზე ამ ინვესტიციებიდან მიღებული მოგება რჩება საქართველოში თუ გაედინება ფარგლებს გარეთ. რეინვესტირებაზე მოგების გადასახადის გაუქმება კარგი სიგნალი იქნება ინვესტორისთვის, ყოველწლიურად საკმაოდ დიდი თანხა გადის უცხოეთში - ასეულობით მილიონი დოლარი. ამ ფულის ბრუნვაზე გარკვეული საგადასახადო შეღავათების დაწესება მნიშვნელოვანია, რათა ქვეყანამ ეს კაპიტალი შეინარჩუნოს.

ქვეყანაში ინვესტიციების შემოდინებამ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს ბიძგი მისცა. ფონი რეგიონიდან გამომდინარე გვაძლევს საშუალებას, რომ ვთქვათ, ჩვენს ქვეყანაში გაცილებით უკეთესი მდგომარეობაა. ძალიან კარგია, რომ ქვეყანაში კორუფციული მომენტები არ არის. ასეთი სიტუაცია ინვესტორისთვის მიმზიდველია, როცა გარემო მთლიანობაში არის დალაგებული.

მაკროეკონომიკური სტაბილურობიდან ყველაზე დიდ პრობლემად სახელმწიფო ვალის ზრდა მიმაჩნია, ეს ფაქტი უარყოფითად მოქმედებს რეიტინგებზე. სავალუტო კრიზისი, კერძოდ, ლარის კურსის მერყეობა, ასევე ცუდად აისახება ქვეყნის იმიჯზე. უცხოური ინვესტიციების რაოდენობა ხაზს უსვამს ქვეყნის პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ სტაბილურობას. ამასთან, ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასა და საერთო სოციალური ფონის გაუმჯობესებას.

აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოს შეუძლია გადამწყვეტი როლი შეასრულოს ამ პროცესების დარეგულირებაში, რაც შეიძლება იყოს სწორი საკანონმდებლო რეგულირება, მოსახლეობის ფინანსური განათლების ამაღლება, კომპანიებისთვის საგადასახადო სტიმულების დაწესება, მაგალითად რეინვესტირებული მოგების დაბეგვრისგან განთავისუფლება, ასევე მსხვილი სახელმწიფო ობიექტების მიერ გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების საქართველოს საფონდო ბირჟაზე განთავსება, რაც არ გამოიწვევს კაპიტალის გადინებას ქვეყნიდან, არამედ ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებას მოხმარდება.

როგორც ვხედავთ ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით შეგვიძლია აღვნიშნოთ და დავასკვნათ, რომ:

- საჭიროა უცხოელი ინვესტორებისათვის 10-20 წლიანი საგადასახადო შეღავათების დაწესება;
- უცხოელი ინვესტორებისთვის სავიზო რეჟიმის გამარტივება;
- მოქნილი დასაქმების რეგულაციების შემუშავება;
- ვრცელი საგარანტიო სამართლებრივი და დაცვის პაკეტის შემუშავება;
- მთავრობამ ბიზნესს შეუქმნას ის გარემო, რომ იგი თავად გაფართოვდეს და დაასაქმოს რაც შეიძლება მეტი ადამიანი;

- ხელისუფლებამ მაქსიმალურად უნდა შეკვეცოს სუბსიდიები და არამწარმოებლური ხარჯები, დამატებითი საბიუჯეტო რესურსები მიმართოს ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე და თანმიმდევრულად მოახდინოს ასეთი პროექტების დაფინანსება, პოტენციურ ინვესტორებს შესთავაზოს „მზა“ საინვესტიციო პაკეტები,
- ინვესტიციების მოზიდვის კუთხით უნდა მოხდეს მიზნობრივი, პირდაპირი მუშაობა ცალკეული სახელმწიფოების და ცალკეული კომპანიების ჭრილში.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=139&lang=geo;
2. http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo;
3. http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=124&lang=geo;
4. <http://www.economy.ge/>
5. <http://news.ge/ge/page/sqartvelos-finansta-saministro>

სტუმართა მიღების ტექნოლოგია სასტუმროში

HOTEL GUEST SERVICE TECHNOLOGY

მანანა ვასაძე

ეკონომიკის დოქტორი,
საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ციური დურული

ეკონომიკის დოქტორი,
გორის სახელმწიფო სასწავლო
უნივერსიტეტის პროფესორი

ია მოსაშვილი

ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტისა
სოცირებული პროფესორი

Manana Vasadze

Doctor of Economic Sciences,
professor of Georgian Technical
University

Tsiuri Duruli

PhD in Economics, Professor of Gori
State Teaching University

Ia Mosashvili

Doctor of Technical Sciences, Associ-
ate professor of Georgian Technical
University

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია სტუმართა მიღების ოთხ ფაზიანი ციკლი, დაკავშირებული სასტუმროს კლინტთა მომსახურებასა და ტრანზაქციებთან. ციკლის თითოეული ფაზა შედგება სტანდარტული ტრანზაქციებისაგან, რომლებიც ხორციელდება სასტუმროს კლიენტებსა და თვით სასტუმრო საწარმოს შორის.

საკვანძო სიტყვები: ტრანზაქცია/მომსახურება, დაჯავშნა, განთავსება, ოთახიდან ამოწერა.

Abstract

The Technology of Hotel Guest Service procedure is the core factor that affects not only the quality of service in general terms, but also it affects hotel income and management process. For the same type of Hotels the technological procedures – transactions - are typical. Meanwhile there are different approaches to hotels differing by location, standard of service, type of guests, size of the hotel.

Four phases constituting the guest cycle are shown in Figure 1. In each phase of the cycle there are certain standard transactions which occur between the guest and the hotel. Different transactions and services are shown. They are involved in the different phases of the guest cycle. These are listed below:

- reservations
- check-in and registration
- uniform service and baggage handling
- telephone calls and messages
- handling guest accounts
- check-out and bill settlement

The Four phases of the guest cycle and the various transactions and services within each phase are explained and identified.

The First Phase is connected with Reservations. Reservations can be booked in a number of different ways, including through a local reservations clerk, or through a nationally centralized reservations system, or through Global Distribution Systems.

The Second Phase – is associated with a greeting and registration. A doorman or a porter is a position in most medium to large hotels. It is individual of great importance to the reputation of a hotel. Registration or check-in transaction is

provided by room clerk. If the guest has booked a reservation in advance the reservation information must be verified.

Room assignment, Issuing Keys and Baggage handling are accompanying transactions of the second phase. Most hotels require guest to pay for their room in cash at check-in or guarantee payment through a credit card. After registration a room assignment is made or key card is issued.

The Third Phase is an Occupancy or Communication Phase. Traditionally messages, mail and other valuable information about restaurants, theatres, and tourist attractions are provided.

The Forth Phase – recording all guest charges and issuing the final statement at guest check-out. A copy of the statement is picked up at departure. This Phase includes several transactions as follows: bill settlement, baggage handling and, in most cases, it includes an additional service -transfer to the airport.

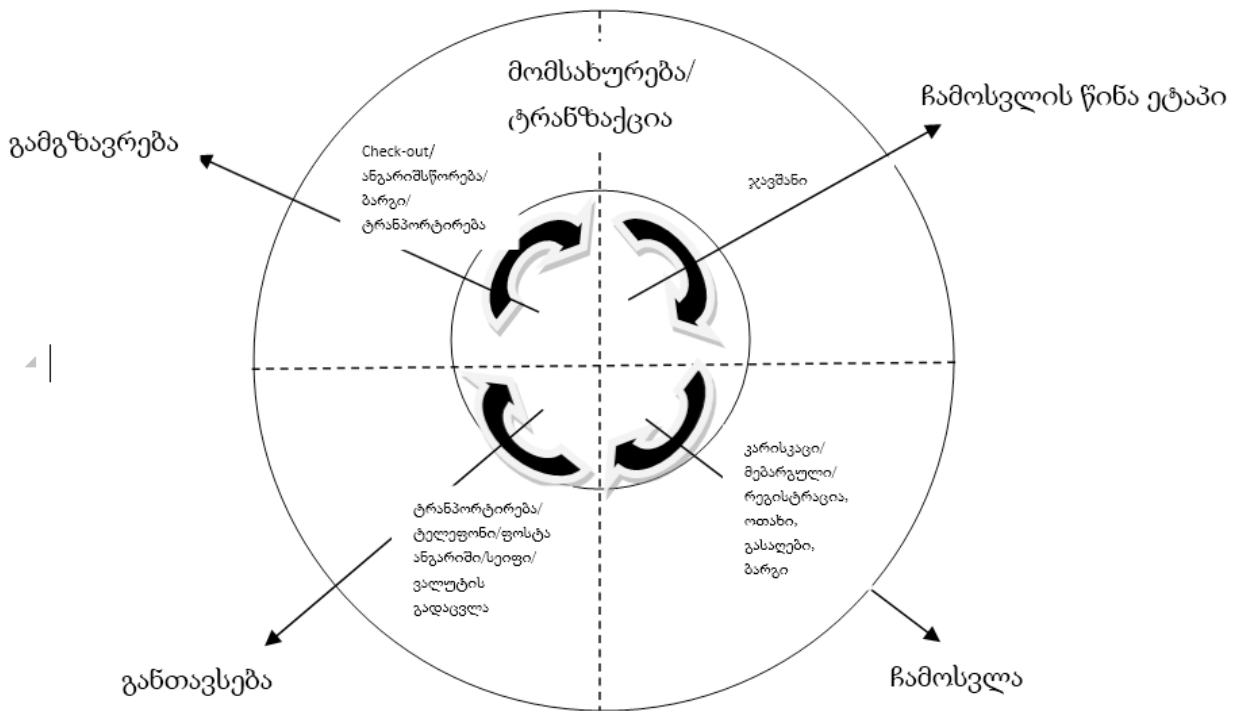
Most Hotels know through experience that they will incur some no-show reservations. To combat this loss of income overbooking of rooms is a relatively common practice. Apart of overbooking the hotels may cater for guests with no advance reservation which means that the First Phase in the Guest Cycle is annulated.

Key words: Transaction /Services, Reservations, accommodation, check-out.

სასტუმროსათვის სტუმართა მიღების ტექნოლოგია მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომელიც მოქმედებს მომსახურების პროცესის ხარისხზე, ფინანსურ-ეკონომიკურ ეფექტურობაზე და სასტუმრო საწარმოს მართვის პროცესზე. ერთნაირი ტიპის სასტუმროსათვის მომსახურების ტექნოლოგიური პროცესის ორგანიზება სტანდარტულია, ამავდროულად სასტუმროს ზომების,

სტრუქტურის, კატეგორიის, ტიპის (საბაზრო სეგმენტზე ორიენტაციის) მიხედვით ტექნოლოგიურ პროცესს გარკვეული თავისებურებები გააჩნია. [1]

სასტუმროში კლიენტების მომსახურების ტექნოლოგია ხასიათდება ციკლური ფაზებით – მომსახურების პროცესის თანმიმდევრული გამეორებით, სასტუმროში სტუმრის მიღებიდან მის გამგზავრებამდე (სურ. 1)

სურ.1. სასტუმროში კლიენტების მომსახურების ციკლური ფაზები

სურ.1.

სტუმრის მომსახურების ტექნოლოგიური ციკლი – მომსახურების უნიფიცირებული, სტანდარტული ფაზაა, რომელიც გარკვეული თანმიმდევრობით არის შეთავაზებული კლიენტისთვის მისი სასტუმროში ცხოვრების პერიოდში. მომსახურების განხორციელება ყოველ ეტაპზე განსაზღვრული თანმიმდევრობით სრულდება.

სტუმართა მიღების ციკლის ტექნოლოგიური ალგორითმი ოთხ ეტაპად იყოფა:

1. ჩამოსვლის წინა ეტაპი (Pre-arrival), რომელიც მოიცავს სასტუმროს ჯავშანს (Reservation);

2. ჩამოსვლა (Arrival) - კარისკაცი/მებარგულის მომსახურებას (Doorman and porters), რეგისტრაციას (Registration), ოთახის გამოყოფას (Room assignment), გასაღების გადაცემას (Issuing of keys) და ბარგის მიტანას (Baggage handling);

3. სასტუმროში განთავსება (Accommodation) - ტრანსპორტირებას (Transportation), ტელეფონით სარგებლობას (Telephone calls), ფოსტა/ინფორმაციის გადაცემას (Mail and Information), ანგარიშის წარმოებას (Maintaining guest accounts), სეიფით სარგებლობას (Safe deposits), ვალუტის გაცვლას (Currency exchange);

4. გამგზავრება (Departure) - ოთახიდან ამოწერას (Check-out), ანგარიშის გასწორებას (Bill settlement), ბარგის მიტანას (Baggage handling), ტრანსპორტირებას (Transportation). [2]

სტუმართა მიღების ციკლის პირველი ფაზა პოტენციური კლიენტის და სასტუმროს პერსონალის პირველი ურთიერთობის მომენტიდან იწყება, სტუმრის ჩამოსვლამდე გარკვეული ხნით ადრე. ურთიერთობები ხორციელდება სატელეკომუნიკაციო საშუალებების გამოყენებით და დაკავშირებულია სასტუმროს მომსახურების წინასწარ დაჯავშნასთან.

ნომრების /ადგილების დაჯავშნის შესაძლებლობის შესახებ ინფორმაცია შეიძლება მიღებულ იქნეს სხვადასხვა წყაროებიდან. დაჯავშნის წყაროები შეიძლება იყოს მუდმივი ან ეპიზოდური. დაჯავშნაზე შეკვეთის მუდმივი წყაროა ტურისტული სააგენტოები, კომპანიები, ფირმები, გამოფენები, კონფერენციები, სემინარები, აგრეთვე, შ - დაჯავშნის გლობალური სისტემა. არსებობს დაჯავშნის ეპიზოდური წყაროებიც, მაგალითად, უშუალოდ ფიზიკური პირები ან კომპანიები, რომელთაც სასტუმროში სტუმრის ერთჯერადად განთავსების საჭიროება ექმნებათ. პირველი კონტაქტის

პროცესში პოტენციური კლიენტი სასტუმროს თანამშრომლისგან იღებს ინფორმაციას მისი ადგილმდებარეობის, სასტუმროს ტიპის, მომსახურების მრავალფეროვნების და ფასების შესახებ. ჩამოსვლის წინა ეტაპი კლიენტების განაცხადის სარეგისტრაციო ჟურნალში შეტანით მთავრდება. პირველი ფაზის განმავლობაში, სტუმრის მისაღებად განთავსების საშუალების საბოლოო მომზადება ხორციელდება:

ა) სასტუმროში სტუმრის მიღებამდე ჩამოსვლის ფაქტის დადასტურება (მაგალითად, შესაძლებელია ჩამოსვლის თარიღის მცირედი ცვლილება, ასევე ტრანსფერის აუცილებლობა, სასტუმროს მომსახურებაში ცვლილებების გათვალისწინება);

ბ) სტუმრის ჩამოსვლის დადასტურებული თარიღის წინა საღამოს ნომრის საბოლოო სანიტარული მომზადება.

სტუმართა მიღების ციკლის მეორე ფაზა დაკავშირებულია სტუმრების სადგურში ან აეროპორტში დახვედრასთან, სასტუმროს ტრანსფერთან, სასტუმროში კლიენტის რეგისტრაციასა და განთავსებასთან. ტრანსფერის პროცესში მნიშვნელოვანია სასტუმროს ადგილმდებარეობის, ქალაქის ღირსშესანიშნაობების და ინფრასტრუქტურის შესახებ კლიენტისთვის ინფორმაციის მიწოდება. სტუმართა მიღების ციკლის ეს ეტაპი გრძელდება სასტუმროში სტუმართა რეგისტრაციით და მთავრდება მათი ოთახში განთავსებით. ამ ფაზაში ხორციელდება სასტუმროში დარჩენის პერიოდისთვის წინასწარი გადახდა და ასევე წინასწარ არის დათქმული სასტუმროს დამატებითი და თანმხლები მომსახურების გაწევა. ამდენად ეს ფაზა ასრულებს ერთდროულად მნიშვნელოვან საინფორმაციო, ადაპტაციურ და კომუნიკაციურ ფუნქციას.

სტუმართა მიღების ციკლის მესამე ფაზა დაკავშირებულია სტუმრებისთვის მომსახურების გაწევასთან სასტუმროში ცხოვრების პერიოდში. ფუნქციონალური მახასიათებლებიდან დამოუკიდებლად, ნებისმიერი სასტუმრო საწარმომ უნდა დაისახოს მთავარი მიზანი – სასტუმროში სტუმრის ცხოვრების მთელი პერიოდის განმავლობაში მისი პირობები მიახლოებული იქნას სახლის პირობებთან, შეუქმნას მუშაობის, დასვენების, გართობის სათანადო პირობები. სასტუმროს შემოსავლების ზრდისთვის ასევე მნიშვნელოვანია დამატებითი და თანმხლები მომსახურება. შემოსავლების წილმა დამატებითი მომსახურების შეთავაზებაზე შეიძლება შეადგინოს 30%.

სტუმართა მიღების ციკლში მეოთხე ფაზა დაკავშირებულია საბოლოო ანგარიშსწორებასთან. საბოლოო ანგარიშსწორებისთვის საჭიროა ანგარიშის სიზუსტის შემოწმება, რომ-

ლის სისწორე კლიენტის ხელმოწერით უნდა იყოს დადასტურებული. ზოგიერთ სასტუმროში, სტუმართა მიღების დამამთავრებელი ფაზა გულისხმობს სტუმრების ტრანსფერს. სასტუმრო ბიზნესში ასეთი მომსახურების შემოტანით ხდება სტუმრების სტიმულირება, ანუ განთავსების საწარმოს საშუალება ეძლევა შეიძინოს ლოიალური კლიენტი სასტუმროში არსებული კომფორტისა და მომსახურების შეთავაზების პროცესში ინდივიდუალური მიდგომის გამო. [3]

აღსანიშნავია, რომ მოცემული სტუმართ-

მიღების ციკლი რიგ შემთხვევაში შეიძლება მხოლოდ 3 ფაზისაგან შედგებოდეს. ეს ისეთი შემთხვევაა, როდესაც მოცემულ ციკლში არ არსებობს „ჩამოსვლის წინა ეტაპი“ (რე-არრივალ), ე.ი. არ არსებობს სასტუმროს წინასწარი დაჯავშნა (დესერვატიონ).

საბოლოოდ დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ზემოაღნიშნული ოთხი ფაზა შეადგენს სტუმართა მიღების ციკლს, რომლის თითოეული ფაზა ასოცირდება სტუმარსა და სასტუმროს შორის არსებულ გარკვეულ სტანდარტულ ტრანზაქციებთან.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. Woods at al. Professional Front office management, Person Education, 2007. Upper Saddle River, NJ 07458
2. Denney G. Rutherford, Michael J. O’Fallon, HOTEL MANAGEMENT AND OPERATIONS, fourth edition, JOHN WILEY & SONS, INC. 2007. New Jersey.
3. Sue Baker, Pam Bradley and Jeremy Huyton. Principles of Hotel Front Office Operations. 2nd edition, Thompson.

საქართველოს აგროტურისტული პერსპექტივები და საერთაშორისო ტურისტული ბაზრის მოთხოვნები

PROSPECTS OF TOURISM IN GEORGIA AND THE REQUIREMENTS OF INTERNATIONAL TOURISM MARKET

ნინო მაზიაშვილი

ს ე უ-ს ასოცირებული
პროფესორი

NINO MAZIASHVILI

Associate professor of
Georgian National University SEU

ანოტაცია

თანამედროვე ცხოვრების აჩქარებული რიტმი დიდ გავლენას ახდენს ადამიანის სულიერ თუ ფიზიკურ მდგომარეობაზე. ამიტომ ხშირად გვიჩნდება სურვილი, რომ პერიოდულად მშვიდ, წყნარ გარემოში, ქალაქგარეთ დავისვენოთ და აგროტურიზმით დავკავდეთ. აგროტურიზმი ტურიზმის ის სახეობაა, როდესაც ტურისტის მიზანია იცხოვროს ადგილობრივი მოსახლესავით, იმუშაოს მასთან ერთად.

არსებული რესურსული პოტენციალიდან გამომდინარე, ჩვენს ქვეყანაში არსებობს აგროტურიზმის განვითარების პერსპექტივა. რომელიც საქართველოში განვითარების სტადიაშია. ბოლო წლებში უცხოელი ვიზიტორები, ძირითადად, მთისა და ზღვის კურორტებზე დასასვენებლად, ისტორიული და კულტურული ძეგლების მოსახლესავით ჩამოდიან. თუმცა საქართველოს, როგორც აგრარული ტრადიციების ქვეყანას, აგროტურიზმის განვითარების შესაძლებლობაც აქვს. აგროტურიზმმა ჩვენთან უკვე მოიკიდა ფეხი. იმედია მომავალში კიდევ უფრო მეტი ტურისტი ჩამოვა მრავალფეროვანი ბუნების, კულტურისა და ღირსშესანიშნაობების დასათვალიერებლად. თუმცა ამ სფეროში გვაქვს სისუსტეებიც. მთავარი სოფლად შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არარსებობაა. არ არსებობს აგრეთვე აგროტურიზმის განვითარების სპეციალური პროგრამა, რომელიც განახორციელებს სასოფლო სახლების რესტავრაციას და ნაციონალურ სტილში გაფორმებას თანამედროვე კომფორტის და სიმყუდროვის შენარჩუნებით, რაც საშუალებას მისცემს ტურისტებს გაეცნონ ადგილობრივ კულტურას, ტრადიციებს, ფოლკლორს, დაისვენონ მთიან სოფლებში. ასეთივე მნიშვნელოვანია დატრენინგება სოფლის მოსახლეობის, თუ როგორ ჩაერთონ ამ დარგში მარტივად, როგორ მოახერხონ მცირე დანახარჯებით მოიპოვონ ახალი შემოსავალი. სახელმწიფომ სხვა ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, სოფლები, თავისი ადათ-წესებითა ტრადიციების დაცვით ჩართოს ამ დარგში და გაზარდოს მოტივაცია გრძელვადიანი პერიოდისთვის.

აგროტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე უნდა გაიტანონ უპირატესად ტურისტულმა ფირმებმა, რადგან სოფლის მოსახლეობას ჯერჯერობით არა აქვს პირდაპირი მარკეტინგის, უცხოეთში რეკლამის დაფინანსების, ან ინტერნეტით პროდუქტის გაყიდვის საშუალება.

საკვანძო სიტყვები: აგროტურიზმი. რესურსული პოტენციალი. აგროტურისტული პროდუქტი. საერთაშორისო ტურისტული ბაზარი.

Abstract

Accelerated rhythm of modern life has great influence on the humans spiritual and physical health. So periodically, often we have a desire to rest up and get engaged in agrotourism in the outside of the city, in quiet surroundings. Agro-tourism is a type of tourism, when the tourists goal is to to live by a local resident, to work with him.

Depending on the existing resource potential of our country, there is the prospect of development of agro tourism. That is on the development stage In Georgia. In recent years the the number of foreign visitors coming to for a relaxing on the mountain and sea resorts, to visit the historical and cultural monuments. However, Georgia as the agricultural traditions country, have the possibility of for agricultural tourism development. We hope in the future more and more tourists will come view the wide variety of nature, culture and sights. However, in this area also we have weaknesses. The lack of appropriate infrastructure in rural areas. Also there are no special programs for the develop-

ment of agrotourism, Who will carry out the restoration of and decoration of houses in the rural maintaining in national style with modern amenities and comfort, which will allow tourists to get to know the local culture, traditions, folklore, relax in mountain villages. The same important is training of rural population, How to engage in this field easily, how managed to obtain a small amount by new revenues. The government considering experience of other countries, must involve the villages of this field, in accordance with their customs and traditions and rules to boost motivation for the long-term period.

Mainly tourist firms must export agro-products in the international tourism market, as the rural population still does not have the opportunity to use the direct marketing, funding the advertisement on abroad, or selling a product over the Internet.

Key words: *Agro-tourism; Resource potential; Agro-products; The international tourist market.*

თანამედროვე ცხოვრების აჩქარებული რიტმში დიდ გავლენას ახდენს ადამიანის სულიერ თუ ფიზიკურ მდგომარეობაზე. ამიტომ ხშირად გვიჩნდება სურვილი, რომ პერიოდულად მშვიდ, წყნარ გარემოში, ქალაქგარეთ დავისვენოთ და აგროტურიზმით დაკავდეთ.

აგროტურიზმი ტურიზმის ის სახეობაა, როდესაც ტურისტის მიზანია იცხოვროს ადგილობრივი მოსახლესავე, იმუშაოს მასთან ერთად მინდორში, მოწველოს ძროხა, დაამუშაოს მიწა, იკვებოს მასთან ერთად ანუ გარკვეული დროით მასპინძლის ოჯახის წევრი გახდეს. აგროტურიზმი, როგორც ტურიზმის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება XX საუკუნის მეორე ნახევარში ევროპაში, დიდ ინდუსტრიულ ქვეყნებში ჩამოყალიბდა, სადაც მცხოვრებთა მნიშვნელოვან ნაწილს სოფლიდან ჩამოსული მოსახლეობის მესამე თაობა წარმოადგენდა. სოფლად დასვენების მსურველნი არჩევდნენ მიმზიდველ რეგიონებს საზღვარგარეთ, იხდიდნენ ქირას. შესაბამისად, მასპინძელ ოჯახებს შემოსავალი გაუჩნდათ. ევროპაში აგროტურიზმი კარგად არის განვითარებული, ამ დარგს, ეკონომიკური კრიზისიც ვერაფერს აკლებს. იტალიაში კრიზისმა შეამცირა სხვადასხვა სფეროს შემოსავალი, მაგრამ აგროტურიზმში ჩართული ფერმერების შემოსავალი უცვლელი დარჩა.

აგროტურიზმის განვითარებას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საქართველოსთვის. ამ დარგის განვითარება ხელს შეუწყობს არა მარტო საქართველოზე დადებითი გავლენების გაღრმავებასა და გაზრდას არამედ, სოფლებში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას, სამეწარმეო ბიზნესის განვითარებას, რაიონების კულტურულ და ბუნებრივი ძეგლების აღდგენას, ბუნებრივი გარემოს დაცვას და ასევე სახალხო დღესასწაულების, მივიწყებული ადათ წესების, ხალხური რეწვის აღორძინებას.

ტურისტები ფერმერებთან ერთად გადიან

პლანტაციებში, ვენახში, აკვირდებიან მათ შრომას და თვითონაც ეხმარებიან. ზოგს მეთევზეთა დასახლებებში ცხოვრება და მათთან ერთად სათევზაოდ სიარული მოსწონს. აგროტურიზმი იმით გამოირჩევა, რომ დასვენება შედარებით მცირე დანახარჯით შეიძლება. ტურისტმა შეიძლება, იცხოვროს ძველ, გლეხურ სახლში და ოფიციალური ნაცვლად დიასახლისი გაუმასპინძლდეს. სტუმრები მიერთმევენ ადგილობრივ ნატურალურ პროდუქტებს: ხილ-ბოსტნეულს, შინაურ ყველს, შინ დაყენებულ ღვინოს, ხორცსა და ხორცპროდუქტებს. სასოფლო ტურები ბავშვებისთვისაც საინტერესოა. ისინი აკვირდებიან შინაურ ცხოველებს, სეირნობენ ცხენებით, სწავლობენ სხვადასხვა საქმიანობას, მაგ. ყველის ამოყვანას ან პურის ცხობას. სურვილის შემთხვევაში ტურისტები ეროვნული კერძების მომზადებასაც ეუფლებიან. აგროტურიზმი იმითაც არის საინტერესო და მომგებიანი, რომ მას არ აბრკოლებს წელიწადის დროების მონაცვლეობა. ხშირად აგროტურისტული მეურნეობები ისტორიული და კულტურული ძეგლების სიახლოვეს ვითარდება. შესაძლებელია ისეთი ტურისტულ-რეკრეაციული აქტივობების ორგანიზება, როგორცაც ცხენოსნური დაშქრობები, ღვინის დაწურვა, ჩურჩხელების ამოვლება, მუზეუმების დათვალიერება და ა.შ. სწორედ ეს არის ტურისტისთვის მიმზიდველი, რადგან ის თვითონ არის ჩართული პროცესში.

არსებული რესურსული პოტენციალიდან გამომდინარე ჩვენს ქვეყანაში აგროტურიზმის განვითარება პერსპექტიული იქნება. ამჟამად, აგროტურიზმი საქართველოში განვითარების სტადიაშია. საქართველოში ბოლო წლებში უცხოელი ვიზიტორები, ძირითადად, მთისა და ზღვის კურორტებზე დასასვენებლად, ისტორიული და კულტურული ძეგლების მოსანახულეებლად ჩამოდიან. თუმცა საქართველოს, როგორც აგრარული ტრადიციების ქვეყანას, აგროტურიზმის განვითარების შესაძლებლობაც აქვს. აგროტურიზმმა ჩვენთან უკვე მოიკიდა ფეხი. იმედია მომავალში კიდევ უფრო მეტი ტურისტი

ჩამოვა მრავალფეროვანი ბუნების, კულტურისა და ღირსშესანიშნაობების დასათვალიერებლად. თუმცა ამ სფეროში გვაქვს სისუსტეებიც. მთავარი სოფლად შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არარსებობაა. ამის მიუხედავად, თუ აგროტურიზმი განვითარდება, მცირე ფერმერებს შეუძლიათ სარგებელი ნახონ და მცირე ფერმერული მეურნეობა მომგებიან კომერციულ საქმიანობად აქციონ. რამდენიმე ტურისტული კომპანია და საოჯახო სასტუმრო უცხოელ და ადგილობრივ ტურისტებს უკვე სთავაზობს აგროტურებს, რაც გულისხმობს რთველში მონაწილეობას, ყურძნის დაწურვას, ჩურჩხელების ამოვლებას, ყველის ამოყვანასა და თაფლის ამოღებას. მაგრამ სპეციალისტების აზრით, ჩვენს ქვეყანაში უფრო ფართოდ შეიძლება აგროტურიზმის განვითარება, ამით კი სოფლის მეურნეობის განვითარებასაც შეეწყობა ხელი.

საქართველოში აგროტურიზმის დაგეგმვა და განვითარება უნდა მოხდეს მდგრადი განვითარების სამი ძირითადი პრინციპის გათვალისწინებით:

1. ეკოლოგიური მდგრადობა უზრუნველყოფს - საბაზო ეკოლოგიური პროცესების, ბიომრავალფეროვნების და ბიოლოგიური რესურსების ერთობლივ განვითარებას;
2. სოციალური და კულტურული მდგრადობა - უზრუნველყოფს ისეთ მდგრადობას, რომლის დროსაც ადამიანების ცხოვრება, მათი ერთობლივი კულტურა და ღირებულებები ყოველმხრივ დაცულია და კულტურული თვითმყოფადობა კიდევ უფრო მტკიცდება;
3. ეკონომიკური მდგრადობა - უზრუნველყოფს განვითარების ეკონომიკურ ეფექტურობას, როცა რესურსების გამოყენების არსებული მეთოდი იძლევა ამ რესურსების მომავალი თაობებისათვის შენარჩუნების გარანტიას.

მდგრადი ტურიზმი ხელს უწყობს ტურიზმის ბუნებაზე, კულტურაზე და სოციალურ სფეროზე გავლენის გზების უკეთ გაგებას. მდგრადი ტურიზმი უზრუნველყოფს შემოსავლებისა და ხარჯების სამართლიან განაწილებას. ქმნის სამუშაო ადგილებს როგორც ადგილობრივ ტურიზმის სექტორში, ისე მომიჯნავე სექტორებშიც. ტურიზმი იწვევს მომგებიანი შიდა დარგების: სასტუმროებისა და განთავსების სხვა საშუალებების, რესტორნებისა და საზოგადოებრივი კვების ობიექტების, სატრანსპორტო სისტემების, ხალხური რეწვის და საექსკურსიო-ინფორმაციული საქმის სტიმულირებას. ხელს უწყობს ქვეყანაში უცხოური ვალუტის მოზიდვას, უზრუნველყოფს კაპიტალდაბანდებებს ადგილობრივ ეკონომიკაში, იგი აგრეთვე ხელს უწყობს ადგილობრივი ეკონომიკის დივერსიფიკაციას, განსაკუთრებით კი სოფლებში, სადაც მოსახლეობის დასაქმება ატარებს სეზონურ და შემთხვევით ხასიათს.

ტურიზმი იღწვის იმისათვის, რომ გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მონაწილეობდნენ საზოგადოების ყველა ფენები, მათ შორის ადგილობრივი მოსახლეობა, რათა ტურიზმი და რესურსების მომხმარებელი სხვა დარგები ჰარმონიულად თანაარსებობდნენ.

აგროტურიზმი იმითაა აღსანიშნავი რომ იგი მთელი წელი მუშაობს. კვიპროსსა და ბულგარეთში აგროტურიზმმა სოფლებს თვითმყოფადობა შეუნარჩუნა. კვიპროსზე შემუშავებულია აგროტურიზმის განვითარების სპეციალური პროგრამა, რომელიც ანხორციელებს სასოფლო სახლების რესტავრაციას და ნაციონალურ სტილში გაფორმებას თანამედროვე კომფორტის და სიმყუდროვის შენარჩუნებით. ტურისტებს საშუალება ეძლევათ გაეცნონ ადგილობრივ კულტურას, ტრადიციებს, ფოლკლორს, დაისვენონ მთიან სოფლებში. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რამაა ასეთი პროგრამების დანერგვა საქართველოშიც, დატრენინგება სოფლის მოსახლეობის, თუ როგორ ჩაერთონ ამ დარგში მარტივად, როგორ მოახერხონ მცირე დანახარჯებით მოიპოვონ ახალი შემოსავალი აგროტურიზმით, რაც არაჩვეულებრივი შერბილების მექანიზმი იქნება სოფლის მოსახლეობისთვის. სოფელს დაუბრუნდებიან, სოფელი ახმაურდება და ის რამდენიმე მილიონიანი პროექტები, რომლებიც რეგიონების განვითარებას ხმარდება, შედეგადად აღმოჩნდება.

აგროტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე უნდა გაიტანონ უპირატესად ტურისტულმა ფირმებმა, რადგან სოფლის მოსახლეობას ჯერჯერობით არა აქვს პირდაპირი მარკეტინგის, უცხოეთში რეკლამის დაფინანსების, ან ინტერნეტით პროდუქტის გაყიდვის საშუალება. აუცილებელია აგროტურისტული პროდუქტის ტუროპერატორის არსებობა. თანახმად ასევე უნდა პრაქტიკისა ქართული ტურისტული ფირმების უმრავლესობა უნივერსალურობისაკენ მიისწრაფვის. მათ არ გააჩნიათ სურვილი ერთი რომელიმე სეგმენტის სპეციალისტად იწოდებოდნენ, რაც ხელს უშლის პროფესიონალიზმს და შესაბამისად ტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ბაზარზე მოუშადადებელი გადის. მოუშადადებლობაში ვგულისხმობთ უცხოელი ტურისტის მოთხოვნილებების არასრულყოფილად ცოდნას, რის გამოც მიწოდებული პროდუქტი არ შეიცავს მოსალოდნელ მომსახურებას. აგროტურისტული პროდუქტი უნდა იყოს იაფი, რადგან ძირითადი მოტივაცია სოფლის ტურიზმისა არის იაფად, ნაკლები კომფორტით, მაგრამ ეკოლოგიურად სუფთა და სასიამოვნო გარემოში დასვენება. ეს გარემოება განსაკუთრებით საგულისხმოა საქართველოს პირობებში, რადგან დამწვები ბიზნესმენები გატაცებულნი არიან მაღალპროცენტიანი მოგების მიღებით. აგროტურიზმისათვის შერჩეულ

სოფლებში უნდა ჩატარდეს საინფორმაციო-საავიტაციო სამუშაოები ტურიზმის როლისა და ადგილის შესახებ ადგილობრივ დონეზე. უნდა მოხდეს სოფლის მოსახლეობის და მმართველობითი რგოლის მომზადება ტურისტების მისაღებად. აგროტურიზმისათვის სოფლებისა და სოფლებში კონკრეტული მასპინძლის შერჩევისათვის ტურისტულ ფორმებს უნდა ჰქონდეთ აუცილებელი პირობების ჩამონათვალი, რომელთა დაკმაყოფილების შემდეგ კონკრეტული სახლი შევა განთავსების საშუალებათა ნუსხაში. ეს პირობებია: ადგილის უსაფრთხოება, ღამაში ბუნება და ლანდშაფტი: ტყის, მდინარის, ტბის, ან სამკურნალო წყლის არსებობა; სასურველია გლეხის კარმიდამოს გაანდეს ეროვნული სახე და ინფრასტრუქტურის შემდეგი ელემენტები: ცალკე საძინებელი, საშხაპე და ტუალეტი. მასპინძლის ოჯახში კვების საშუალება, უცხოელი ტურისტები დიდ ყურადღებას აქცევენ სოფლებში ისტორიული ძეგლებისა და სხვა ღირშესანიშნაობის არსებობას, საცხოვრებლის სიახლოვეს რესტორნის, ტავერნის, ან ეროვნული კერძების სამზარეულოს არსებობას. გამოცდილების უქონლობის გამო სირთულეს წარმოადგენს აგროტურისტებისათვის სპეციალური პროგრამის შედგენა, რომელშიც გასათვალისწინებელია შემდეგი: სოფელში დამსვენებლები ძირითადად 2-4 კაციანი უცხოელთა ოჯახებია. მათთვის დასვენების ორგანიზაციებისათვის გასათვალისწინებელია შეთავაზებები ოჯახის თითოეული წევრისათვის ცალცალკე: მამაკაცისათვის ეს შეიძლება იყოს ნადირობა, თევზაობა, ცხენით ჯირითი, თიბვა ქართველ მასპინძელთან ერთად. დიასახლი-

სისათვის ქსოვა, ქარგვა, კერძების მომზადება. სასურველია ბავშვებიანი ოჯახის ჩამოსვლის შემთხვევაში მასპინძელ ოჯახში იყოს დაახლოებით იმავე ასაკის ბავშვები. უადრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მასპინძლების მიერ საკონტაქტოდ აუცილებელი უცხო ენის ცოდნას. საინფორმაციო-სარეკლამო მასალების დამზადება უნდა მოხდეს საზღვარგარეთული ანალოგების გათვალისწინებით (კვიპროსი, ბულგარეთი, და სხვ.), როგორც წესი, სოფლის ტურიზმის სარეკლამო მასალები უხვად არის ილუსტრირებული გლეხის კარმიდამოს ამსახველი ფერადი ფოტოებით, მიმღები რაიონის შესახებ ვრცელი ინფორმაციით, განსაკუთრებით, ადათ-წესებისა და ტრადიციების შესახებ, აგროტურისტული პროდუქტის გასაღების ერთ-ერთი საშუალებაა სპეციალიზირებული ბაზრობები, აგრეთვე ის ბაზრობები, სადაც მომხმარებლები ჭარბობენ პროფესიონალებს.

საქართველოში აგროტურიზმის განვითარების რეალური პერსპექტივა არსებობს. ამიტომაც სახელმწიფომ სხვა ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, სოფლები, თავისი ადათ-წესებითა ტრადიციების დაცვით ჩართოს ამ დარგში და გაზარდოს მოტივაცია გრძელვადიანი პერიოდისთვის.

აგროტურისტული პროდუქტი საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე უნდა გაიტანონ უპირატესად ტურისტულმა ფორმებმა, რადგან სოფლის მოსახლეობას ჯერჯერობით არა აქვს პირდაპირი მარკეტინგის, უცხოეთში რეკლამის დაფინანსების, ან ინტერნეტით პროდუქტის გაყიდვის საშუალება.

ლიტერატურა/REFERENCES

1. ა. ოქროცვარიძე, მ. ვადაჭკორია, ლ. ოქროცვარიძე. ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტი
2. მ. მეტრეველი., ტურიზმისა და სტუმარმასპინძლობის საფუძვლები
3. <http://agrokavkaz.ge/agroturizmi/agroturizmi-rogor-ts-turizmis-damoukidebeli-mimarthuleba.html>

Certificate

ICI Journals Master List

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

Certificates that journal
**INNOVATIVE ECONOMICS
AND MANAGEMENT**

p-ISSN 2449-2418

has been indexed in the
ICI Journals Master List in 2015

1 August 2016

Date

Signature

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია შეგიძლიათ იხილოთ ჟურნალის ვებგვერდზე:
www.nier.ge

ელ. ფოსტა: nierbat@gmail.com

ანბისის ქ. 15. ბათუმი. 6010

ტელეფონი: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

The online version of the journal is available on the website:

www.nier.ge

E-mail: nierbat@gmail.com

15 Angisa Sht. Batumi. 6010

Phone: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

კომპიუტერული უზრუნველყოფა - სვიჩა ყალაბეგაშვილი

ჟურნალი აიწყო და დაიბეჭდა
გამომცემლობა „კალმოსანში“
კონტაქტი:
ელ. ფოსტა: kalmosani@yahoo.com
ტელ: 571 19 19 39; 2 665 965

ISSN 2449-2418

9 772449 241009